

**O'ZBEKSTAN RESPUBLİKASI JOQARI HA'M ORTA
ARNAWLI BİLİM MİNİSTRLİĞİ**

**BERDAQ ATINDAG'I QARAQALPAQ MA'MLEKETLİK
UNİVERSİTETİ**

**Qaraqalpaq filologiyası fakulteti
A'debiyat teoriyası h'a'm oqıtıw metodikası kafedrası**

**G'A'REZSİZLİK DA'WİRİNDEĞİ QARAQALPAQ A'DEBİYATI
PA'Nİ BOYINSHA
OQIW - METODİKALIQ KOMPLEKS**

Magistratura bag'darı 5A220101-A'debiyattanıw

**A'debiyat teoriyası h'a'm oqıtıw
metodikası kafedrası baslıg'ı: f.i.d. Q.Orazimbetov**

**Qaraqalpaq filologiyası
fakulteti dekanı: f.i.. Q. Turdıbaev**

**QMU oqıw isleri
boyınsha prorektor: dots. M.İbragimov**

Du'zgen: f.i.k. D.Paxratdinov

No'kis - 2008

«G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatı» pa'ninen tayarlang'an oqıw-metodikalıq kompleks kafedra professor-oqıtıwshılarının' ma'jilisinde dodalandı h'a'm baspag'a usınıs etildi (2008 jıl.____-sanlı bayanlama)

Kafedra baslıg'ı

f.i.d. Q.Orazımbetov

«G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatı» pa'ni boyınsha oqıw-metodikalıq kompleksindegi materiallar dizimi:

- 1 U'lgı bag'darlama
2. İs bag'darlama
3. A'meliy jumıslar (is bag'darlamada)
4. A'debiyatlar dizimi h'a'm a'debiyatlar menen ta'miynlengenlik da'rejesi (is bag'darlamada)
5. Sorawlar
6. Tayanış so'zler
7. Lektsiya tekstleri toplamı
8. O'z betinshe jumıs da'stu'ri
9. İnteraktiv sabaq o'tiw materialları (is bag'darlamada)
10. Pa'n temaları boyınsha test variantları
11. Studentlerdin' reytingin anıqlaw kriteriyası (is bag'darlamada)
12. Studentlerdin' juwmaqlawshı bah'alaw jumısı variantları

BERDAQ ATINDAG'I QARAQALPAQ MA'MLEKETLIK UNIVERSITETI

«DİZİNGE ALINDI»

«TASTIYIQLANDI»

QMU İlimiy ken'esi

№ _____

«_____» _____ 2008-jıl

«__» _____ 2008-jıl

G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatı pa'ninen u'lgi BAG'DARLAMASI (Magistratura bag'darı ushın)

Bilim tarawı

**200000 Gumanitar ilimler h'a'm
ko'rkem o'ner**

Bilimlendiriw tarawı

220000 Gumanitar ilimler

Magistratura bag'darı

5A220101 A'debiyattanıw

NO'KIS - 2008j.

Du'ziwshiler:

f.i.d. Q.Orazimbetov

F.i.k. D.Paxratdinov

Pikir bildiriwshiler:

f.i.d. Q.Ja'rimbetov

Bag'darlama Berdaq atındag'ı Qaraqalpaq ma'mleketlik universitetinin' ilimiy-metodikalıq ken'esinde qarap shıg'ıldı h'a'm baspadan shıg'arıwg'a usınıs etildi. (2008-jıl _____, ____-sanlı ma'jilis qararı)

Muwapıqlastırıwshı Ken'estin' _____ sanlı protokoli menen tastıyqlawg'a usınıs etilgen.

Kirisiw

G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatının' qa'liplesiwindegi tiykarg'ı jag'daylar, ayırıqsha poeziya, drama, proza janrlarının' payda bolıwı o'zgesheligi h'.t.b. Usı da'wir a'debiyatındag'ı baslı o'zgerisler, h'a'zirgi a'debiy protsesstin' rawajlanıwına o'z u'lesin qosıp atırg'an jazıwshı-shayırlardıń' o'mir do'retiwshiligi menen tanısıw, olardıń' en' tiykarg'ı wa'killerinin' do'retiwshiliklerin arnawlı u'yreniw ko'zde tutiladı. Ha'zirgi a'debiy protsess tu'sinigine teoriyalıq anıqlama.

Ha'zirgi da'wir qaraqalpaq a'debiyatının' rawajlanıw bag'darına sholıw. Bul da'wir a'debiyatın onnan buring'ı da'wirler menen salıstırıw. A'debiy protsess tu'sinigi boyınsha XIX, XX a'sir qaraqalpaq a'debiyatının' da'wirlerine bah'a beriw. XX a'sirdin' son'g'ı 10 jıllıg'ındag'ı qaraqalpaq a'debiyatına qısqasha sholıw jasaw. Onın' rawajlanıwının tiykarg'ı tendentsiyasın tu'sindirip beriw.

Ha'zirgi a'debiy protsesste dramaturgiyanın' ornın anıqlaw h'a'm h'a'zirgi da'wirdegi dramaturgiyanın' jag'dayına bah'a beriw.

Ha'zirgi ku'ndegi qaraqalpaq jazıwshı shayırlardıń' do'retken shıg'armaların' a'debiyatta tutqan ornı, sapası, ken' ja'miyetshilike ta'siri h'aqqında ko'z-qaraslar. Sonday aq, jan'a payda bolg'an shıg'armalardıń' ja'miyetimizdin' rawajlanıwına qosqan u'lsi.

Ha'zirgi a'debiy protsesste proza

Usı jıllardag'ı qaraqalpaq prozasına ulıwma sholıw. Prozadag'ı ulıwma tendentsiyalar – steoretip pikirlewden, sotsialistik realizm metodınan sheginiw. Prozada jan'a da'wir qah'armanın jaratıw probleması. Kishi epikalıq janrlarg'a (gu'rın', ocherk) sholıw jasaw. Bunda orın alıp atırg'an jetiskenlik h'a'm kemshiliklerdi anıqlaw. Qaraqalpaq a'debiyatında janrlıq ko'p tu'rliliktin payda bolıyadı. Esse janrının rawajlanıwı. Bunda T.Qayıpbergenovtın', O.A'bdiraxmanovtın' tutqan ornı. Povest janrındag'ı ko'rkem izleniwshilik. Usı da'wirdegi povest janrının rawajlanıw tendentsiyasın anıqlaw.

Roman janrının' a'debiyatta tutatug'ın ornı. g'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq romanlarına sholıw. K.Allambergenov, A.Sadıqov, A.Abdiev, H.O'temuratova, Q.Matmuratovlardın romanlarına teren' a'debiy talqı. Bul janrdag'ı problemalar. Ha'zirgi ku'nnin qah'armanın jaratıwdag'ı qıyınshılıqlar.

Ha'zirgi a'debiy protsess h'a'm poeziya

Son'g'i 15 jilliqtag'i qaraqalpaq poeziyasının' rawajlanıw tendentsiyasın anıqlaw. İ.Yusupov, J.İzbasqanov, T.Sa'rsenbaev, K.Karimov, H.Ayımbetov, S.İbragimov, B.Genjemuratov h'.t.b. shayırlardıń' do'retiwshiliginin' a'debiy protsesske ta'sirin a'debiy tallaw jolı arqalı bah'a beriw. G'a'rezsizlik da'wir qaraqalpaq lirikasına janrlıq, formalıq rawajlanıw ko'z qarasınan bah'a beriw. G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq poemaların talqıg'a tartıw. İ.Yusupovtıń' «Watan topırag'ı», B.Genjemuratovtıń' «Qıtay jipegindegi bitik» poemalarına teren' ilimiy tallaw jasaw.

Ha'zirgi a'debiy protsesste dramaturgiyanın ornı

G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq dramaturgiyasına sholıw. K.Raxmanov, Q.Matmuratov, M.Nızanov, S.Jumag'ulov, B.Baymurzaevlar-dın' dramalıq shıg'armalarına teren' talqı. Dramaturgiyanın a'debiyattın baska tu'rlerinen o'zinsheligine ilimiy bah'a beriw. Usı da'wirde saxnalastırılǵ'an jergilikli avtorlardın h'a'm awdarma pesalardıń ko'rkemlik darejesin u'yreniw. Dramaturgiyadag'ı problema h'a'm kemshiliklerdi anıqlaw.

Ha'zirgi a'debiy protsesstin' izertleniwi

Bul da'wirde qaraqalpaq a'debiyattanıw iliminin' h'a'r ta'repleme o'sip rawajlanıwı. A'debiyattanıw iliminin' qa'nigeli kadrlar menen ta'miyinleniwi. A'debiyattanıw ilimi tarawlarınin' (a'debiyat tariyxı, a'debiyat teoriyası, a'debiyat sın) rawajlanıwı. Du'nya a'debiyattanıw ilimi menen baylanıs. A'debiyattanıw iliminin' rawajlanıw bag'darları. Tariyxıy-a'debiy, jeke biografiyalıq izertlewlerden teoriyalıq-problemalıq izertlewlerge o'tiw. A'debiyat teoriyası h'a'm a'debiyat sın boyınsha qa'nigelerdin' o'sip jetilisiwi, monografiyalardıń, sabaqlıqlardıń, qollanbalardıń baspadan shıg'arılıwı.

G'a'rezsizlik da'wirinde ko'rkem a'debiyatqa bolǵ'an ko'z qarastın' o'zgeriwi. Sotsialistik realizm metodının', a'debiyatqa partiyalıq basshılıq,

a'debiyat u'stinen h'a'r qıylı qadag'alawlardın' biykarlanıwı. Usıg'an sa'ykes a'debiyattanıw iliminin' bazı bir bag'darlarınin', printsiplerinin' o'zgeriske ushırawı. Teoriyalıq izertlewlerdin' teren'lesiwı. A'debiyattanıw ilimine jan'a ku'shlerdin' kelip qosılıwı. Usı da'wirde baspadan shıqqan monografiyalıq izertlewlerge, jaqlang'an dissertatsiyalarg'a sholıw jasaw.

Juwmaqlaw

G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatının rawajlanıw bag'darlarına ulıwma sholıw jasaw. Sonın' ishınd qaraqalpaq a'dbiyatının' proza, poeziya janrlarının' bu'gingi ku'ndegi jag'dayı, izertleniwı na'tiyjesinde jan'a kirgen janrlardıń ornı. Usı da'wir a'debiyatındag'ı orın alıp atırg'an jetiskenlik h'a'm kemshilikler, problemalardı anıqlaw.

A'meliy jumıslar

G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatına tiyisli materiallardı (ko'rkem shıg'armalardı, a'debiy izertlewlerdi) jıynaw h'a'm u'yreniw. Usı da'wir a'debiyatı boyınsha referat jumısların beriw. Ha'r bir student 5 ko'rkem shıg'arma boyınsha ko'rkem analiz jasaw.

O'z betinshe jumıs h'aqqında ulıwma tu'sinik

G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpak a'debiyatın u'yreniw boyınsha kitapxanalarda jumıs islew. Usı da'wirdegi gazeta-jurnallarda ja'riyalang'an ko'rkem shıg'armalardı u'yreniw.

Seminar temaları

1. G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatın u'yreniw.
2. A'debiyattag'ı janrlardı anıqlaw.
3. Esse janrının' payda bolıwına sebepler.

- 4.T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqnama» roman-essesinin' ideya – tematikası.
- 5.S.Bah'dırovanın' esse janrındag'ı do'retpelerini talqılaw.
- 6.Povest janrındag'ı ko'rkemlik izleniwshilik.
7. G'a'rezsizlik da'wirindegi poeziya.
- 8.İ.Yusupovtın' h'a'zirgi dawirdegi poeziyası.
9. G'a'rezsizlik da'wirdegi lirikda janrlıq, formalıq izlenisler.
10. S.İbragimovtın', K. Da'wletnazarovtın' nasrıy qosıqlarının' forması ma'selesı.
11. Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiyatında poema janrının' rawajlanıwı.
12. İ.Yusupov «Watan topırag'ı», B.Genjemuratov «Qıtay jipegindegi bitik» poemaların talqılaw.
13. Ha'zingi dramaturgiyanın' jag'dayı.

Sabaklıklar xam okıu kollanbalar dizimi

Tiykarg'ı a'debiyatlar

1. Axmetov S. Qaraqalpaq a'debiyatı. No'kis, «Qaraqalpaqstan», 1993
2. Abdusamatov X. Dramaturgiya nazariyası. Toshkent, 2001
3. Nurjanov P. G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq prozası, No'kis, «Bilim», 2003
4. Ja'rimbetov Q. XIX a'sir qaraqalpaq lirikasının' janrlıq qa'siyetleri h'a'm rawajlanıw tariyxı No'kis, «Bilim», 2003
5. Orazımbetov Q. Ha'zirgi da'wirdegi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formalardıń tipologiyası h'a'm evolyutsiyası, No'kis, «Bilim», 2004
6. Rasulov A. Tanqid talqın bah'olash. Toshkent, «Fan», 2006
7. Shamuratova Z. Qaraqalpaq a'debiyatı. No'kis, 1993
8. Umurov X. Adabiät nazariyası. Toshkent, 2000
9. A'bdiev A. Qaraqalpaq a'debiyatında fantastikalıq janrdın' payda bolıwı. No'kis, 1995.
10. O'temuratova X. Qaraqalpaq tariyxıy romanının' poetikası. No'kis, 1997.

11. Orınbetova N. 1980-jillardag'ı qaraqalpaq romanında xarakter ma'selesı, No'kis, 1999.
12. Utewliev İ. Jan dawısı No'kis, 1993.

**O'ZBEKSTAN RESPUBLİKASI JOQARI HA'M ORTA ARNAWLI
BİLİM MİNİSTRİLGİ
BERDAQ ATINDAG'I QARAQALPAQ MA'MLEKETLİK UNİVERSİTETİ**

A'debiyat teoriyası h'a'm oqıtıw metodikası kafedrası

Qaraqalpaq filologiyası fakulteti
**G'a'rezsizlik da'wirdegi qaraqalpaq a'debiyatı
pa'ninen**
(5A220100 Magistratura - «A'debiyattanıw» qa'nigeligi ushın)

İ S B A G' D A R L A M A S I

NO'KIS-2008 j.

Qaraqalpaq filologiyası fakulteti Magistratura bag'darı 1 - kurs studentleri ushın II semestrde ulıwma auditoriyalıq saat 84, sonnan lektsiya 34 saat, a'meliy 26, seminar 24 saatqa mo'lsherlengen bag'darlama du'zilip Qaraqalpaq ma'mleketlik universiteti qaraqalpaq filologiyası fakulteti qaraqalpaq a'debiyatı kafedrası ma'jilisinin' ____may, 2008-jıl №__ bayanlaması menen tastıyıqlawg'a usınıldı.

Kafedra baslıg'ı _____ **f.i.d. Q. Orazımbetov**

Qaraqalpaq filologiyası fakultetinin' oqıw-metodikalıq ken'esi
ma'jilisinin'

“ “__iyun 2008 j. №__ bayanlaması menen tastıyıqlawg'a usınıldı

Dekan _____ **f.i.k. Q.Turdıbaev**

Universitetin' oqıw-metodikalıq ken'esi ma'jilisinin'
____avgust, 2008 jıl №__ bayanlaması menen tastıyıqlandı

Ken'es baslıg'ı: _____ **dots. M.İbragimov**

M A Z M U N I

1. Kirisiw. G'a'rezsizlik da'wirdegi qaraqalpaq a'debiyatı pa'ninin' maqseti, wazıypaları, oqıw protsesindegi ornı.
2. Auditoriyalıq sabaqlardıń ko'lemi, oqıtıw h'a'm bilimin bah'alaw jobası, pa'nnin' bag'darlama menen ta'minleniwi.
3. Leksiya h'a'm a'meliy sabaqlardıń atamaları, mazmunı h'a'm metodikalıq qollanbalar.
4. Pa'ndi oqıtıwda jan'a pedagogikalıq h'a'm informatsiyalıq texnologiyalar qollanılatug'ın sabaqlar.
5. O'z betinshe islewge berilgen sabaqlar tu'ri h'a'm mazmunı.
6. Reyting qadag'alawdın' tu'rleri, olardıń sanı, joqarı balı h'a'm o'zlestiriwdi bah'alaw usılları.
7. Pa'n boyınsha magistrantın' bilimin bah'alaw kriteriyası.
8. Pa'n boyınsha oqıw metodikalıq derekler. Tiykarg'ı h'a'm qosımsha a'debiyatlar menen ta'miynleniwi.

G'a'rezsizlik da'wirdegi qaraqalpaq a'debiyatı pa'nin oqıtıwdın' maqseti

G'a'rezsizlik da'wirdegi qaraqalpaq a'debiyatı pa'nin qaraqalpaq filologiyası fakultetinin' magistratura qa'nigeliginin' 1-kurs magistrlerine oqıtıwdag'ı tiykarg'ı maqset magistrdin' usı aralıqqa shekem yag'nıy qaraqalpaq a'debiyatının' aldın'g'ı rawajlanıw tariyxı menen h'a'zirgi qaraqalpaq a'debiyatının' h'a'm a'debiyattanıw iliminin' jetiskenliklerin salıstırıp, olar tuwralı materiallar menen tolıq tanısqaqlıg'ın esapqa alıp sonın' dawamı sıpatında G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatının' qa'liplesiwindegi tiykarg'ı jag'daylar, ayrıqsha poeziya, drama, proza janrlarının' payda bolıwı o'zgesheligi h'.t.b. Usı da'wir a'debiyatındag'ı baslı o'zgerisler, G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatının' rawajlanıwına o'z u'lesin qosıp atırğ'an jazıwshı-shayırlardıń o'mir do'retiwshiligi menen tanısıw, olardıń en' tiykarg'ı wa'killerinin' do'retiwshiliklerin arnawlı u'yreniw ko'zde tutıladı:

G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatını u'yreniwdegi wazıypaları.

G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatın u'yrenip o'zlestirgen magistrant to'mendegi wazıypalardı biliwge erisiwi kerek.

- Ha'zirgi a'debiy protsess tu'sinigine teoriyalıq anıqlama bere alıwı h'a'm h'a'zirgi da'wir qaraqalpaq a'debiyatının' rawajlanıw bag'darların biliwi.

- Ha'zirgi da'wir a'debiyatıg'ı janrlardıń o'zgesheligi, poeziya, proza, dramaturgiyanın' rawajlanıw tendentsiyaların anıqlaw.

- G'a'rezsizlik da'wirdegi poeziya, sonın' ishinde poema janrının' rawajlanıwı, janrlıq o'zgesheliklerin biliwi kerek.

- Usı da'wirdegi prozanın' rawajlanıw bag'darların anıqlaw h'a'm prozalıq shıg'armalardı talqıg'a tarta biliwi na'zerde tutıladı.

- G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatında dramaturgiyanın' ornını anıqlaw h'a'm h'a'zirgi da'wirdegi dramaturgiyanın' jag'dayına bah'a beriw.

Bah'alaw kriteriyası

Ag'ımdag'ı baxalaw oqıw jılında 3 ma'rte o'tkeriledi. Ag'ımdag'ı bah'alaw eki tu'rde ju'rgiziledi: 1. Ko'rkem h'a'm ilimiy tekstler boyınsha awızsha bilimin

bah'alaw- 2 ret. Maksimal 30 ball qoyıladı. 2. Referat jumıs alıp bilimin bah'alaw- 1 ret. Maksimal 15 ball qoyıladı. AB ushın maks. ball- 45 (45%)

Ko'rkem h'a'm ilimiy tekstler boyınsha awızsha bilimin bah'alaw lektsiya h'a'm a'meliy sabaqlar, seminarlar dawamında alıp barılıwı mu'mkin. Bul bah'alawda magistrantqa Qaraqalpaq a'debiyatı tariyxına baylanıslı ko'rkem h'a'm ilimiy tekstler boyınsha tiyisli sorawlar beriledi. Toliq juwap bergen magistrantqa maksimal 30 ball qoyıladı. Shala yamasa tolıq emes juwap bergen magistrantın' balı kemitiledi. Ondaı jag'daylarda qosımsha sorawlar beriliwi mu'mkin. Qosımsha sorawg'a juwap berilse 2-3 ball ko'leminde bah'a qoyıladı.

Magistrantın' bilimin bah'alawdın' ekinshi tu'ri – referat jazdırıw menen o'tkeriw. Bunda magistrantqa aldın-ala pa'n boyınsha temalar berilip qoyıladı. Bul bah'alawda magistrant alg'an bilimlerin jazba h'a'm awızsha sa'wlelendiriw uqıbın ko'rsetedi. Berilgen tema boyınsha o'z tu'siniklerin jazba h'a'm awızsha aytıp bere almag'an magistrantın' ballı kemitiledi. Qosımsha sorawlarg'a juwap berse joqarılatalıwı mu'mkin. Maksimal 15 ball qoyıladı. - ulıwma ag'ımdag'ı bah'alawdın' maksimal balı - 45. Bunda referat jumıstın' mazmunı h'a'm ilimiyliğine, jeke pikirın bayanlaw izbe-izligine h'a'm ko'lemine qoyıladı. Referat jumısta usı talaplarg'a tolıq juwap berilmese ball to'menletiledi.

Shegaralıq bah'alaw Semestrde 2 ret o'tkeriledi. Birinshisi jazba jumıs jazdırıw arqalı bah'alaw. G'a'rezsizlik da'wir qaraqalpaq a'debiyatı h'a'm teoriyalıq ma'selelerge baylanıslı sorawlar du'ziledi. Barlıg'ına durıs juwap bergen magistrantqa maksimal ball (20 ball) qoyıladı.

Ekinshi TEST alıp qadag'alaw 1 ret ju'rgiziledi. Maksimal ball - 20 balldan, ulıwma shegaralıq bah'alawg'a 40 ball.

Juwmaqlawshı bah'alaw Semestrđin' son'ında o'tkeriledi. Maksimal ball - 15. Juwmaqlawshı bah'alawg'a ulıwma bah'alawdın' (ulıwma maksimal balldın' - 100 balldan) 15 % i ajratılğ'an. Juwmaqlawshı jazba jumısqa qoyılatug'ın talaplar h'a'm bah'alaw o'lshemleri (protsent esabında) to'mendegiden ibarat`

1. Jazba jumıstın' mazmunı h'a'm ilimiyliğine - 6 0% (8)
2. Jazba jumıstag'ı jeke pikirlerdi bayanlaw izbe-izligine – 20% (3,5)
3. Jazba jumıstın' ko'lemine, magistrantın' sawatlılıg'ına – 20% (3,5)

**G'a'rebsizlik da'wir qaraqalpaq a'debiyatı pa'ninen ko'p
basqışlı reytig qadag'alawın ju'rgiziw ta'rtibi**

№	Qadag'alaw tu'rleri h'a'm basqışlar	Sanı	O'tkeriw waqtı	Bah'ala w ballı
Ag'ımdag'ı Bah'alaw	Ko'rkem h'a'm ilimiy tekstler boyınsha awızsha bilimin anıqlaw Referat jazdırıw	2	Semestr dawamında	30
		1	Semestr dawamında	15
	Basqış boyınsha	3		45
Shegaralıq bah'alaw	Jazba jumıs alıp qadag'alaw Test	1	Semestr dawamında	20
		1	Semestr dawamında	20
	Basqış boyınsha	2		40
Juwmaqlaws hı bah'alaw	Jazba jumısın o'tkeriw arqalı bilimin qadag'alaw	1	Semestr ah'ırında	15
		1		15
Ja'mi:		6		100

Sabaq tu'ri	Lekt siya	Semin ar	A'me liy	Lab.	O'z betins he	Oqıw, prakti ka	Studentlerdin' is bag'darlaması		
							Bag'darla ma sanı	Studentl ersanı	%
Isemestr	18	10	12	-	20	-			
Ulwma saat	40							6	70%

Reyting qadag'alaw tu'rleri sanı joqarı ball

Tu'ri				I semestr				
	Sanı	Ball	Sınaq	Sanı	Ball	Sınaq	Bah'ası	Toplag'an ball
Ab				3	45	3	“ 2”	0 -- 55
Shb				2	40	2	“3”	56—70,9
Jb				1	15	1	“ 4”	71—85,9
Joqarı ball				10	100		“ 5 ”	86---100

1.3. Lektsiya h'a'm a'meliy sabaqlardın' atamaları, mazmunı h'a'm metodikalıq qollanbalar

№	TEMANIN' ATAMALARI	Saat	Sabaq tu'ri	Tiyk arg' qosı msha a'de biyat	Ko'rgizbe qural
1	Qirisiw. G'a'rezsizliq da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatı pa'ninin' maqseti h'a'm wazıypaları.	2 s.	Lek.	5, 4, 12.	Portret kitap.
2	G'a'rezsizliq da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatının' rawajlanıw bag'darlari.	2 c.	Lek. a'm.	5, 11,13 ,	A'debiyat.
3	G'a'rezsizliq da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatında janrlıq ko'p tu'rılıktin' payda bolıwı	2 s.	Lek. a'm. sem	5, 11, 13, 14.	A'debiyat
4	G'a'rezsizliq da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatında poeziya janrı. (İ.Yusupov, B.Genjemuratov, X.Da'wletnazarov, S.Ibragimov h'a'm t.b.)	2 s.	Lek. A'mel. Sem.	5 .	A'debiyat
5	G'a'rezsizlik da'wirindegi lirikada janrlıq, formalıq izlenisler.	2 s.	Lek. a'm. sem	5 .	A'debiyat
6	X.Da'wletnazarovtın' shıg'armalarına ilimiy talqı	2 s.	Lek.a'm. Sem.	5 .	A'debiyat
7.	İ.Yusupov, S.Ibragimov, B.Genjemuratovlardın' g'a'rezsizlik da'wirindegi poeziyası.	2 s.	Lek..A'mel.		A'debiyat
8	G'a'rezsizliq da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatında proza. (K.Ma'mbetov, K.Allambergenov, N.To'reshova, A.Sadıqov, A.A'bdiev h'a'm t.b)	2.s	Lek. A'mel. sem		A'debiyat
9	Esse janrının' rawajlanıwı. Olardı do'retiwde jazıwshılardıń ornı. (T.Kayıpbergenov, S.Bah'adirova O.A'bdiraxmanov h'a'm t.b.)	2 s.	Lek. A'mel. sem	11, 12, 13, 14,	A'debiyat
10	G'a'rezsizlik da'wirindegi povest, gu'rrin', novella janrındag'ı shıg'armalarg'a ilimiy talqı.	2 s.	Lek. Sem.		A'debiyat

11	Sh.Seyitovtın' povestlik shıǵ'armalarına ilimiy talqı	2.s	Sem.	1 2	A'debiyat
12	G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatında dramaturgiyanın' ornı.	2 s. 2.s	Lek. A'mel sem		A'debiyat
13	K.Rah'manovtın', B.Baymırzaevtin, A.O'teniyazovanın', P.Ayıtmuratovtın' h'a'm t. b. pessalarına ilimiy talqı.	2.s	Lek. Sem.		A'debiyat
14	G'a'rezsizlik da'wirinde a'debiyattanıw iliminin' h'a'rta'repleme o'sip rawajlanıwı	2 s.	Lek. a'm.sem	11, 12.	A'debiyat
15	1990-jıllardag'ı qaraqalpaq a'debiyat sını. Usı tarawdın' izertleniwindegi ma'seleler	2s.	Lek. a'm. sem	4. 8.	A'debiyat.
16	Yu.Paxratdinov, Q.Jarimbetov, J.Esenov, Q.Orazımbetov, K.Allambergenovlar h'a'm t.b. a'debiyat sını tarawındag'ı xızmetleri.	4s.	Lek.A'mel..		A'debiyat.
	Ja'mi:	34	Lekts 34 A'me.26 Sem.24		

3.1. Tiykarg'ı h'a'm qosımsha a'debiyatlar menen ta'miynlew. Pa'n boyınsha oqıw metodikalıq derekler

№	Av594la4	Sabaqlıq 53ması 9kıy k9llanbası a5aması	Baspa -dan shıq. yaq5ı	T8l8	Oqıylıq sanı			S57d sanı	Mag8s 54-8H 5am86 l3n8w
					Bə 48	Ka f3 d4 a	K85ap xana		
1	Axm359v S.	Qa4aqalpaq a'd3b86 sını	1992	qq	8	2	6	6	100%
2	Es3n9v J.	So'z qa'diri.	1991	qq	5	3	2	6	100%
3	O4azımb359v K.	Xəz84g8 qq. L848-kasında kə4k3ml8k 8zl3n8yşh8l8k	1992	qq	7	3	4	6	100%
4	N74jan9v P.	Dəy84 5alabı xəmkə4k3m əd3b86a5	1993	qq	5	4	1	6	100%
5	N74jan9v P.	G'a'43zs8zl8k da'wirindegi qaraqalpaq prozası.	2003	qq	7	5	2	6	100%
6	U53yl83v İ.	Jan dayısı	1993	qq	6	2	4	6	100%
7	A'bd83v A.	Qa4aqalpaq a'd3b86a5-ında	1995	qq	3	1	2	6	70%

		fan5as58kalıq jan4dın' pa6da b9l1w1							
8	Ma'mbetov Q.	A'debiyat teoriyası	1995	qq	10	1	9	6	100%
9	O'temuratova X.	Qaraqalpaq tariyxıy romanının' poetikası.	1997	qq	5	2	3	6	100%
10	Orınbetova N	1980-jıllardag'ı qaraqalpaq romanında xarakter ma'selesı	1999	qq	1	1	1	6	50%
11	Ja'48mb359v Q.	XIX a's84 qa4aqalpaq 1848kasının' jan4-lıq qa's8635l348 h'a'm 4awajlanıw 5a486xı	2004	kq	5	3	2	6	100%
12	O4azımb359vQ.	Ha'z84g8 da'w84d3g8 qa4aqalpaq 1848ka-sında ko'4k3m f94-mala4dın' 58p9l9-g86ası h'a'm 3v9l-675s86ası	2004	kq	5	3	2	6	100%
13	Ras7l9v A.	Tanq8d 5alq8n bah'9lash	2006	o'zb3k	10	9	1	6	100%
14	K9l13k58v	%8l9l9g8k 5adq8q95la4	2006	o'zb3k	5	3	2	6	100%

Du'zgen:

f.i.k. D. Paxratdinov

4. PA'NDİ OQITIWDA JAN'A PEDAGOGİKALIQ HA'M İNFORMATSIYALIQ TEXNOLOGIYALAR.

1. Ha'zirgi a'debiy protsess pa'nin oqıtıwg'a du'zilgen is bag'darlamasındag'ı h'a'mme temalar boyınsha jan'a pedagogikalıq texnologiyalar a'melge asırıladı. Bul boyınsha qollanilatug'ın metodlar: klaster, aqlg'a h'u'jim, sinkveyn, kishi gruppada islew, abajur h'.t.b.

Tiykarg'ı texnologiya sıpatında problemalıq oqıtıw texnologiyası qabıl etilgen.

2. İnformatsiyalıq texnologiyalardı qollanıw protsesi ko'birek kompyuterdi paydalanıwda bag'darlang'an. Bul boyınsha h'a'zirgi a'debiy protsess pa'nine tiyisli temalar h'aqqında ilimiy izertlewler internet

tarmaqlarınan alınıp, jeke fayllarg'a ko'shirilgen. Bunday jan'a ilimiy izertlewlerdi demonstratsiyalaw a'melge asırıladi.

«Sinkveyn» metodi

Sinkveyn h'aqqında qısqasha mag'lıwmat:- Sinkveyn bes qatarlı taqmaq degendi an'latadı. Lektsiya boyınsha alıng'an bilimdi qısqasha rezyume beriw tu'rinde beriw uqıplılıg'ın studentte payda etiwge ja'rdem beredi. Studentten bay tu'siniklerge tiykarlang'an h'alda refleksiya ju'rgiziwdi talap etedi. Sinkveyn materialdı, mag'lıwmattı qısqa pikirlerde sintezlewdi talap etetug'ın taqmaq.

Sinkveyndi jazıwg'a qoyılatug'ın qa'deler: Bunda tu'rli temalar soraw ma'nisinde berilip olarg'a qısqa konkret juwap talap etiledi.

«Sinkveyn» metodi

Qalay islew kerek ?

Atama _____

Su'retlew _____

Ha'reket _____

Seziw _____

Tiykardı qaytalaw _____

Sinkveyndi du'ziw studentler ta'repinen, birinshiden, quramalı mag'lıwmattı sintezlew instrumenti, ekinshiden, olardıń tu'sinikler apparatın bah'alaw usılı, u'shinshiden, do'retiwshiligin ko'rkemlik jaqtan sa'wlendiriw usılı retinde paydalı.

«Klaster» metodi

«Klaster» metodi h'aqqında mag'lıwmat:

Berilgen tema boyınsha studentlerge erkin h'a'm ashıq tu'rde pikirlewge ja'rdem beriwshi pedagogikalıq strategiya. Ol oylaw iskerligin stimullastırıw ushın qollanıladı. Belgili tema boyınsha tu'sinikke iye bolıw ushın, studentlerdin' o'zlerinin' jeke bilimlerine qatnasın ko'rsetiwshi strategiya.

Klasterdi du'ziwge qoyılatug'ın talaplar :

-berilgen temanın' mazmunına baylanıslı tu'sinik h'aqqında oyımızg'a kelgen barlıq mag'lıwmattı jazamız (olardıń sapasın esapqa almag'an h'alda).

-mag'lıwmatlar arasında ilajı barınsha ko'p baylanıstı ko'rsetiwge h'a'reket etiw kerek.

«Insert» strategiyası

«Insert» strategiyasın qollanıw sabaq barısında berilip atırg'an materialdı studentlerdin' o'zlestirgenligin interaktiv belgiler sistemasın paydalanıw

ja'rdeminde aniqlaw ushın qollanıladi. Bul strategiyanı qollanıw studentlerde tekst penen jumıs islewdir' effektivligin, oylanıp oqıwdı, go'ne material menen jan'anın' baylanısın ko'rsetiw uqıplılıg'ın arttıradi.

Insert strategiyasının' belgiler sisteması to'mendegishe ko'riniske iye bolıwı sha'rt: «V» -belgisi studentler burın bilgen mazmung'a qoyıladi.

«-» -(minus) belgisi studentlerdin' alg'an mag'lıwmattı, alg'an bilimlerine qarsı mazmung'a qoyıladi.

«+» -(plyus) belgisi studentler ushın jan'a bolg'an mazmung'a qoyıladi

«?»- (soraw) belgi studentler ushın tu'siniksiz, qosımsha mag'lıwmattı talap etetug'ın mazmung'a qoyıladi.

«Insert» strategiyası

İnser strategiyasını qollang'anda birinshi adım retinde ko'rsetilgen tema boyınsha «Miyge h'u'jim» ju'rgiziledi, ekinshi adım retinde berilgen mazmundı belgilerdi qollanıw ja'rdeminde individual oqıw talap etiledi, u'shinshi adım retinde «miyge h'u'jim» tiykarında aling'an na'tiyjeni oqıw tiykarında aling'an mazmun menen baylanısta analizlew alıp qaraladı, to'rtinshi adım retinde aling'an mag'lıwmattı «Insert» tablitsası tu'rinde sistemalasırıw kerek.

Tablitsa «Insert»

«Eki bo'limli ku'ndelik» usılı

«Eki bo'limli ku'ndelik» usılın qollanıw sabaq son'ında on bes minut dawamında studentlerden o'tilgen material boyınsha o'zlerinin' pikirlerin jazıw talap etiledi. «Eki bo'limli ku'ndelik» usılı studentlerde informatsiyalıq, operatsiyalıq qa'siyetlerdi rawajlandıradi.

Bul usıldı qollanıw boyınsha metodikalıq ko'rsetpeler:

Birinshi adım- da'pter beti ekige bo'linedi.

Ekinshi adım- student lektsiyada o'zine anag'urlım da'rejede ta'sir etken (unag'an yaki belgili bir da'rejede soraw tuwdırg'an) pikirlerdi, oqıtıwshının' ideyaların da'pterdin' shep ta'repine jazadı.

U'shinshi adım- da'pterdin' on' ta'repine student berilgen pikirlerge o'zinin' tu'sindirmelerin jazadı.

To'rtinshi adım- tekstti oqıp ko'rip, studentler da'pterge o'zlerinin' ko'z-qarasların jazadı.

Besinshi adım- jumıstın' son'ında studentlerdin' h'a'r biri o'zlerinin' pikirleri menen basqa studentlerdi tanıstırıwg'a h'aqlılı, olardag'ı o'zlerine unag'an ideyalardı atap ko'rsetiwine boladı

«Shig'ıs kartası» usılı

Studentler jazba tu'rinde, lektsiyanın' son'ında o'tilgen materiallar boyınsha «shig'ıs kartasın» islep shig'ıwı tiyis. Bir bet qag'azg'a studentler to'mendegi u'sh punkt boyınsha o'zlerinin' pikirlerin jazıwı tiyis.

1.Lektsiyanın' en' a'h'miyetli bo'legin bo'lip ko'rsetiwı tiyis.

2. Lektsiyanın' teması boyınsha bir sorawdı tu'sindiriwi tiyis.
3. Lektsiya materialları boyınsha ulıwma tu'sindirme beriwi tiyis

«Kategoriyalıq jaqtan sholıw» usılı

Bul usıl studentlerde informatsiyalıq, operatsiyalıq uqıplılıqtı rawajlandıradı.

Kategoriyalıq sholıw jasawg'a ko'rsetpeler: birinshiden, studentler berilgen tema boyınsha barlıq tiykarg'ı ideyalardı qag'azg'a jazıwı tiyis, ekinshiden, alıng'an mag'lıwmattı ulıwma belgilerge tiykarlang'an h'alda birlestiriwshi ko'rsetilgen ideyalardıń ishinen en' ulıwmalıq da'rejege iye ideyalardı bo'lip alıwı kerek, u'shinshiden, alıng'an ideyalardı, mag'lıwmattı lektsiyanın' tiykarg'ı kategoriyalarına sa'ykes bo'listiriliwi tiyis.

5. O'Z BETİNSHE İSLEWGE BERİLGEN SABAQLAR TU'Rİ HA'M MAZMUNI

**O'ZBEKSTAN RESPUBLİKASI JOQARI HA'M ORTA
ARNAWLI BİLİM MİNİSTRİLGİ**

**BERDAQ ATINDAG'I QARAQALPAQ MA'MLEKETLİK
UNİVERSİTETİ**

A'debiyat teoriyası h'a'm oqıtıw metodİKası kafedrası

**G'A'REZSİZLİK DA'WİRİNDEĞİ QARAQA'LPAQ A'DEBİYaTİ
PA'Nİ BOYINShA**

LEKTsİYa TEKST

Magistratura bag'darı 5A220100 – A'debiyattanıw

No'kis - 2008

1TEMA: Qirisiw. G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatı pa'ninin' maqseti h'a'm wazıypaları. (2s. lektsiya)

Joba:

- 1. G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatındag'ı burılıslar.**
- 2. Ha'zirgi da'wir qaraqalpaq a'debiyatının' rawajlanıw bag'darlarına sholıw.**
- 3. Ha'zirgi da'wir a'debiyatının' aldındıg'ı da'wir a'debiyattan tiyqarg'ı jetiskenlikleri.**
- 4. XX a'sirdin' son'g'ı 10 jıllıg'ındag'ı o'zbek a'debiyatının' rawajlanıw tendentsiyası h'aqqında mag'lıwmat**

80-jıllardın' ekinshi yarımınan baslap turmısta demokratiyalıq ku'shler h'a'reketke kirdi h'a'm usıg'an baylanıslı qayta qurıw bag'darlaması buring'ı kommunistlik rejimnin' qulawına alıp keldi. Buring'ı Awqamnın' qulawı menen onın' quramındag'ı awqamlıq respublikalar g'a'rezsizlikke eristi. Xalıqlardın' g'a'rezsizlikte jasaw a'rmanı iske astı. O'zbekstan 1991-jılı g'a'rezsiz ma'mleket bolg'an bolsa, al Qaraqalpaqstan O'zbekstannın' quramındag'ı Suverenli respublika boldı. Biyg'a'rez el bolg'annan keyin O'zbekstan h'a'm Qaraqalpaqstan jan'a konstitutsiya nızamlarına tiykarlanıp o'zinin' bayrag'ına, gimnine iye boldı.

O'zbekstan Konstitutsiyasının' bir jıllıg'ına baylanıslı 1993-jılı "Bizın' ullı keleshegimizdin' h'uqıqlıq kepilligi" degen bayanatında Prezidentimiz İ.A.Karimov tariyxıy basıp o'tken jollarımızdı h'a'm h'a'zirgi turmısımızdı durıs ko'rsetiwidin' kerek ekenligi h'aqqında "Bizın' jerimizdin' h'aqıyqıy jan ku'yerleri aldında, onın' iygiligi ushın so'zi menen de, isi menen de h'a'reket etip atırg'anlar aldında bizler o'zbek milleti h'aqqında barlıq h'aqıyqatlıqtı ashıwımız tiyis. Tariyxıy h'aq niyetlilik penen ko'rsetiw, bizlerdin' barlıg'ımız ushın ar-namıs isi ja'ne parız bolıp tabıladı", - degen edi.

O'zbekstannın' g'a'rezsiz el bolıwı turmıstın' barlıq salasında erkinlikke iye bolıwg'a ken' jol ashtı. En' baslısı o'zimizdin' kimligimizdi tanıdıq. O'zimizdin' tariyxımızdı, tilimizdi, dinimizdi, ma'deniyatımızdı, a'debiyatımızdı teren'irek u'yreniwge mu'mkinshilik aldıq, mu'lkimizge o'zimiz biylik etiwge eristik. Bul bizge g'a'rezsizliktin' bergen baxtı.

Prezidentimizdin' O'zbekstannın' jan'a tariyxın jazıw, Xorezmdegi Mamun akademiyasının' qayta tikleniwı, ruwxıy ma'deniyat h'a'm ag'artıw orayın du'ziw, xalıq a'wız eki a'debiyatının' bay miyrası "Alpamıs" da'stanının' 1000 jıllıg'ın 1999-jılı belgilew, ko'rkem o'ner akademiyasın du'ziw h'a'm teatr o'nerin rawajlandırıw h'aqqındag'ı shıg'arg'an pa'rmanları ilimdi, tariyxı,

a'debiyattı, ko'rkem o'nerdi, ma'deniyattı teren' izertlewge h'a'm biliwge qaratılǵ'anlıǵ'ı ma'lim.

O'zbekstan Respublikası g'a'rezsizlik alg'annan keyin qaraqalpaq a'debiyatı da ko'p g'ana o'zgerislerge ushıradı. Bul o'zgerisler birinshi gezekte ideyalıq-tematikalıq bag'ıtta ju'z berdi. Burın sotsialistlik realizm dep atalg'an metodqa oranıp alıp, sheklengen tematika a'tirapında g'ana shıǵ'armalar do'retken jazıwshı-shayırlarımız endi erkinlikke iye boldı. A'debiyattın' u'stinen partiyalıq qadag'alaw alıp taslang'annan keyin o'mir shınlıǵ'ın a'dewir da'l su'wretlew mu'mkinshiligi tuwıldı. Ja'miyetlik du'zim o'zgeriwine baylanıslı onda jasap atırǵ'an adamlardıń sana sezimi, oy-o'risi, du'nya ko'z qarası, ko'rkem-estetikalıq talg'amı da o'zgerdi. Usınnan kelip shıqqan h'alda jazıwshı-shayırlarımızdan a'debiyatqa jan'asha qatnas jasaw, oqıwshılardıń ruxıy h'alatın, du'nyasın esapqa alıw talap etildi. Na'tiyjede g'a'rezsizlik da'wirinin' a'debiyatı jan'a bag'ıttag'ı a'debiyat sıpatında do'rele basladı. İ.Yusupov, T.Qayıpbergenov, Sh.Seytov, M.Seytniyazov, A.Sadıqov, J.İzbasqanov, K.Karimov, K.Raxmanov, M.Nızanov, Q.Matmuratov, S.İbragimov, H.Ayimbetov, M.Jumanazarova, X.Da'wletnazarov, N.To'reshova, B.Genjemuratov, S.Jumag'ulov sıyaqlı onlag'an jazıwshı-shayırlar h'a'm dramaturglerimiz usı da'wirde o'zlerinin' shıǵ'armaları menen qaraqalpaq a'debiyatının' bunnan bılayǵ'ı rawajlanıwına u'les qospaqta.

XX a'sirdin' 90-jıllarının' basında SSSR qusag'an totalitar du'zimge tiykarlang'an ma'mlekettin' ıdırawı, onın' baslı ideologiyalıq quralı bolǵ'an kommunistlik oylawdın' adamlardıń sanasınan a'ste-a'ste sıǵ'ıp shıǵ'arıla baslawı, onın' ornın adamzattın' a'sirler boyı jıynalg'an filosofiyalıq, etikalıq, estetikalıq, h'uqıqıy bilim qorları sistemasının' iyeley baslawı bizin' a'tiraptag'ı ja'miyetlik h'a'm ta'biyat qubılıslarına, sonın' ishinde, turmısımızdın' ajırılmas bir bo'legi bolǵ'an ko'rkem a'debiyatqa degen qatnasımızdı da pu'tkilley o'zgartıp jiberdi.

Durıs, g'a'rezsizliktin' da'slepki jılları a'debiyatta ekileniwler, buring'ı qa'lipten shıǵ'ıp ketiwde qıyınshılıqlar boldı. A'sirese, bul qah'arman obrazın jasawda, shıǵ'armag'a ideya-tematika tan'lawda ko'birek orın aldı. Shayır jazıwshılar jan'a da'wirdin' qah'armanı qalay bolıw kerek, jan'a da'wirdin' h'aqıyqatlıǵ'ın qalay jırlaw kerek degen sorawlarg'a juwap taba almay sarsıldı. Biraq bul bag'darda da XX a'sir qaraqalpaq a'debiyatının' jetekshileri bolıp u'lgergen İ.Yusupov h'a'm T.Qayıpbergenovlar u'lgi ko'rsetti. İ.Yusupov da'wir h'aqıyqatlıǵ'ın buring'ıdan da batıl ayttı. Onın' shıǵ'armalarında pikir ele de o'tkirlesip, tın' pikir aytıw ko'birek ko'rindi. G'a'rezsizliktin' da'slepki jılları-aq jazg'an «Mustaqillik maydanınan o'tkende», «Alıs Malayziya koshelerinde», «Begligin'di buzba sen» lirikalarında g'a'rezsizlik da'wirinin' a'debiyatı qanday bag'ıtta rawajlanıwı kerek ekenligin ko'rsetip berdi. T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqnama», «Qa'lbimnin' qamısı», «Qaraqalpaqpan, ta'wekelshimen» h'a'm ko'p g'ana publitsistikalıq shıǵ'armaları qaraqalpaq jazıwshıları ushın u'yreniw mektebi boldı. Solay etip,

g'a'rezsizlik da'wirinin' qaraqalpaq a'debiyatı da qaraqalpaq a'debiyatında qa'liplesken da'stu'r tiykarında jan'a bag'ıtta rawajlanıp kiyatır.

Sorawlar.

1.G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatına anıqlama bergende siz ne dep aytar edin'iz?

2..Ha'zirgi a'debiy protsessti aldındı da'wir a'debiyatı menen salıstırıp bah'a berin'.

3. Ha'zirgi da'wir a'debiyatındag'ı baslı o'zgerisler nelerden ibarat?

4.Ha'zirgi a'debiyattın' rawajlanıw bag'darları nelerde ko'zge taslanadı.

5. XX a'sir a'debiy protsessinin' rawajlanıw jag'day qandpy edi?

Paydalanılğan a'debiyatlar

1.Ma'mbetov Q. A'debiyat teoriyası. No'kis, 1995

2.Nurjanov P. Da'wir talabı h'a'm ko'rkem a'debiyat. No'kis, 1992

3.Nurjanov P. G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq prozası. No'kis, 2003

4.Orazımbetov Q. Ha'zirgi qaraqalpaq poeziyasında ko'rkem formalardıń evolutsiyası h'a'm tipologiyası No'kis, 2004

2 TEMA: Ha'zirgi da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatının' rawajlanıw bag'darları. (2s. lektsiya)

JOBA:

1. Ha'zirgi da'wirge ulıwma sıpatlama.

2.A'debiyattag'ı prozanın', poeziyanın', dramaturgiyanın' rawajlanıw bag'darları.

3. Usı da'wirdegi ko'rkem shıg'armalardıń ideya-tematikasındag'ı o'zgerisler.

O'zbekstan Respublikası g'a'rezsizlik alg'annan keyin qaraqalpaq a'debiyatı da ko'p g'ana o'zgerislerge ushıradı. Bul o'zgerisler birinshi gezekte ideyalıq-tematikalıq bag'ıtta ju'z berdi. Burın sotsialistlik realizm dep atalg'an metodqa oranıp alıp, sheklengen tematika a'tirapında g'ana shıg'armalar do'retken jazıwshı-shayırlarımız endi erkinlikke iye boldı. A'debiyattın' u'stinen partiyalıq qadag'alaw alıp taslang'annan keyin o'mir shınlıg'ın a'dewir

da'l su'wretlew mu'mkinshiligi tuwıldı. Ja'miyetlik du'zim o'zgeriwine baylanıslı onda jasap atırg'an adamlardıń sana sezimi, oy-o'risi, du'nya ko'z qarası, ko'rkem-estetikalıq talg'amı da o'zgerdi. Usınnan kelip shıqqan h'alda jazıwshı-shayırlarımızdan a'debiyatqa jan'asha qatnas jasaw, oqıwshılardıń ruxıy h'alatın, du'nyasın esapqa alıw talap etildi. Na'tiyjede g'a'rezsizlik da'wirinin' a'debiyatı jan'a bag'ıttag'ı a'debiyat sıpatında do'rele basladı. İ.Yusupov, T.Qayıpbergenov, Sh.Seytov, M.Seytniyazov, A.Sadıqov, J.İzbasqanov, K.Karimov, K.Raxmanov, M.Nızanov, Q.Matmuratov, S.İbragimov, H.Ayimbetov, M.Jumanazarova, X.Da'wletnazarov, N.To'reshova, B.Genjemuratov, S.Jumag'ulov sıyaqlı onlag'an jazıwshı-shayırlar h'a'm dramaturglerimiz usı da'wirde o'zlerinin' shıg'armaları menen qaraqalpaq a'debiyatının' bunnan bılayg'ı rawajlanıwına u'les qospaqta.

Durıs, g'a'rezsizliktin' da'slepki jılları a'debiyatta ekileniwler, burıng'ı qa'lipten shıg'ıp ketiwde qıyınshılıqlar boldı. A'sirese, bul qah'arman obrazın jasawda, shıg'armag'a ideya-tematika tan'lawda ko'birek orın aldı. Shayırlar jazıwshılar jan'a da'wirdin' qah'armanı qalay bolıw kerek, jan'a da'wirdin' h'aqıyqatlıg'ın qalay jırlaw kerek degen sorawlarg'a juwap taba almay sarsıldı. Biraq bul bag'darda da XX a'sir qaraqalpaq a'debiyatının' jetekshileri bolıp u'lgergen İ.Yusupov h'a'm T.Qayıpbergenovlar u'lgi ko'rsetti. İ.Yusupov da'wir h'aqıyqatlıg'ın burıng'ıdan da batıl ayttı. Onın' shıg'armalarında pikir ele de o'tkirlesip, tın' pikir aytıw ko'birek ko'rindi. G'a'rezsizliktin' da'slepki jılları-aq jazg'an «Mustaqıllık maydanınan o'tkende», «Alıs Malayziya ko'shelerinde», «Begligin'di buzba sen» lirikalarında g'a'rezsizlik da'wirinin' a'debiyatı qanday bag'ıtta rawajlanıwı kerek ekenligin ko'rsetip berdi. T.Qayıpbergenovtıń «Qaraqalpaqnama», «Qa'lbimnin' qamısı», «Qaraqalpaqpan, ta'wekelshimen» h'a'm ko'p g'ana publitsistikalıq shıg'armaları qaraqalpaq jazıwshıları ushın u'yreniw mektebi boldı. Solay etip, g'a'rezsizlik da'wirinin' qaraqalpaq a'debiyatı da qaraqalpaq a'debiyatında qa'liplesken da'stu'r tiykarında jan'a bag'ıtta rawajlanıp kiyatır. XX a'sir qaraqalpaq a'debiyatına na'zer taslag'anımızda sol da'wir a'debiyatın da'wirlerge bo'lip u'yrenilgen edi. A'debiyattı da'wirlestiriw a'lbette tariyxıy da'wirdi jan'asha filosofiyalıq, tariyxıy ko'z-qaraslardan qarap shıg'ıp

u'yreniwge tiykarlanadı. Sonlıqtan XX a'sir qaraqalpaq a'debiyatı to'mendegidey da'wirlerge ajratılıp u'yrenilmekte.

1.20-30-jıllar qaraqalpaq a'debiyatı.

2.Ullı watandarlıq urıs da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatı.

3.Ullı watandarlıq urıstan keyingi qaraqalpaq a'debiyatı.

4.1946- 60- jıllar qq a'debiyatı

5.60-80-jıllar qq a'debiyatı.

6.G'a'rezsizlik da'wiri qq a'debiyatı

Mine XX a'sirde qq a'debiyatı joqarıdag'ıday da'wirlerge bo'linip u'yrenilsede, olardıń h'a'r da'wirinde a'debiy protsesstin' bolg'anlıg'ı ma'lim. Olar da h'a'r tu'rli bag'darda rawajlang'an edi.

Sorawlar

1.Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiyatı qaysı bag'darlarda rawajlanbaqta?

2.A'debiyattag'ı ko'rkem formalar h'a'm janrlardıń ko'p tu'rliklik ma'selesin qanday bah'alaysız?

3.A'debiyattag'ı ko'rkem formalar boyınsha qanday ilimiy miynetler ju'zege keldi?

4.Janrlıq ko'ptu'rliklik degende neni tu'sinesiz?

5.Ha'zirgi da'wirde shayırlarımız qanday a'debiy janrlarg'a ko'birek itibar berip atır?

Paydalanılǵ'an a'debiyatlar.

1.Ma'mbetov Q. A'debiyat teoriyası. No'kis, 1995

2.Orazımbetov.Q. Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formalardıń evolyutsiyası h'a'm tipologiyası.No'kis, 2004.

3.Nurjanov.P.G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq prozası.No'kis, 2003.

4.Rasulov A. Tanqid talqin bah'olash. Toshkent, 2006

3 TEMA: Qaraqalpaq a'debiyatında janrlıq ko'ptu'rlikliktin'

payda bolıwı. (2 s. lektsiya)

JOBA:

- 1. A'debiyattın' tu'r h'a'm janrlarg'a bo'liniwi. Olardın' tariyxına na'zer h'a'm h'a'zirgi ko'rinisleri.**
- 2. Ha'zirgi a'debiyattag'ı janrlıq, formalıq izlenisler.**
- 3. Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiyatında janrlıq ko'ptu'rliliktin' payda bolıwında sırtqı a'debiy ta'sirler.**

A'debiyat birden payda bolg'an emes. Basqa predmetler sıyaqlı onın' tegi h'a'm tu'rleri bar. Ko'rkem so'z ustalarımızdın' do'retiwshilik mu'mkinshiliginin' o'risi ken'ligi h'a'm h'a'rtu'rliligi, sonday-aq h'a'r qıylı usıllardın', metod-stillerdin' payda bolıwına sebepshi bolıp, ko'rkem shıg'armanın' mazmunı, forması, ko'lemi jaqtan ra'n'-ba'ren'likke iye bolıwına alıp keledi. Usınday ra'n'-ba'ren'likke iye bolg'an a'debiyattag'ı tek h'a'm tu'r ju'da' eski zamanlarda payda bolıp, belgili u'sh salag'a bo'linedi. 1) Lirik, 2) Epos, 3) Drama. Usı u'sh sala tiykarında a'debiy janrlardın' barlıq tu'rleri rawajlang'an. Biraq olar tariyxıy talap tiykarında o'zgeredi, rawadlanadı. Ma'selen, janrlıq ko'ptu'rliliktin' payda bolıwının' ertedegi jag'daylarına na'zer salayıq. Jazba a'debiyattın' qaliplesiwi menen jeke do'retiwshilik payda bolg'an. Jazıwshı turmısqa o'zinin' jeke ko'z-qarasınan qarap, turmıs h'a'diyselerin, qubılısların iriklep, olardı tiplestirip sa'wlelendirdi. Mısalı a'jayıp h'a'diyselerdi tiplestirip sa'wlelendiriwdin' na'tiyjesinde avanyuralıq roman janrı yamasa turmıstın' dramatismge tolı qayg'ılı ta'replerin su'wretleytug'ın tragediya janrı h't.b. janrlar o'z aldına bag'dar bolıp qaliplesken. Ha'r bir janrdın' o'zine ta'n ko'rkemlik da'stu'rleri, qag'ıydaları, o'lsheimleri qaliplesken. Joqarıda ayıp o'tkenimiz sıyaqlı janrdı qatıp qalg'an ko'rkemlik qubılıs dep tu'siniwge bolmaydı. Da'wirdin', turmıstın' o'zgeriwine baylanıslı ko'rkem ko'z-qaraslarda o'zgeredi. Usı jag'daylarga baylanıslı a'debiy janrlar da tolısıp h'a'm bayıp baradı. Ma'selen, ertedegi qaraqalpaq a'debiyatı (XVI-XVIII a'a.) tiykarınan jıraw-shayırlar do'retken terme, tolga'w, da'stan, sheshenler so'zi janrları menen belgilenedi. XIX a'sirge kele ja'miyetlik turmıstın' o'zgeriwine, qaraqalpaq ma'deniyatının' Shıg'ıs ma'deniyatına jaqınlasıwına baylanıslı a'debiy janrlar da ko'beydi. Ma'selen, buring'ı terme- tolga'wlar menen qatar lirikanın' Shıg'ıs a'debiyatına ta'n ko'plegen janrları a'debiy protsesske kirip keledi. XX a'sirde qaraqalpaq

a'debiyatı oris a'debiyatı menen tıg'ız baylanısıwı sebepli Evropa a'debiyatının' ko'plegen janrların o'zlestiredi. Qaraqalpaq a'debiyatı burın tek g'ana poeziya janrı menen sheklenip kelingen bolsa, endi dramaturgiya, proza, kritika janrları payda bola basladı. Sonlıqtan da XX a'sir qaraqalpaq a'debiyatı o'zinin' janrlarının' ko'ptu'rliligi menen ajıralıp turadı. Lekin h'a'r janrdın' teoriyalıq sıpatlaması h'a'r qıylı. Shıg'armanın' qaysı a'debiy tu'rge (epika, lirika, drama) tiyisililigine qaray onın' janrlıq o'zgeshelikleri anıqlanadı. Ha'r bir a'debiy tu'r o'zinin' ishki janrlarına bo'linedi. Mısalı, epikalıq janr bolsa roman, povest, gu'rrin', novella, ocherk, yadnamalar h'.t.b. bolıp bo'linedi. Lirika bolsa, g'a'zel, muh'alles, rubayı, elegiya, sonetler, siyasiy lirika, muh'abbet lirikası h'.t.b. bolıp bo'linedi. Dramalıq tu'r komediya, tragediya, drama h'.t.b. bolıp bo'linedi. Usınday janrlar G'a'rezsizlik da'wirindegi a'debiyatta da dawam etip kiyatır. Biraq sonın' menen birge usı da'wirde sırtqı a'debiy ta'sirlerdin' na'tiyjesinde h'a'm jazıwshı-shayırlardın' o'z do'retiwshiliklerinde ko'rkem izleniwshilikti payda etip, a'debiyatta janrlıq ko'ptu'rlilikke qol urıp atır. Biraq solayda bolsa, h'a'zirgi a'debiyatta prozanı so'z etetug'ın bolsaq o'tken 15 jıl ishinde T.Qayıpbergenov, Sh.Seytovlardın' romanların esapqa almag'anda usı iri epikalıq janrda shıg'armalar ju'da' az do'retildi. A'sirese, da'wir mashqalaların ashıp beretug'ın, da'wirimizdin' adamları obrazın jaratqan shıg'armalar sanawlı g'ana. Sonlıqtan da, bul da'wir prozası h'aqqında so'z etkende a'debiy protsesste elewli waqıya bolg'an, a'debiyat ıqlasbentlerinin' dıqqatın o'zine tartqan roman, povest, gu'rrin'lerdin' kem ekenliginin' gu'wası bolamız. Tuwrı usı orında atın atap o'tetug'ın prozalıq shıg'armalardın' da bar ekeni ma'lim. Ma'selen, T.Qayıpbergenovtın' «O du'nyag'a atama xatlar», «Qarakalpaqtın' o'z qalpag'ı menen sırlasıwı», «Qa'lbimnin' qamısı», «Tu'rkiynama», Sh.Seytovtın' «Jaman shıg'anaqtag'ı aqtuba», A.Sadıqovtın' «Tasta da gu'lleydi», H.Hamidovtın' «Ushqın», K.Allambergenovtın' «Da'rya tartılğ'an jıllar», K.Raxmanovtın' «Aqibet», Q.Ma'tmuratovtın' «Terbenbes», Amangeldi Xalmuratovtın' «Ja'nnet bag'ı», Q.Ayımbetovtın' «Qarabuwra», S.İsmaylovtn' «Ju'rek gallaktikası», H.O'temuratovanın' «Hu'rliman», A.A'bdievtin' «Jin-jıpırlar uyası» atlı romanların atap o'tiwge boladı.

Belgili jazıwshı T.Qayıpbergenov «Qaraqalpaqnama» shıg'arması arqalı tek g'ana qarakalpaq prozasında emes, al, h'a'zirgi Oraylıq Aziya xalıqları a'debiyatında birinshi bolıp roman-esse janrın do'retti. Sonlıqtan da, O'zbekstan xalıq jazıwshısı A'.Yakubov "Qaraqalpaqnama" do'retpesin joqarı bah'alap

"A'yyemgi Tu'rkstan a'debiyatında birinshi roman-esse, XX a'sir tu'rkiy a'debiyatında bolsa, da'slepki nama degen edi. Bul shıg'armag'a M.Qashqariy atındag'ı jer ju'zilik sıylıqtın' beriliwi g'a'rezsizlik jıllarındag'ı qaraqalpaq prozasında u'lken waqıya boldı.

Usı da'wirde T.Qayıpbergenov qaraqalpaq a'debiyatında reportaj-esse janrın da payda etti. Onın' "Qa'lbimnin' qamusi" dep atalg'an do'retpesi bug'an mısıl bola aladı. Sonday-aq S.İsmaylovtnı' «Ju'rek galaktikası» romanı janrlıq jaqtan jan'a roman. Ol ilimiy-fantastikalıq janrda jazılğ'an. Qaraqalpaq a'debiyatında ele bunday janrda romanlardın' do'retilmegenin esapqa alatug'ın bolsaq, bul roman qaraqalpak a'debiyatında o'z ornına iye ekenligi so'zsiz.

Q.Matmuratovtnı' «Terbenbes» romanları son'g'ı da'wirdegi a'debiyatımızda elewli qubılıslardıń biri boldı. Romannın' en' utıslı tamanlarınnı' biri de a'yne qah'arman obrazın jaratıwda h'a'm h'a'zirgi da'wir ushın a'h'miyetli mashqalalardı ko'terip shıg'ıwında bolıp tabıladı.

Bul da'wirde povest, gu'rriń janrlarında da bir qatar shıg'armalar ju'zege keldi. A'sirese, povest janrında bir qatar janrlıq h'a'm ko'rkemlik izlenisler ju'zege keldi. S.İsmaylovtnı' «Payg'ambarlar h'a'm shaytanlar», M.Nızanovtnı' «Eki qanxor» povestleri burın karaqalpaq a'debiyatında onshelli rawajlanbag'an dedektiv janrında do'retildi. S.İsmaylovtnı' «Bizler bir u'yde jasaymız» atlı povesti ilimiy fantastika janrında jazıldı. Ulıwma S.İsmaylov qaraqalpaq prozasın jan'a janrlar menen bayıttı. Al h'a'zirgi da'wirdegi poeziyadag'ı janrlıq ko'ptu'rlik h'aqqında aytatug'ın bolsaq onda qaraqalpaq a'debiyatında bul salada a'dewir alg'a ilgeriwshiliktin' bar ekeni ma'lim. G'a'rezsizlik da'wiri a'debiyattın' basqa tu'rleri sıyaqlı poeziyag'a da erkinlik berdi. Sonlıqtanda İ.Yusupov, K.Raxmanov, T.Qabulov, J.İzbasqanov, K.Karimov, H.Ayımbetov, N.To'reshova, S.İbragimov, X.Da'wletnazarov, B.Genjemuratov, M.Jumanazarova h'a'm t.b. qaraqalpaq shayırları ideyalıq-tematikalıq, janrlıq-formalıq izlenisler alıp bardı. Olardıń lirikalıq shıg'armalarında erkin pikir aytıw, jan'asha pikirlew ko'birek ko'rindi. Bul da'wirde M.Jumanazarovannı' lirikalıq shıg'armalarında batıl pikirlew, H.Ayımbetovtnı' lirikalarında pikirdi awıspalı ma'nige qurıw, N.To'reshovannı' qosıqlarında h'ayal-qızlardın' du'nyag'a ko'z karasınnı' sa'wleleniwi, B.Genjemuratovta janrlıq-formalıq izlenisler ko'birek sezildi.

G'a'rezsizlik da'wirinde qaraqalpaq shayırları poema janrında da biraz jemisli isledi. Bul da'wirde İ.Yusupovtnı' «Ma'n'gi bulaq», «Watan topırağ'ı»,

J.İzbasqanovtın' «Qamal» (dramalıq poema), «Oqıwshıma xat», N.To'reshovanın' «Tutqın», «Qızımaw», «Analıq h'aqqında qıssa», «Jetim qız», X.Da'wletnazarovtın' «İyesiz jurt», «Qaraqalpaq bayazı», «Ziywariy shejire», «A'lwıdag' muh'abbat. Xosh qal jaslıg'ım» (nasrıy poema), B.Genjemuratovtın' «Qıtay jipegindegi bitik», A.O'teniyazovanın' «Aysultan» h'.t.b. poemalar, A'.O'tepbergenovtın' «Allan'dı umıtpa», «Allada da esap bar», N.To'reshovanın' «Yalg'anshı» dastanları ja'riyalandı. Sonday-aq Evropa a'debiyatı h'a'm Shıg'ıs a'debiyatının' a'debiy ta'sirinin' ku'shli bolg'anlıg'ı sebepli usı da'wir qaraqalpaq poeziyası ko'rkem formalarg'a bayıdı desek qa'telespegen bolamız. Bul da'wirde proza menen jazılğ'an qosıqlar yag'nıy nasrıy qosıqlar da tez pa't menen rawajlandı. Usı ko'rkem formada K.Da'wletnazarov, S.İbragimov, İ.O'tewliev, D.Qurbaniyazov, D.Sherniyazova, B.Masharipovalar sıyaqlı qa'lemkeshler o'z qosıqların usı ko'rkem formada do'retti. Bul ko'rkem formanı olar epifaniya dep atadı. Ma'selen. K.Da'wletnazarovtın' «A'liwdag' muh'abbat, a'lwıdag'...» atlı qosıqlar toplamında nasrıy qosıqlar ko'plep berilgen. Yaki bolmasa İ.O'tewlievtın' «Alaqanımdag'ı gu'l» atlı qosıqlar h'a'm gu'rrin'ler toplamında nasrıy qosıqlardıń jaqsı u'lgilerin ko'riwge boladı. Usı janr burın qaraqalpaq poeziyasında rawajlanbag'an edi. Sonday-aq Evropa a'debiyatının' ta'sirinen kirip kelgen erkin qosıq forması da usı da'wirge kelip tez pa't menen rawajlandı. Bul formanın' do'retiwshileri S.İbragimov, B.Genjemuratov, J.İzbasqanov, Sh.Ayapovlar h'.t.b. bolıp esaplanadı.

Ha'zirgi da'wirdegi qaraqalpaq a'debiyatında dramaturgiya janrı da rawajlanıwg'a iye boldı. Usı da'wirde bul janr boyınsha birqansha qa'lemkeshler do'retiwshilikli izleniwshilik alıp barıp, qaraqalpaq dramaturgiyasının' rawajlanıwına o'z u'lesin qostı. Olardan: Q.Matmuratovtın' «Bir u'yde eki o'mir», «A'keli jetimler», «O'mirbek h'a'm tazsha», «Aq tekesh h'a'm ko'k tekesh», A.O'talievtnıń «Ernazar Alako'z», «A'mir Temurdın' bir ku'ni», «Sultan Jaleletdin», Sh.Seytovtın' «Xalqabad romanı tiykarında jazılğ'an «Qutlı jol» pesası (qayta islegen Q.Matmuratov), «Shariyar» dastanı tiykarında jazılğ'an «Shariyar» pesası (Q.Matmuratov), M.Nızanovtın' «Eki du'nyanın' a'weresi», K.Raxmanovtın' «Ta'g'dir soqqısı», B.Baymurzaevtnıń «Ba'ddiwa», «Pa'lektin' ga'rdishi», A.O'teniyazovanın' «Jigittin' ıg'balın bersin», «Muh'abbat h'a'm g'a'zep», «U'mit ushqını», «Jumbag'ı ko'p du'nya

bul», S.Jumag'ulovtin' «Ekstrasens», «Ku'yewin'di berip tur», «Adamlar qalay buzilg'an», «Bultli ku'nler» pesaları jazıldı.

Ulıwma aytqanda h'a'zirgi qaraqalpaq a'debiyatında joqarıdag'ıday janrlardıń payda bolıwı menen h'a'zirgi qaraqalpaq a'debiyatı janrlıq jaqtan da a'dewir rawajlandı. Bunın' aldındı janrlardan ayırmashılıqları olardıń ideya-tematikasında, obrazlar jaratıw ma'selesinde, ko'rkem formasında h'.t.b. anıq seziledi.

Sorawlar.

- 1.Ha'zirgi a'debiyatta qanday a'debiy janrlar payda boldı?
- 2..Ha'zirgi a'debiyattag'ı ko'rkem formalar a'debiy protsesske qalay ta'sir etti?
3. XX a'sirdegi qaraqalpaq a'debiyatındag'ı a'debiy janrlar menen h'a'zirgi a'debiyattag'ı janrlarda ayırmashılıq bar ma?

Paydalanılǵ'an a'debiyatlar

1. Nurjanov P. Da'wir talabı h'a'm ko'rkem a'debiyat. No'kis, 1992
- 2.Nurjanov P. G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq prozası. No'kis, 2003
- 3..Ma'mbetov Q. A'debiyat teoriiyası. No'kis, 1995
- 4.Orazımbetov.Q. Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formaların' evolyutsiyası h'a'm tipologiyası.No'kis, 2004.
- 5.Rasulov A. Tanqid talqin bah'olash. Toshkent, 2006

G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatında poeziya janrı

JOBA:

1.G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq poeziyasının' ideya-tematikalıq bag'darı.

2.Usı da'wir poeziya tu'rinin' rawajlanıw jag'dayları.

Bul da'wirde qaraqalpaq poeziyası da o'z rawajlanıw jolına iye boldı. Negizinde poeziyag'a demokratiyalıq keypiyat, ko'z qaras erterek 80-jıllardıń ekinshi yarımınan baslap kirip kelgen edi. Usı jılları sol da'wirdegi awqamnın' ıdıraytug'ını belgili bolıp qaldı. O'ytenki, h'a'mme orınlarda nızamsızlıq, jeke

h'a'kimshilik, ta'rtipsizlik, tubalawshılıq orın aldı. Bul na'rse sol ma'mlekette jasawshı adamlardıń orınlı narazılıg'ın payda etti. Ja'miyette, problemalar sonday ko'beyip ketti, olar bir-biri menen ulasıp ja'miyetti qaplap aldı h'a'm bunday ja'miyettin' tozg'anı ko'rinip turdı. Bizin' sharayatımızda ekologiyalıq problema birinshi orıng'a shıqtı. Sonlıqtanda usı jılları poeziyamızdın aqsaqallarının' biri İ.Yusupov «Qayta qurıwdın' balalarına», «Ashıq so'z», «Dialektika», «Korabller qoyımshılıg'ındag'ı eles» sıyaqlı turmıstın' ashshı h'aqıyqatlıg'ın batıl su'wretleytug'ın lirikalıq shıg'armaların do'retti. Bunday demokratiyalıq keypiyat basqa da qaraqalpaq shayırlarına ottı.

G'a'rezsizlik da'wiri a'debiyattın' basqa tu'rleri sıyaqlı poeziyag'a da erkinlik berdi. Sonlıqtanda İ.Yusupov, K.Raxmanov, T.Qabulov, J.İzbasqanov, K.Karimov, H.Ayımbetov, N.To'reshova, S.İbragimov, X.Da'wletnazarov, B.Genjemuratov, M.Jumanazarova h'a'm t.b. qaraqalpaq shayırları ideyalıq-tematikalıq, janrlıq-formalıq izlenisler alıp bardı. Olardıń lirikalıq shıg'armalarında erkin pikir aytıw, jan'asha pikirlew ko'birek ko'rindi. İ.Yusupovtın' usı da'wirdegi lirikalıq shıg'armalarının' bazı birewleri h'aqqında joqarıda aytıp o'tken edik. Shayır J.İzbasqanov ta bul da'wirde do'retiwshilik penen jedel shug'ıllandı. Shayırdın' qosıqlarında ku'shli lirizm, joqarı estetikalıq talg'am, en' baslısı pikir sulıwlıg'ı ko'zge taslanadı.

Tolqınlardıń to'sin aymalarday,
Jelpinesiz jazg'ı sulıwlar,
To'mende suw emes, ayna barday,
Serpilesiz nazlı sulıwlar.

Yamasa

Ko'rgenin'iz barma go'zzaldı,
Tan' sa'h'a'rde shashırap oyang'an
Ushqınlanıp a'ne qozg'aldı,
Sulıw emes, bir uwıs a'rman.

Birinshi mısıl J.İzbasqanovtın' «Shag'alalar» qosıg'ınan alındı. Bunda lirik qah'arman o'z sezimlerin shag'alalar menen sa'wbetke quradı. Ta'biyattın' erkin h'a'm erke ag'zası bolg'an shag'alalardıń h'a'reketinen go'zzallıqtı, sulıwlıqtı ko'rgisi keledi. Onnan estetikalıq zawıq alg'ısı keledi. Ekinshi mısıl da («Ko'rgenin'iz barma go'zzaldı» qosıg'ınan) a'dettegiden tıs pikirlew bar. Qaraqalpaq xalıq da'stanlarında «batır uyqısınan shashırap oyandı» degen ibaranın' isletiletug'ının bilemiz. Bunda shashırap oyanıw degen bizin' sanamızg'a batırılıqtın', aybatlılıqtın' simvolı sıpatında sin'edi. Al shayır bul qosıg'ında bul ibaranı qızlardın' go'zzallıg'ın ta'biyiy h'alında jetkeriw ushın isletedi.

X.Da'wletnazarov «G'ayrı jurttag'ı qaraqalpaqlar», «Qozılar» dep atalatug'ın qosıqlarında xalqımızdın' o'tmishi, onın' o'tkendegi o'mirine baylanışlı emotsiyag'a tolı sezim-pikirlerin beredi. Bul qosıqlar ko'rkemligi, ta'sirshen'ligi boyınsha u'lken tabısqa iye boldı. K.Raxmanovtın' ko'p g'ana

qosıqları oqıwshılar ta'repinen qızg'ın ku'tip alındı. A'sirese, shayırdın' ekologiyalıq qıyınshılıqlardı su'wretlewge arnalg'an qosıqları ta'sirshen'.

Qo'k aspanda ten'bil-ten'bil aq bultlar,
Sazaradı alag'ada kewlimdey,
Shaqırg'anday bolar geyde jat jurtlar,
Senin' son'g'ı qol bılğ'ag'an belgin'dey.

Quyash bultqa ga' su'n'gip, ga' jarq eter,
Ta'biyattın' ba'h'a'rdegi nazınday.
Din' aspannan quslar menen da'rt o'ter.
Sesti... Araldın' en' aqırg'ı sazınday...

Mine, bul lirik qah'armannın' qulazıg'an kewlinen o'tip atırg'an keshirmeler. Lirik qah'arman qıyalıy ta'biyat penen sırlasıp, onın' menen da'rtlesip atır. Bul qosıq ta'biyat penen insan arasındag'ı katnasıqtı, olardıń birisiz ekinshisi o'mir su're almaytug'ının ko'rsetedi. Shayır ekologiya problemasın usı usıl arqalı jetkeriwdi maqul ko'rgen.

Sonday-aq bul da'wirde M.Jumanazarovannın' lirikalıq shıg'arma-larında batıl pikirlew, H.Ayımbetovtın' lirikalarında pikirdi awıspalı ma'nige qurıw, N.To'reshovanın' qosıqlarında h'ayal-qızlardın' du'nyag'a ko'z karasınnı sa'wleleniwi, B.Genjemuratovta janrlıq-formalıq izlenisler ko'birek sezildi.

G'a'rezsizlik da'wirinde qaraqalpaq shayırları poema janrında da biraz jemisli isledi. Bul da'wirde İ.Yusupovtın' «Ma'n'gi bulaq», «Watan topırag'ı», J.İzbasqanovtın' «Qamal» (dramalıq poema), «Oqıwshıma xat», N.To'reshovanın' «Tutqın», «Qızımaw», «Analıq h'aqqında qıssa», «Jetim qız», X.Da'wletnazarovtın' «İyesiz jurt», «Qaraqalpaq bayazı», «Ziywariy shejire», «A'lwidag' muh'abbat. Xosh qal jaslıg'ım» (nasrıy poema), B.Genjemuratovtın' «Qıtay jipegindegi bitik», A.O'teniyazova-nın' «Aysultan» h'.t.b. poemalar, A'.O'tepbergenovtın' «Allan'dı umıtpa», «Allada da esap bar», N.To'reshovanın' «Yalg'anshı» dastanları ja'riya-landı. Usı poemalardıń ishinde İ.Yusupovtın' «Watan topırag'ı» h'a'm B.Genjemuratovtın' «Qıtay jipegindegi bitik» poemaları ayrıqsha so'z etiwdi talap etedi.

İ.Yusupovtın' poemasında XX a'sirdin' 30-jıllarındag'ı repressiyada ma'jbu'riy o'z watanın ta'rk etken watanlaslarımızdın' ayanışlı ta'gdiri so'z etiledi. Ha'r ta'repleme sawatlı A'bdisa'med axun alıs Turkiya elinde ju'rip-aq o'zinin' talantı, sawatı, adamgershiligi arqasında ko'pshiliktin' h'u'rmetine miyasar boladı. Ol o'lip baratırıp ta ulı Mamıtqa o'z watanına sadıq bolıwdı, og'an qaytıp barıwdı na'siyatlaydı. Poemada Mamıttın' watan sag'ınış, ayralıq jolındag'ı azaplanıw-ları, kewil keshirmeleri, ruxıy h'alatı sheberlik penen jetkerilgen. O'z watanın an'sap kelgen Mamıt qusag'an watan gedeylarına keshegi qızıl imperiya da'wirinde gumansırıp karawlar, olarg'a jo'nsız azap beriwler su'wretlengen. O'z watanının' topırag'ına ayag'ı tiyiwden og'an tawap etip, duwa oqıp atırg'anda onı jansız dep gu'manlanıp tyurmag'a qamaydı.

Qapa bolıp, albıraqlap turg'anda,

U'sh miliysa jetip keldi bulmang'a,
Qolg'a kisen salıp so'zge keltirmey,
Jabıq mashinag'a mingizdi sonda...

Mine, bul Sovet da'wiri siyasatının' bir ko'rinisi edi.

Poemada h'a'r kim ibrat alg'anday adamgershilik fazıyletleri su'wretlengen orınlar ko'p. A'bdisa'med axun balası Mamıt penen o'z elin ta'rk etip Turkiyadan baspana tabadı. Ol jerde basqa adamlar qatarı jergilikli jerdin' isbilermen, qayır saqawatlı insanı Nurılla biy olarg'a qayır saqawat ko'rsetedi, baspana beredi. Usınday g'amxorlıqqa A'bdisa'med axun adamgershiligi, insanlıq h'u'jdanı menen juwap beredi. Nurılla biydin' u'yi o'rtenip, qızı Janna ot arasında qalg'anda o'z o'mirin qa'wipke qoyıp (denesinin' ko'p jeri h'a'dden tıs ku'yip ketiwi aqıbetinen A'bdisa'med axun qaytıs boladı) onı aman alıp shıg'adı. Qullası, bul poema joqarı adamgershilik fazıyletleri menen h'a'dden tıs jawızlıqtı, jaqsılıq penen jamanlıqtı qatara qoyıp su'wretlew arqalı insang'a ta'n bolg'an quramlılıqtı ashıp beredi. O'z puqaraların tentene etken qızıl imperiyanın' h'esh bir h'uıqıq normalarına sıyıspaytug'ın siyasatın a'shkara etedi. Poema oqıwshını o'tmishke na'zer taslaw, tınısh turmıstın' qa'dirine jetiw, adamgershilik sıyaqlı ullı tu'sinik h'aqqında oy juwırtıwg'a jeteleydi.

B.Genjemuratovtın' poeması da oqıwshılar ta'repinen qızg'ın ku'tip alındı. Shıg'arma o'zbek tiline awdarılıp ja'riyalandı. Og'an o'zbek a'debiyatshısı A'zim Suyun «son'g'ı da'wirde watan h'aqqında jazıl'g'an en' jaqsı shıg'arma boldı» dep bah'aladı. Poemada tu'rk qag'anı Mo'de xannın' tilinen el-jurt, watan tınıshlıg'ı ushın eldi birlestiriw, jaslardı watang'a sadıq qılıp ta'rbiyalawdın' usılları bayan etiledi. Mo'de xan o'z no'kerlerinin' sadıqlıg'ın, birligin sinap ko'riw ushın olardı talay sınaqtan o'tkeredi. Qon'sı shın patshası en' ju'yrik tulparın soratqanda da, on to'rt jasar jalg'ız qızın soratqanda da el-jurt tınıshlıg'ın go'zlep irkilmesten berip jiberedi. Biraq watan jerinen ber dep sorag'anda irkilmesten sawashqa shıg'adı h'a'm shın patshası u'stinen jen'iske erisedi. Demek poemadan shıg'atug'ın juwmaq watan topırag'ı, jeri h'a'mme na'rseden a'ziz. Onı ko'zdin' qarashıg'ınday saqlaw sol jerde jasawshılardıń h'a'r birinin' minneti.

10 TEMA: İ.Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirindegi poeztyası.

JOBА:

1.İ.Yusupovtın' o'miri do'retiwshiligi h'aqqında

2. Shayırdın' G'a'rezsizlik da'wirindegi poeziyasına sholıw

1. Shayırdın' qosıqlarının' ideya-tematikası h'a'm ko'rkem forması h'aqqında.

XX a'sir qaraqalpaq a'debiyatında, a'sirese, poeziyada en' ko'zge ko'ringen talant iyesi İbrayım Yusupov bolıp tabıladı. Ol o'zinin' oyshıl, teren' lirizmge, obrazlı filosofiyag'a qurılğ'an lirikalıq shıg'armaları arqalı qaraqalpaq lirikasını janrlıq jaqtan ele de rawajlandırdı, jetilistirdi. Onın' qaraqalpaq a'debiyatında a'sirler dawamında qa'liplesken da'stu'rlerin du'nya a'debiyatı da'stu'rleri menen sintezledi, jan'a janrlıq tu'rlerdi h'a'm ko'rkem formalardı alıp keldi. İbrayım Yusupov do'retiwshiligi arqalı qaraqalpaq a'debiyatında poema janrı ko'p tu'rlendi, ko'rkeydi. Liro-dramalıq, romantikalıq poemalar ayne, İ.Yusupov do'retiwshiligi arqalı qaraqalpaq a'debiyatına kirip keldi. Ol tek shayır bolıp qalmastan «G'arri tuttag'ı gu'z» prozalıq toplamın ja'riyaladı. A'sirese, onın' «Seydan g'arrının' gewishi» gu'rrin'i qaraqalpaq a'debiyatında usı janrdag'ı en' ko'rnekli shıg'armalardıń biri bolıp qaldı. Sonın' menen birge İ.Yusupov qaraqalpaq a'debiyattanıw ilimine de o'z u'lesin qostı, a'debiyatımızdın' h'a'r qıylı problemaları boyınsha bir qansha maqalalar ja'riyaladı. A'debiyatımızdag'ı usınday ullı xızmetleri h'a'm «Aktrisanın' ıg'balı», «Dala a'rmanları», «Gilemshi h'ayal h'aqqında h'aqıyqatlıq» poemaları ushın Berdaq atındag'ı Qaraqalpaqstan ma'mleketlik sıylıg'ının' laureatı boldı. O'zbekstan h'a'm Qaraqalpaqstan xalıq shayı. O'zbekstan Qah'armanı.

Ekinshi jer ju'zlik urıstan keyin shayır bolıp qa'liplesken İbrayım Yusupovtıń balalıq h'a'm jaslıq jılları urıs da'wirine tuwra keldi. Ol 1929-jılı Shımbaydın' Azat awılında du'nyag'a keldi. Urıstan keyingi jılları Qaraqalpaq pedagogikalıq institutın tamamlag'annan son' onlag'an jıl usı instituta a'debiyattan sabaq berdi. «A'miwda'rya» jurnalının' bas redaktori boldı. İlimiy jumıs penen shug'ıllandı. Uzaq jıllar Qaraqalpaqstan respublikası jazıwshılar awqamın basqardı. «Erkin Qaraqalpaqstan» gazetasının' redaktori bolıp isledi. İ.Yusupovtıń birinshi qosıg'ı 1946-jılı baspada jariyalandı. 1949-jılı-aq birinshi poeması – «Joldas mug'allım»i baspadan shıqqannan keyin xalqımızdın' su'yikli shayı. Sonnan keyingi jılları shayırdın' 20g'a jaqın

poetikaliq toplami, 10nan aslam poemalari qaraqalpaq oqıwshılarına ina'm etildi. A'.Shamuratov penen birlikte «Qırıq qız» dramasin, «O'mirbek laqqı» komediyasin, «A'jiniyaz» librettosın, «Seydan g'arrının' gewishi» gu'rrin'in, bir neshe publitsistikaliq h'a'm ilimiy maqalaların baspadan shıg'ardı. Shayır do'retpeleri orıs, o'zbek h'a'm basqa da ko'plegen tillerde poetikalıq toplam h'a'm ayırım shıg'armalar tu'rinde ja'riyalandı. Onın' awdarmasında qaraqalpaq tilinde du'nya klassiklerinin' (Pushkin, Bayron, Gëte, Geyne, Shekspir, Lermontov, Shevchenko, Mayakovskiy), tu'rkiy xalıqlar shayırlarının' (Maqtımqulı, Toqay, S.Vurgun, M.Karim, Zulfiya) ayırım qosıqları kitapları h'a'm shıg'armaları ja'riyalandı.

İbrayım Yusupov birinshi gezekte lirik shayır. Onın' lirikası qaytalanbas ko'rkemlikke iye, o'z xalqının' estetik du'nyası menen teren' baylang'an. Ol o'z h'alqının' o'tmishi menen bu'gingisin, milliy qa'diriyatların jetik biledi h'a'm qa'sterleydi. Sonlıqtanda shayır:

Qaraqalpaqtı ko'p maqtama ko'zinshe,
Qarmaqqa tez qabatug'ın balıqpan,
Ha'r kimnin' bar a'zzi jeri o'zinshe,
Shortanımday an'qıldaqlaw xalıqpan, deydi.

Usı qatarlar arqalı-aq shayırdın' o'z xalqının' patriotı, onın' jan ashırı ekenin ko'riwge boladı. Bul pikirdi shayırdın' «Ana tilime» atlı qosıg'ı tuwralı da aytıwg'a boladı.

Jıraw seni ba'ysi atınday baplag'an,
Sheshen seni dawda shıntlap taplag'an,
Alpamıslar uran etip urısta,
Berdaq seni qural etip saplag'an.

İ.Yusupov do'retiwshiliginin' u'lken bir bo'legin onın' xalıqlar doslıg'ı, basqa xalıqlar turmısına bag'ishlap jazılğ'an shıg'armaları quraydı. Bunın' o'zi shayırdın' shayırlıq pikirlew diapozonı ken', du'nyalıq a'debiyat penen jaqınnan tanıs ekenin ko'rsetedi. Ol qaysı xalıqtın turmısınan shıg'arma jazbasın sol

eldin' ta'biyatın, xalqının' da'stu'rin, milliy qah'armanların keltiredi h'a'm usı arqalı a'debiy etikanı saqlaydı h'a'm o'z shıg'armasının' ta'sirshen'ligin de arttıradı.

İ.Yusupovtın' "Alatawdan esken samal", "Arashan" qosıqları menen birge, Qazaqstan tuwralı shıg'armalarında da poetikalıq jan'alıqlar jaqsı seziledi. Ol Qırg'ızstandı: "Jarlarına jas qırannın' pa'rwazın berip, Toqtag'uldın' qart qıyalın terbegen u'lke" dep su'wretleydi, al onın' Za'wlim alatawın "Gu'zektegi jılqışıday quntıyıp, aq qalpag'ın basıp kiygen shın'ların'" dep ol tawlı jerdin' sulıw ko'rınislerin beriwge umtıladı.

İ.Yusupovtın' Qırg'ızstan h'aqqında jazılğ'an qosıqların son'g'ı jılları do'regen "Qırg'ızlarg'a", "Men su'yemen, su'yemen qırg'ızdın' Ala tawın", "Narın" shıg'armaların a'dewir tolıqtıra tu'sedi. Bularda shın ju'rekten aytilğ'an, ko'rkemlikke o'tken kewil sırı bar, bu'kpelemey berilgen ıssı ju'rek tolqını bar. Bunnan tısqarı qırg'ız xalqına degen h'u'rmet, olar menen tu'bimiz bir ag'ayın ekenimizdi an'latıw, usı arqalı xalıqlar arasındag'ı awızbirshilikke, tatıwlıqqa ko'pir salıw qusag'an ullı ideyalar seziledi.

İ.Yusupovtın' tu'rkiy tilles o'zbek, qazaq, azerbayjan, tu'rkmen, tatar, bashqurt, nog'ay xalıqlarına arnalg'an da bir qatar lirikalıq shıg'armaları bar. Olar qaraqalpaq a'debiyatında xalıqlar doslıg'ına arnap jazılğ'an en' sere lirikalıq shıg'armalardın' qatarına kiredi. Al h'a'r qıylı jıllarda do'retken Kavkaz du'rkinleri, ukrain, rus xalıqlarına arnap jazılğ'an qosıqları da oqıwshını eriksiz o'zine tartadı. Olarda sol su'wretlengen jerlerdin' ta'biyatına, xalqının' u'rp-a'detine degen su'yispenshiligin arttıradı. Shayırdın' doslıq sezimlerin sa'wlelendiriwshi shıg'armaların' ishinde onın' qa'lemles doslarına arnap jazg'an lirikaları da ayrıqsha orındı iyeleydi. Ma'selen, Rasul Gamzatovqa, Shing'ıs Aytmatovqa, G'afur G'ulamg'a, Mustay Karimge h'a'm tag'ı da basqa belgili jazıwshı-shayırlarg'a arnap jazg'an lirikalıq shıg'armaları joqarı ko'rkemlikke h'a'm ku'tilmegen poetikalıq sheshimlerge tolı.

Du'nya ju'zindegi h'aq niyetli adamzattın' doslıg'ın jırlaw, olardın' quwanışı menen qayg'ısına ortaqlasıw adamlar ushın jat emes. Bul temag'a

arnalg'an shayırdın' qosıqları poeziyamızdın' tematikasın ken'eytti. İ.Yusupovtın' "Shıbıg'ı sınsa shınardın'" degen qosıg'ının' ku'shi mine usında.

İbrayım Yusupov lirik shayıır sıpatında jaqsı belgili. Onın' do'retpesinin' negizgi o'zegi bolg'an lirikanın' tematikasının' o'zinshellik belgilerin an'law ushın "Ku'nshıg'ıs jolawshısına" (1956) qosıg'ı xarakterli shıg'arma. Bunda ol tuwg'an jerinin' bay ta'biyatı, en' tiykarg'ısı miymandos, miynetkesh xalqı h'aqqında jırlaydı. Tuwg'an jeri, xalqı menen maqtanıw h'esh qashanda h'esh bir shayıır ushın jat emes, bul da'stu'rli jol:

O'z elinin' bir mu'yeshin aralap,
Ju'reginde ma'n'gi saqlap ketiwge,
Ku'n shıg'ısqa sapar shekken azamat,
Asıq dostım bizin' jaqqa jetiwge.

Shayırdın' lirikasının' tematikası usı tuwılg'an jeri, onın' burıng'ı h'a'm h'a'zirgi tariyxı menen baylanıslı.

İ.Yusupovtın' tuwılg'an jer h'aqqında, muh'abbat lirikaları teren' lirizmge, awıspalı ma'nige iye. Olarda ko'rkemlew quralları menen usılları o'z ornında isletilip qosıqtın' ko'rkemligin arttıradı. Sonın' menen birge shayıır ja'miyette orın alg'an h'a'r qanday mashkalalarg'a tınısh qarap otıra almaydı, olar jo'ninde o'z xalqının' ozıq oyılı bir azamatı sıpatında tınıshsızlanadı, olarg'a o'z kewil sezimlerin bildiredi. Ma'selen, shayırdın' «Sag'alayaq», «Aral ellegiyaları», «Tırnalar», «Korabller qoyımshılıg'ındag'ı eles» atlı qosıqları da'wirdin' ashshı h'aqıyqatlıg'ın batıl aytıwg'a qurıl'g'an. Olarda ba'rinen de burın shayırlıq sezgirlik, ma'rtlik seziledi.

«Aral ellegiyaları» qosıg'ında lirik qah'armannın' ekologiyalık apatshılıqtan ta'shwishke tu'siwi ele de teren'lesedi. Onda lirik kah'armannın' o'kinishke tolı sezimleri oqıwshını biyta'rep qaldırmaydı.

Xosh, ten'iz su'yiklim! Jaralı janday,
O'lim h'alatında urasan' h'allas,
Menin' qayg'ım amfibiya adamday,
Sensiz qırda jasap sawa bola almas.

Qosıqtın' baslı o'zinsheliklerinin' biri onda pikirlewdin' analitikalıq usılı katnasadı. Shayır o'mirdi tek sırttan baqlawshı emes, al onın' qubılısların izertlewshi de. Bul shıg'armanın' janrlıq sıpatına da ta'sirin tiygizedi. Qosıq meditativlik-filosofiyalıq lirika. Al «Qayta qurıwdın' balalarına» qosıg'ında da'wirdin', zamannın' ashshı h'aqıyqatlıg'ı publitsistikalıq usılda ashıp beriledi. Shayır ju'reginde qatparlanıp qalg'an da'rt to'giledi. Shayırlıq sezgirlik arqalı basqalar elestire bermeytug'ın qubılıslardı korkemlep jetkeredi.

Buyg'an beldi sheshtik, shalg'ay salındı,
Miywe ag'ashı marapatqa malındı,
Kewil qa'terjamlıq sherbetin iship,
Haqıyqatqa barar jollar tarıldı.

Shayır bul qosıg'ında publitsistikalıq oy-pikirdi de ko'rkemlew quralları h'a'm usılları arqalı barınsha ko'rkemlep beriwge erisken. A'sirese, «Miywe ag'ashı marapatqa malındı», «Kewil qa'terjamlıq sherbetin iship», «İykemshiller ın'g'ay jabın jag'alap», «Ayaqlardı qag'ıp go'ne sho'n'geler», «Beton mal qoralar muzdın' ıg'ınday», «Biyda'wlet balanın' xojalıg'ınday» degen qatarlarda allegoriya, metafora, ten'eya ju'da' sheber qollanılğ'an.

İ.Yusupov du'nya poeziyası u'lgilerin qaraqalpak poeziyasına alıp kelgen novator shayır sıpatında da ken'nen belgili. Ol Shıg'ıs poeziyasına ta'n bolğ'an g'a'zzel, muxammes sıyaqlı qosıq tu'rlerin do'retti. Bunda shayır qosıqtın sırtqı formasın da, ishki mazmunın da usı formaların' kelip shıg'ıw tu'rine jaqınlastırğ'anın ko'remiz. Shayırdın' to'rtlikleri qısqa, tujırmılı, teren' pikirge iye bolıwı menen ajıralıp turadı.

İ.Yusupov Batıs poeziyasına ta'n bolğ'an sonet, oktava sıyaqlı qosıq u'lgilerin de qaraqalpaq a'denbiyatına alıp kirdi h'a'm bul formalar shayır do'retiwshiligi arqalı a'debiyatımızdı bayıttı.

Ulıwmalastırıp aytqanda İ.Yusupov qaraqalpaq poeziyasın ra'n'-ba'ren'lestirip, onı h'a'r ta'repleme rawajlandırdı. Shayır lirikası ideyalıq-tematikalıq bag'darı, janrlıq tu'ri boyınsha da en' jetilisken shıg'armalarg'a tolı.

İ.Yusupovtin' qaraqalpaq a'debiyatında poema janrın rawajlan-dırıwg'a qosqan u'lesi de salmaqlı. Shayırdın' birinshi poeması "Joldas mug'allım" 1949-jılı jazıldı. Bul poema onın' shayırlıq jolın belgilewshi shıg'arması edi. Sonnan bergi da'wirde "Akatsiya gu'llegen jerde", "Aktrisanın' ıg'balı", "Eski fontan ertegi", "Gilemshi h'ayal h'aqqında h'aqıyqatlıq", "Dala a'rmanları", "Tumaris", "Poseydonnın' g'a'zebi", "Bu'lbil uyası", "Ma'melek oy", «Ma'n'gi bulaq», «Watan topırag'ı» poemaları belgili.

Shayırdın' qaysı poemasın alıp qarasan'da onda shayırlıq izleniwshilikti, janrlıq o'zinshelikke, jan'a pikir aytıwg'a umtılıwdı ko'remiz.

"Gilemshi h'ayal h'aqqında h'aqıyqatlıq" poemasında tu'rkmen h'ayal-qızlarının' awır ta'g'diri su'wretlenip, on sawsaqtan o'neri to'gilgen bul a'jayıp adamlar qansha miynet etse de miyneti bah'alanbag'anın, olardıñ qayg'ılı o'mirin sheberlik penen ashıp beredi. Tu'rkmen qızın yawmıt sa'rdarı h'ayal u'stine aladı, qolınan o'neri tamg'an kelinshek qızlı boladı, o'zinin' o'nerin qızına o'tkeredi. Olar toqıg'an gilem dan'qı pu'tkil shıg'ısqa an'ız bolıp taraydı, bug'an Xiywa xanı ashıq boladı. Xan qızdın' o'zine emes, o'nerine ashıq. Qız xan sarayına aldırıladı. Xan saltanatı ushın gilem toqıwdan ol bas tartadı. O'ytkeni, ol toqıg'an gilem, biylewshilerdin' baq talas h'a'm du'nya toplaw ushın esapsız qırg'ın jawgershiligine sebep bolıwın qa'lemeydi. Qız zindang'a taslanadı.

Do'ndi gilem geyde tawıs pa'rindey,
Aspandag'ı ayqulaqtay qubıldı,
Geyde gilem Feruzanın' gu'lindey,
Sulıwlıqtın' bar sheginen shıg'ındı.
Ha'r ku'ni bir kirpik ıshqı otınday,
Zer shashag'ı jalın bolıp lawladı,
Ga' g'ıjladı seksewildin' shog'ınday,
Ga' tandırday ushqın shashıp lawladı.

Shıg'armag'a xalıq poeziyasının' romantikalıq ruwxı, til sheberligi jaqsı sin'gen, gilemshi h'ayaldın' tu'rkmen aydımında o'zinin' tuwg'an obasın eske

tu'siriwlerin, gilemshi h'ayaldın' awır miynetin shayır tilekleslik h'a'm romantikalıq ko'terin'kilik penen jırlaydı, onın' ko'z tartqan nag'ısı janlandırıladı:

Haqıyqatında da, xalıqtın' tu'siniginde boyawlardın' ren'i usılayınsha aytıladı, avtor usı tu'sinikti poetikalıq formada ug'ımlı jetkerdi. "Gilemshi h'ayal h'aqqında h'aqıyqatlıq" shıg'arması doslıq h'aqqında, ta'g'dirles xalıqlardıń o'tken o'miri h'a'm bu'gingisi h'aqqında, olardıń turmısı, ku'n-ko'risi, milliy o'zinsheligi h'aqqında jazılǵ'an shıg'arma boldı.

"Dala a'rmanları" poeması da ko'rkemligi joqarı, janrlıq o'zinshelikke iye shıg'arma esaplanadı.. Poemada U'stirtti bag'ındırıwshı adamlardıń qah'armanlıq miyneti jırlanadı. Taydın' izin qırıq jıl saqlag'an taqır, qıran ushsa qanatın, tulpar shapsa doynag'ın ku'ydirgen jazıyra, mun'lı namag'a shertken mayalish, dala ju'yrigi-jayranlar o'sken ken'lik oqıwshının' ko'z aldınan birli-bir o'tedi. Bunda avtor pikir obrazlılıǵ'ın birinshi orıng'a qoyadı.

"Tumaris"- qah'armanlıq temadag'ı poemalardıń qatarına kiredi. O'z xalqının' o'tken tariyxı tuwralı faktler, an'ız a'n'gimeleri shayır ushın og'ada bay material beredi. O'tkendi su'wretlew shayırg'a bu'gingini ulıg'law ushın kerek. Ha'r bir xalıqtın' o'tmishinde an'ızg'a aylanǵ'an qah'armanlıq waqıyalar ko'p. Usılardıń biri- qaraqalpaqlardıń ata-babaları esaplang'an massagetlerdin' h'ayal patshası Tumaris tuwralı qah'armanlıq h'a'diyse. İ.Yusupovtın' "Tumaris" poemasında sol h'ayal patshanın' o'z jeri, o'z qa'wimlerinin' erkinligi ushın ja'h'a'nger Kirge qarsı ma'rtlik sawashı sa'wlelendiredi.

Poemada Tumaris, Shıraqlar ta'repinen ko'rsetilgen erlik, qah'armanlıq dramalıq waqıyalar menen birge su'wretlenedi. Oqıwshının' ko'z aldında an'ızg'a aylanǵ'an batır ana Tumaris obrazı turadı:

Shayır poemanın' janrlıq o'zinsheligine baylanıslı og'an say su'wretlew usılın, ko'rkem til taba bilgen. Shıg'arma jaslardı o'z watanına, tuwılǵ'an jerin su'yiw, onı qa'sterlew ruxında ta'rbiyalawda ayırıqsha a'h'miyetke iye.

İ.Yusupovtın' poemalarının' ishinde en' "Aktrisanın' ıg'balı" do'retpesi a'h'miyetli orındı iyeleydi. "Aktrisanın' ıg'balı"- ma'deniyat h'aqqında onın'

u'lken bir tarawı teatr, qaraqalpaqtın' birinshi akterları h'aqqında jazılǵ'an shıǵ'arma bolǵ'anlıqtan poemada su'wretlengen barlıq h'a'siyseler, keshirmeler usı ma'selenin' a'tirapında boladı. Avtor teatr ko'rkem o'nerinin' qaraqalpaq miynetkeshleri arasında da'slepki ma'deniyat urıǵ'ın sebiwshi, onın' ko'pshiliktin' sana-sezimi oyatıp, h'a'zirgi rawajlang'an ma'deniyatqa umtıılıwǵ'a ja'rdemlesiwshi ku'sh ekenin sa'wlendirgen. Poemadag'ı tiykarg'ı obraz sıpatında birinshi qaraqalpaq dramaturglerinin' biri A'bdiraman O'tepov h'a'm h'ayal-qızlardan shıqqan talantlı aktrisa Ayımxan Shamuratovalardıń obrazları jasalǵ'an. Usı obrazlar arqalı qaraqalpaq saxnasının' da'slepki da'wirdegi o'miri, birinshi ma'deniyat qarlıǵ'ashlarının' turmısı kenne so'z etiledi. Shıǵ'armada avtor teren' ma'nili xalıqlıq ug'ımlardı orınlı tu'rde qah'armanın' minezin ashıwda durıs paydalana biledi: "Qız kewili aq sandıq", "Da'stu'r zan emes o'zi zan'", "Birewler taldan da tikenek izler" h'.t.b. Yaması poemadag'ı mınanday qatarlarg'a dıqqat awdarayıq:

İ.Yusupov bunnan keyin "Qaraqalpaq xalqında so'z", "Bu'lbı'ı uyası" «Ma'n'gi bulaq» poemaları h'aqqında da unamlı pikirlerdi bildiriw mu'mkin. Shayırdın' son'g'ı jılları jazǵ'an «Watan» topıraǵ'ı poeması temasının' aktuallıǵ'ı, qah'arman psixologizmin ashıp beriwdegi sheberlik, batıl pikirlewler menen g'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatının' tabısı boldı. Onda XX a'sirdin' 30-jıllarında repressiyag'a ushırag'an watanlaslarımızdın' awır ta'g'diri, olardıń alısta ju'rse de o'z watanın yadınan shıǵ'armawı, watan topıraǵ'ın jannan a'ziz ko'rip qa'sterlewi qah'armanlardın' ishki ruxıy keshirmeleri, olar ushırasqan qıyan-kesti waqıyalar arqalı ashıp beriledi.

Juwmaqlap aytqanda İ.Yusupov XX a'sir qaraqalpaq a'debiyatının' en' ko'zge ko'ringen so'z sheberlerinin' biri. Ol qaraqalpak poeziyasın burın ko'rilmegen biyik shoqqılarg'a alıp shıqtı. Onın' poeziyası zaman na'pesi menen azıqlanıp, milliy a'debiyatımızdı rawajlandırıp kiyatır.

Sorawlar

1. İ.Yusupovtıń o'miri h'a'm do'retiwshiligi h'aqqında qısqasha aytıp berin'.

2. İ.Yusupovtın' qanday poeziliq shıg'armaların bilesiz?
3. Shayır poeziyasında ken'nen qollanilatug'ın Shıg'ıs h'a'm Batis poeziyasına ta'n qanday ko'rkem formalardı bilesiz?
4. Shayırdın' qaraqalpaqlardıń milliy ruwxın, o'zine ta'n bolg'an o'zinsheligin sa'wlelendiretug'ın lirikalıq shıg'armaları h'aqqında aytıp berin'.
5. Shayır lirikalarında batıl pikirlew, publitsistikalıq sıpat h'aqqında aytıp berin'.
6. Shayır poemaları h'aqqında aytıp berin'.
7. «Watan topırag'ı» poemasının' ko'rkemligi qanday?

Paydalanılǵ'an a'debiyatlar

1. Nurjanov P. Da'wir talabı h'a'm ko'rkem a'debiyat. No'kis, 1992
2. Ma'mbetov Q. A'debiyat teoriiyası. No'kis, 1995
3. Orazımbetov. Q. Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formalardıń evolutsiyası h'a'm tipologiyası. No'kis, 2004.
4. Yusupov İ. O'mir sag'an ashıqpan. No'kis, 2000

G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatında proza JOBA:

- 1. Prozanın' rawajlanıw tendentsiyaları.**
- 2. Prozadag'ı ko'rkemlik izleniwshilikler.**
- 3. Prozanın' janrlıq jaqtan rawajlanıwı.**

G'a'rezsizlik da'wirinde qaraqalpaq jazıwshıları da ja'miyetlik, siyasiy o'zgerislerdi esapqa alg'an h'alda qa'lem terbettti. Usı da'wirge shekem ko'rkem so'z ustalarımız, sonın' ishinde, prozaiklerimiz de belgili bir sheklengen temalar a'tirapında shıg'armalar do'retip keldi. Ma'selen o'zlerinin' roman, povestlerin ko'binese ya alıs o'tmish waqıyalarına, ya birde Oktyabrden awdarıspag'ı waqıyalarına qurdı. Bul jolda, a'lbette, olar belgili tabıslarg'a da eristi. Biraq, bunda kommunistlik ideologiyanın' ta'siri basım boldı. Ma'selen, 1920-30-jıllardag'ı qıyan-kesti tariyxıy waqıyalar, kolxozlastırıw h'a'm sovetlestiriwge baylanıslı sovet h'u'kimetinin' ju'rgizgen siyasatı h'aqqında h'aqıyqatlıqtı, ol da'wirdin' qarama-qarsılıqlı xa'diyseleri h'aqqında shınlıqtı jazıw mu'mkin bolmadı. Al, eger bul temag'a arnalg'an do'retpeler jazılsa da, olar siyasiy qa'liplerdin' shen'berinen shıg'ıp kete almadı. Bunın' ta'siri jazıwshılarımızdın' bir birine qarama-qarsı klasslardın' gu'resine shennen tıs itibar beriwlerinde, qaraqalpaq urıwları arasındag'ı alawızlıqtı h'a'dden tıs bo'rttırıp ko'rsetiwinde,

iyshan- buring'ı ziyalılırimız bolg'an ruwxaniylardın' kelbetine qara boyawlardı ayawsız jag'ıwında, jasalma konflikt jasawg'a umtılwshılıqta, bolsheviklerdin' obrazın shennen tıs ideallastırıp su'wretlewlerinde h'.t.b. ko'rindi.

Biraq g'a'rezsizlik da'wiri baslanıwdan bul kemshiliklerdin' ba'ri saplastırılıp, joqarı ko'rkemliktegi, oqıwshılardın' ruxıy sho'lin qandıratug'ın, o'mirdi ko'rkem realistlik bag'darda su'wretlewi jag'ınan h'a'r ta'repleme jetilisen shıg'armalar do'retilip kete bermedi. Kerisinshe, ayne proza tarawında ko'birek kemshilikler ju'z berdi. O'tken 15 jıl ishinde T.Qayıpbergenov, Sh.Seytovlardın' romanların esapqa almag'anda usı iri epikalıq janrda shıg'armalar ju'da' az do'retildi. A'sirese, da'wir mashqalaların ashıp beretug'ın, da'wirimizdin' adamları obrazın jaratqan shıg'armalar sanawlı g'ana. Sonlıqtan da, bul da'wir prozası h'aqqında so'z etkende a'debiy protsesste elewli waqıya bolg'an, a'debiyat ıqlasbentlerinin' dıqqatın o'zine tartqan roman, povest, gu'rrin'lerdin' kem ekenliginin' guwası bolamız.

Proza h'aqqında so'z bolg'anda onın' en' u'lken janrı roman h'aqqında aytpay ketiw mu'mkin emes. G'a'rezsizlik jıllarında qaraqalpaq jazıwshıları da bir qatar romanların ja'riyaladı. Ma'selen, T.Qayıpbergenovtın' «O du'nyag'a atama xatlar», «Qarakalpaqtın' o'z qalpag'ı menen sırlasıwı», «Qa'lbimnin' qamısı», «Tu'rkiynama», Sh.Seytovtın' «Jaman shıg'anaqtag'ı aqtuba», A.Sadıqovtın' «Tasta da gu'lleydi», H.Hamidovtın' «Ushqın», K.Allambergenovtın' «Da'rya tartılğ'an jıllar», K.Raxmanovtın' «Aqibet», Q.Ma'tmuratovtın' «Terbenbes», Amangeldi Xalmuratovtın' «Ja'nnet bag'ı», Q.Ayımbetovtın' «Qarabuwra», S.İsmaylovtn' «Ju'rek gallaktikası», H.O'temuratovanın' «Hu'rliman», A.A'bdievtn' «Jin-jıpırlar uyası» atlı romanların atap o'tiwge boladı.

T.Qayıpbergenovtın' joqarında atı atalg'an do'retpeleri tek g'ana qaraqalpaq prozasında g'ana emes, al, pu'tkil tu'rkiy a'debiy-estetikalıq oy du'nyasında u'lken jan'alıq bolganın atap o'tiwimiz kerek. Bul shıg'armalar milliy-epikalıq h'a'm XX a'sir realistlik prozasının' da'stu'rlerinin' printsiplerin bir-birine sintezlestirip, olardı h'a'zirgi sheshiliwi tiyis problemalardın' ko'rkem jılnamasın du'ziwge xızmet ettiriwge degen jazıwshının' umtılsınan do'regen. «Qaraqalpaqnama» shıg'arması arqalı T.Qayıpbergenov tek g'ana qarakalpaq prozasında emes, al, h'a'zirgi Oraylıq Aziya xalıqları a'debiyatında birinshi bolıp roman-esse janrın do'retti. Sonlıqtan da, O'zbekstan xalıq jazıwshısı A'.Yakubov "Qaraqalpaqnama" do'retpesin joqarı bah'alap "A'yyemgi Tu'rkstan a'debiyatında birinshi roman-esse, XX a'sir tu'rkiy a'debiyatında bolsa, da'slepki nama degen edi. Bul shıg'armag'a M.Qashqariy atındag'ı jer ju'zilik sıylıqtın' beriliwi g'a'rezsizlik jıllarındag'ı qaraqalpaq prozasında u'lken waqıya boldı.

G'a'rezsizlik jıllarında T.Qayıpbergenov prozamızdı o'zinin' ko'rkem forma, janr h'a'm stil salasındag'ı izlenisleri menen bayıttı. Bunın' mısalı sıpatında onın' "O du'nyag'a atama xatlar" roman-essesin keltiriwge boladı. Bul do'retpe tikkeley Aral tragediyasına arnalıp, ol o'zbek, frantsuz tillerine

awdarıldı, usı arqalı pu'tkil regiong'a qa'wip salg'an apatshılıqtın' ko'rkem tariyxın jer ju'zi xalıqlarına ma'limlewde u'lken xızmet etti. A'lbette, T.Qayıpbergenovtın' bul do'retpesi taqır jerden shıqqan joq. Jazıwshı ol shıg'armanı jazbastan aldın ko'p g'ana jer ju'zilik konferentsiyalarda shıg'ıp so'yledi, h'a'r qıylı tillerde, baspalarda maqalalar, ocherkler ja'riyaladı, bul problemag'a du'nya ju'zi ja'miyetshiliginin' pikirin qarattı, a'sirese, akad. A.Saxarovtın' jazıwshımızdı quwatlap, Moskva tribunasınıan shıg'ıp so'ylewi jazıwshının' bunday shıg'armanı do'retiwge a'zelden-aq u'lken tayarlıqlar ko'rgenligin an'latadı.

T.Qayıpbergenovtın' ja'ne bir jan'a do'retpesi "Qa'lbimnin' qamısı" dep ataladı. Do'retpe avtordın' filosofiyalıq oy-sezimlerinen ibarat, og'an jazıwshı reportaj-esse dep janrlıq atama qoyg'an. "Tu'rkiynama" do'retpesi de belgili a'h'miyetke iye. Bul do'retpe avtordın' yadında qalg'an waqıyalar tiykarında jazılğ'an. Do'retpede pu'tkil tu'rkiy xalıqlardıń obrazı jaratılğ'an.

G'a'rezsizlik jılları jazılğ'an romanlardın' ishinde Sh.Seytovtın' «Jaman shıg'anaktag'ı aqtuba», K.Allambergenovtın' «Da'rya tartılğ'an jılları», A.Sadıqovtın' «Tasta da gu'lleydi», S.İsmaylovtn' «Ju'rek galaktikası», Q.Matmuratovtın' «Terbenbes» romanları h'aqqında unamlı pikir bildiriwge boladı. Da'slepki u'sh romannın' tematikası bir-birine jaqın. XX a'sirdin' 50-jıllarınan baslap g'a'rezsizlik jıllarına shekemgi da'wirde elimizde orın alg'an mashqalalar A'mirxan, Jalg'as, Jumabay obrazları a'tirapında ashıp beriledi. A'sirese, Sh.Seytovtın' romanında da'wirdin' ashshı h'aqıyqatlıg'ı h'esh qanday qıpsalamastan ashıp beriledi. A'mirxan buzaqılıq, h'ıylekerlik, jawızlıqtı o'zinde ja'mlegen obraz. Ol o'z maqseti, bayıw, h'a'mel tekshesine ko'teriliw jolında h'esh qanday jerkenishli h'a'reketten tayınbaydı. Onın' ushın basqa adamlar ta'g'diri bir pul. Al K.Allambergenov h'a'm A.Sadıqovlardın' romanlarındag'ı Jalg'as h'a'm Jumabaylar da'wir ten'sizlikleri, nızamsızlıqları menen gu'resiwge, bunda h'a'r qaysısı o'zinshe jol tan'lawg'a bel baylag'an qah'armanlar. Biraq partiyalıq jeke h'a'kimlik h'u'kim su'rip turg'an sol da'wirde Jalg'as, Jumabay kusag'anlardın' h'aqıyqatlıq ushın gu'reste jen'iske erisiwi mu'mkin emes edi. Bul h'aqıyqatlıq eki romanda da ju'da' sa'tli ashıp beriledi. S.İsmaylovtn' «Ju'rek galaktikası» romanı janrlıq jaqtan jan'a roman. Ol ilimiy-fantastikalıq janrda jazılğ'an. Qaraqalpaq a'debiyatında ele bunday janrda romanlardın' do'retilmegenin esapqa alatug'ın bolsaq, bul roman qaraqalpak a'debiyatında o'z ornına iye ekenligi so'zsiz.

Q.Matmuratovtın' «Terbenbes» romanları son'g'ı da'wirdegi a'debiyatımızda elewli qubılıslardıń biri boldı. Romannın' en' utıslı tamanlarınin' biri de a'yne qah'arman obrazın jaratıwda h'a'm h'a'zirgi da'wir ushın a'h'miyetli mashqalalardı ko'terip shıg'ıwında bolıp tabıladı. Romanda XIX a'sirdin' aqırı, XX a'sirdin' basında Terbenbes atawının' a'tirapında jasag'an xalıqtın' o'miri so'z etiledi. Shıg'armanın' bas qah'armanı Lepesbay a'piwayı awıl balasınıan is bilermen, el basshısı da'rejesine shekemgi jollardı basıp o'tedi. Bul joldı jazıwshı isenimli su'wretley alg'an. Lepesbay is

u'yreniwdi baslı maqset etip o'z aldına qoyadı. Ol kishi zavodlar quradı, usı arqalı xalıqtı jumıs penen ta'miynleydi. Ekinshiden, o'z jerimizdin' ta'biyg'ıy ina'mın (balıqtı) xalıqtın' iygiligine jumsay bileği. Balıqtı duzlap, qaqlap tayar o'nim h'alına keltirip Rossiya h'a'm Evropanın' basqa ellerine satıwdı sho'lkemlestiredi. Ol o'z awıllaslarına biymillet g'amxorlıq etiwdi olardı jumıs penen ta'miynlew, bergen qarızların jumıs isletiw menen o'ndirip alıw arqalı a'melge asıradı. Mine, sonın' ushın da roman qızıqlı okıladı h'a'm oqıwshılar ta'repinen qızg'ın ku'tip alındı.

Bul da'wirde povest, gu'rrin' janrlarında da bir qatar shıg'armalar ju'zege keldi. A'sirese, povest janrında bir qatar janrlıq h'a'm ko'rkemlik izlenisler ju'zege keldi. S.İsmaylovtn' «Payg'ambarlar h'a'm shaytanlar», M.Nızanovtn' «Eki qanxor» povestleri burın karaqalpaq a'debiyatında onshelli rawajlanbag'an dedektiv janrında do'retildi. G.Esemuratovanın' «Duwdendegi da'pter», «Eski su'renler» povestleri da'wir h'aqıyqatlıg'ın batıl ashıp beriwı menen qunlı. S.İsmaylovtn' «Bizler bir u'yde jasaymız» atlı povesti ilimiy fantastika janrında jazıldı. Ulıwma S.İsmaylov qaraqalpaq prozasın jan'a janrlar menen bayıttı. Bul salada izlenisler alıp bardı. M.Nızanovtn' «Aqshagu'l» povesti h'a'zirgi da'wir problemalarına arnalg'an. Bunda bir shan'araq mısasında adamlar arasında sıylasıq, insap h'a'm insapsızlıq, jaqsılıq h'a'm jamanlıq problemi, adam ta'g'diri, onın' qa'dir-qımbatının' ayaq-astı etiliwi sheberlik penen ashıp beriledi. Shıg'armada qah'arman psixologizminin' jasalıwına ayırıqsha itibar qaratıladı. Biraq g'a'rezsizlik jılları qaraqalpaq prozasında joqarıda atap o'tilgen povestlerdi h'a'm H.O'temuratovanın' gu'rrin'lerin esapqa almag'anda bul janrlardag'ı shıg'armalardı do'retiwshiler tiykarınan jas jazıwshılar bolıp qaldı.

Ulıwma alg'anda, g'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq prozası burın qol urılmag'an temalarg'a, ideyalarg'a qa'lem terbetiwde, el tariyxında u'lken ornı bar real shaxslardın' ko'rkem obrazın jaratıwda, qah'arman xarakterin jasaw jolında burıng'ı qatıp qalg'an kestelerden, stereotivlerden qutılıwda, jan'asha janrlıq stillik shoqılardı iyelewde belgili tabıslarg'a eristi. Sonın' menen birge bul da'wir prozasının' rawajlanıwının' ele de joqarı bolıwına tosqınlıq jasag'an obektiv h'a'm subektiv sebepler boldı. Birinshisine ekonomikalıq qıyınshılıq, qag'az qıtshılıg'ı sebep bolsa, ekinshisine jazıwshılarımızdın' o'zlerinin' jan'a da'wirge tayar emesligi, estetikalıq oy-du'nyasının' burıng'ı totalitar ja'miyette ornıg'ıp qalg'an qa'liplerden, dogmalardan tolıq qutılmag'anlıg'ı, ko'rkem izlenisinin' to'menligi sebep boldı.

Sorawlar.

- 1.Ha'zirgi a'debiy protsesste proza janrının' rawajlanıw bag'darları qanday?
- 2..Ha'zirgi prozanın' ideyalıq-tematikalıq o'zgerislerge ushırawı h'aqqında aytıp berin'.

3. Ha'zirgi a'debittag'ı proza janrındag'ı ko'rkemlik izleniwshilik nelerde seziledi?

Paydalanılğan a'debiyatlar

1. Nurjanov P. Da'wir talabı h'a'm ko'rkem a'debiyat. No'kis, 1992
2. Nurjanov P. G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq prozası. No'kis, 2003

5 TEMA: Esse janrının' rawajlanıwı. Olardı do'retiwde jazıwshılardıń' ornı. (2 saat lektsiya.)

(T.Qayıpbergenov, S.Bah'adırova, A.Da'wletmuratov, O.A'bdiraxmanov h'.t.b.)

JOBA:

1. Esse janrına teoriyalıq sıpatlama.
2. Qaraqalpaq a'debiyatında esse janrının' payda bolıwı.
3. Ha'zirgi a'debiyattag'ı esse janrının' ideyalıq-tematikalıq, ko'rkemlik o'zinshelikleri h'aqqında.

Ko'rkem a'debiyattın' rawajlanıwı adamzat ja'miyetinin' tariyxıy rawajlanıwı menen baylanıslı boladı. Sonlıqtan a'debiy protsess- adamzattın' a'debiy do'retiwshilik pikirinin' bir-birinin' keyninen keletug'ın h'a'm bir-birine baylanıslı bolğan ayırım rawajlanıw da'wirlerinin' h'a'm de a'sirler dawamında do'retilgen da'stu'rlerdin' u'stin tolıqtırıp dawam etiwinin' ja'ne rawajlanıwının', bayıp barıwının' ulıwma h'a'reketi bolıp esaplanadı. Mine son'g'ı waqıtları a'debiyatımızdın' usınday tendentsiyada rawajlanıwı na'tiyjesinde birqansha o'zgerisler ju'zege keldi. Aldındag'ı temalarda aytıp o'tkenimiz sıyaqlı a'debiyatımızda birqansha ko'rkem formalar h'a'm janrlar payda bolğan edi. Sol ko'rkem formalar h'a'm janrlardıń' biri esse janrı bolıp esaplanadı. Bul janr qaraqalpaq a'debiyatında burın bolmag'an edi. Biraq G'a'rezsizlik da'wirine kelip ol rawajlana basladı. Bul janrdı qaraqalpaq a'debiyatına engizgen jazıwshı T.Qayıpbergenov bolıp tabıladı. Onın' «Qaraqalpaqnama» shıg'arması h'a'zirgi esse janrının' baslamasına tiykar bolıp jaratılğan ko'rkem do'retpe desek te ka'telespeymiz. Jazıwshı bul roman-essesi arqalı tek g'ana qaraqalpaq a'debiyatında emes, al Oraylıq Aziya xalıqları a'debiyatında birinshi bolıp roman-esse janrın do'retti. Sonlıqtan da, O'zbekstan xalıq jazıwshısı A'.Yakubov "Qaraqalpaqnama" do'retpesin joqarı bah'alap "A'yyemgi Tu'rktan a'debiyatında birinshi roman-esse, XX a'sir tu'rkiy

a'debiyatında bolsa, da'slepki nama degen edi. Bul shıg'armag'a M.Qashqariy atındag'ı jer ju'zilik sıylıq berildi.

Esse janrın teoretikler negizi memuarlıq janr dep esaplaydı. Al belgili ilimpaz Q.Ma'mbetov «Qaraqalpaq a'debiyatında esse janrına tariyxıy filosofiyalıq, psixologiyalıq h'a'm publitsistikalıq pikirler de ja'mlestirilip, ol roman da'rejesine jetkizilgen» - dep, T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqnama» essetin ko'rsetedi. Son'g'ı waqıtlarda qaraqalpaq a'debiyatında esse janrında qa'lem terbetken jazıwshılardıń sanı artıp barmaqta. Ma'selen, bul salada T.Qayıpbergenovtın' "O du'nyag'a atama xatlar", «»Tu'rkiynama», «Qaraqalpaqtın' o'z qalpıg'ı menen sırlasıwı», «Qa'lbimnin' qamısı», S.Bah'adırovanın' «Jigirma tog'ız jastan eliw jasqa shekem tyurmada», A.Da'wletmuratovtın' «O'mir shejiresi», O.A'bdirah'manovtın' «Aralım-da'rtım menin'» h'.t.b. utımlı izlenisler alıp bardı.

Mine qaraqalpaq a'debiyatına birinshi esse janrın alıp kelgen jazıwshı T.Qayıpbergenovtın' shıg'armaları oqıwshılardıń dıqqatın o'zine tarttı. Sonday-aq birqansha ilimpazlar da onın' shıg'armaları h'aqqında o'zlerinin' pikirlerin bildirdi. Ma'selen, a'debiyatshı Q.Kamalov: «Al, jazıwshının' «Qaraqalpaqnama» roman-essesi, «Qa'lbimnin' qamısı», «Tu'rkiynama» shıg'armaları onın' do'retiwshiliginin' jan'a basqıshın quraydı. Endi buring'ı epik jazıwshı T.Qayıpbergenovtın' ornına filosof Qayıpbergenovtı ko'remiz. Ol shıg'armalarında xalıq legendaları menen anekdotları, ertekleri, danıshpanlardın' pikirleri, o'zinin' jeke pikirleri, tariyxıy faktler h'a'm tag'ı basqalar arqalı o'mirdin' h'a'r qıylı filosofiyası h'aqqında pikir aytadı. O'mir shınlıg'ın su'wretlewde bul forması bizin' a'debiyatımız ushın jan'alıq.» - dep belgileydi.

Jazıwshının' «O du'nyag'a atama xatlar» roman-essesi h'aqqında o'zbek ilimpazı F.Nasratdinov o'zinin' «Orol bung uradı» atlı maqalasında bılayınsha pikir bildiredi: «Bobomga xatlar» kitobini wqib, unda T.Qoyipberganovning bolalik davridan to payg'ambor eşigacha bosib wtgan h'aët sarguzashtlari, kwrgan-kechganlari tug'risidagi uy-fikrlari juda ravon til bilan talqin etilganligiga guvoh' bwldim». Rasında da jazıwshı bul do'retpeinde ta'kirarlanbas ko'rkem formanı tan'laydı- Aral tragediyasının' aqıbetleri h'aqqındag'ı avtordın' qayg'ılı gu'rrin'in bul du'nyadag'ı tiri, jer basıp ju'rgen adamlar tın'lamag'anlıqtan, o du'nyadag'ı atasına murajat etiwge ma'jbu'r boladı. T.Qayıpbergenovtın' ja'ne bir jan'a do'retpeşi «Qa'lbimnin' qamısı»

dep ataladi. Bul shig'arma 1999-jilda «A'miwda'rya» jurnalında ja'riyalandi. Do'retpe avtordın' filosofiyalıq oy-sezimlerinen ibarat, og'an jazıwshı, «reportaj-esse» dep janrlıq atama qoyg'an. Bul shig'arma h'aqqında jazıwshı o'zinin' jurnalist M.Mirzo menen bolg'an sa'wbetinde ju'da' qızıqlı pikirlerdi ortag'a taslag'an. Bul sa'wbet «Wzbekiston adabiëti va sanati» gazetasının' 1996-jıl 5-yanvar sanında ja'riyalang'an edi. T.Qayıpbergenov o'zinin' «Qa'lbimnin' qamusı» do'retpesine «Gu'birli-sıbırlılardan 8 da'pter reportaj-esse» dep janrlıq at bergen.

T.Qayıpbergenov do'retiwshiliginde «Tu'rkiynama» do'retpesi de belgili a'h'miyetke iye. Bul do'retpe avtordın' yadında qalg'an waqıyalar tiykarında jazılg'an.

Belgili jazıwshı S.Bah'adırovanın' «Jigirma tog'ız jastan eliw jasqa shekem tyurmada» atlı essesi 2002-jıl «A'miwda'rya» jurnalında ja'riyalang'an edi. Jazıwshının' bul do'retpesinde belgili shayır İzbasar Fazılovtnı' o'mirinin' tariyxı, do'retiwshilik jolı h'aqqında memuarlıq ma'niste jazg'an. Onda shayırdın' 1937-jılı Millionlag'an adamlardıń ju'regine jazılmas daq salg'an atı-shuwlı stalinlik repressiyag'a duwshager bolg'anlıg'ı h'aqqında ayıladı.

Allambergen Da'wletmuratovtnı' «O'mir shejeresi» atlı essesi de memuarlıq xarakterde jazılg'an bolıp onda elge belgili bolg'an adamlardıń yag'nıy N.Japaqov, E.Allaniyazov, B.Baltabaev h'.t.b. sıyaqlılardıń o'mir turmısın ko'rkemlep su'wretlegen.

O.A'bdiraxmanovtnı' «Aralım-da'rtım menin'» essesi YuNESKO sıylıg'ına miyasar boldı. Shig'armada ta'biyat ko'rinisleri yag'nıy Aral ten'izinin' h'a'zirgi jag'dayı h'aqqında, onın' keleshegi qanday bolıwı jo'ninde pikir ju'rgiziledi.

Ulıwı aytqanda G'a'rezsizlik da'wirinde esse janrı ideya-tematikalıq h'a'm janrlıq jaqtan da rawajlanıp atır. Bul janrda qa'lem terbetiwshilerdin' sanı artıp barmaqta.

Sorawlar.

1.Ha'zirgi a'debiy protsesste esse janrının' ornı h'a'm a'h'miyeti h'aqqında aytıp berin'.

2..Ha'zirgi esse janrının' rawajlanıwında jazıwshıvıların' ornın belgilep berin'.

3. T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqnama» atlı roman-essesi h'aqqında aytıp berin'.

Paydalanılǵ'an a'debiyatlar

1. Nurjanov P. Da'wir talabı h'a'm ko'rkem a'debiyat. No'kis, 1992
2. Nurjanov P. G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq prozası. No'kis, 2003
3. T.Qayıpbergenov Qaraqalpaqman. Ta'wekelshimen No'kis, 2003.

G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatında dramaturgiyanın' ornı.

JOBA:

- 1. Ha'zirgi dramalıq shıǵ'armalarg'a ulıwma sholıw.**
- 2. Ha'zirgi dramaturgiya h'a'm onın' rawajlanıw barısı.**

Ha'zirgi dramaturgiya h'aqqında so'z etkenimizde B.Tursınovtın' pikirleri mınaday. «Solay da ele ko'p dramaturglerimiz, rejesserlarımız h'a'zirgi da'wirdegi, turmıstag'ı, ideologiyadag'ı mawasasız konfliktlerdin' parıqların, mo'lsheplerin, janrlarg'a bola, na'zik, sırlı jaqların teoriyalıq jaqtan bilmegenlikten, mawasaasız konfliktlerden qorqıp, siyasiy, ideologiyalıq jaqtan adasıp qalamızba dep oylap, mawasız konfliktlerdin' sheshiliwlerine mawasalı konfliktin' ren'in ko'birek berip jiberedi, personaj obrazı ja'miyetshilik ta'repinen tiyisli da'kkisin almaydı, gu'res maydanındag'ı sawashtan an'sat qutılıp ketedi». Mine bul pikirde de jan bar. Sonlıqtan dramaturglerimiz usınday ma'selelerge de itibar beriwleri lazım dep bilemiz.

Ha'zirgi a'debiyattag'ı dramaturgiyanın' rawajlanıwında da jan'asha burılıslardın' ju'zege kelgenligi h'a'mmemizge ma'lim. Ha'zirgi dramaturgiyanın' baslı tematikası da bu'gingi ja'miyetimizde bolıp atırǵ'an baslı refomalardı o'z saxnasında ko'rsete biliwi h'a'm onı adamlardın' oylawına ta'sir ettiriw baslı wazıypa bolıp tur, sebebi Respublikamızda h'a'zirgi qalıp baratırǵ'an baslı problemalar dramaturgiyada da mawasalı h'a'm mawasasız (antagonichno) konfliktler arqalı g'ana iske asıwı sha'rt. Sebebi pesada, konflikt shıǵ'amanın', ondag'ı obrazlardın' birden bir janı, avtordın' ideyasın gu'res arqalı ashatug'ın baslı faktor. Sonlıqta g'a'rezsizlik da'wirinde a'debiyatımız janrlıq ko'ptu'rlilikti payda etip, qaraqalpaq jazıwshıları o'zlerinin' oy-pikirin

h'a'r tu'rli formada beriwge h'a'm ideya-mazmunı jag'ınan ta'rbiyalıq a'h'miyetke iye shıg'armalar jaratıwg'a umılmaqta.

G'a'rezsizlik da'wirinde qaraqalpaq dramaturgiyası da rawajlanıwg'a iye boldı. Bul jılları Q.Matmuratovtın' «Bir u'yde eki o'mir», «A'keli jetimler», «O'mirbek h'a'm tazsha», «Aq tekesh h'a'm ko'k tekesh», A.O'talievtn' «Ernazar Alako'z», «A'mir Temurdın' bir ku'ni», «Sultan Jaleletdin», Sh.Seytovtn' «Xalqabad romanı tiykarında jazılǵ'an «Qutlı jol» pesası (qayta islegen Q.Matmuratov), «Shariyar» dastanı tiykarında jazılǵ'an «Shariyar» pesası (Q.Matmuratov), M.Nızanovtn' «Eki du'nyanın' a'weresi», K.Raxmanovtn' «Ta'g'dir soqqısı», B.Baymurzaevtn' «Ba'ddiwa», «Pa'lektin' ga'rdishi», A.O'teniyazovanın' «Jigittin' ıǵ'balın bersin», «Muh'abbat h'a'm g'a'zep», «U'mit ushqını», «Jumbag'ı ko'p du'nya bul», S.Jumag'ulovtn' «Ekstrasens», «Ku'yewin'di berip tur», «Adamlar qalay buzılǵ'an», «Bultlı ku'nler» pesaları jazıldı. Bul pesalar saxnalastırılıp tamashago'ylerdin' na'zerine usınıldı.

«Bir u'yde eki o'mir» pesası dramalıq janrda jazılǵ'an. Onda a'piwayı bir u'ydin' o'miri arqalı turmıstın' dramalıq ta'repi ashıp beriledi. Bir u'ydin' eki kelini eki qıylı minezdegi, eki qıylı du'nya tu'sinigindegi kelin. Olardın' ata-anaları da sonday. Shıg'armadag'ı tiykarg'ı konflikt te shan'araq ag'zaları arasındag'ı tartısqa qurılǵ'an. Qullası, bul shıg'arma h'a'zirgi da'wir temasınan alıp jazılǵ'an bolıp, onda milliy mentalitet problemi, milliy u'rp-a'det, da'stu'rlerge sadıqlıq ma'seleleri baslı orıng'a qoyıladı.

«O'mirbek h'a'm tazsha» komediyası da tabısqa iye boldı. Onda O'mirbektin' tapqırılıǵ'ı, so'zge sheshenligi, ba'rqulla kewilli ju'riwi og'an degen su'yispenshilikti oyatadı. O'mirbek qaraqalpaqlardıń milliy qah'armanı. Onın' atına baylanıslı ju'da' ko'p sanlı anekdotlar bar. O'mirbek aytıptı degen ushırma so'zler xalıq arasında tolıp atır. Burın da İ.Yusupov ta'repinen jazılǵ'an «O'mirbek laqqı» komediyası uzaq jıllar dawamında qaraqalpaq saxnasında qoyılǵ'an edi. Q.Matmuratovtn' komediyası da u'lken tabısqa iye boldı. O'mirbektin' Tawasar bay menen ba'sekige tu'siwi h'a'm onda jen'ip shıǵ'ıwı bir neshe ku'lkili epizodlar arqalı beriledi. Pesada Qulımbet qazı, Tazsha, Labaq, Tawasar baydın' kempiri obrazları sa'tli shıqqan. M.Nızanovtn' «Eki du'nyanın' a'weresi» pesası da komediya janrında jazılǵ'an. Onda buring'ı sklad baslıǵ'ı o du'nyag'a barg'annan keyin de gu'na'si ko'p bolǵ'annan keyin ko'p sorawg'a tutiladı. Qullası, ol o dunyanın' da, bul du'nyanın' da a'weresine aylanadı.

Bul da'wirde jazılǵ'an dramalıq shıg'armalardıń ishinde A.O'talievtn' «Ernazar Alako'z» draması en' sa'tli jazılǵ'an saxnalıq shıg'armalardıń qatarına kirgiziwge boladı. Shıg'armanın' tiykarı XIX a'sir qaraqalpaqlardıń o'mirinen alıp jazılǵ'an. Usı da'wirdegi milliy qah'arman Ernazar Alako'z pesa orayında turadı. Pesadag'ı waqıyalardıń tariyxıy shınlıqqa qurılıwı, onda qatnasıwshı personajlardın' da tariyxta bolıwı, olardıń h'a'reketlerinin' isenimli shıǵ'ıwı bul shıg'armag'a tabıs alıp keldi. Usı avtordın' «A'mir Temurdın' bir

ku'ni», «Sultan Jaleletdin» atli pesalari da tariyxıy shaxslardın' o'mirinen alıp jazılıwı menen bah'alı.

Sonday-aq bul da'wirde bir qatar basqa xalıqlardın' a'debiyatınan da dramalıq shıg'armalar qaraqalpaq tiline awdarıldı. Ma'selen, O'zbekstan qah'armanı A.Aripovtın' «Sah'ıp qıran» pesası, qazaq dramaturglari S.Balg'abaevtın' «Bizler de ashıq bolg'anbız», «En' sulıw kelinshek», «Muh'abbatsız a'sir», K.Jetpisbaevtın' «Bul qanday toy», B.Jurtovtın' «Qa'yinene qılwası», K. Su'yinishovtın' «Kempir-g'arrının' erkesi», azerbayjan dramaturgi G.Xugaevtın' «Qatınımdı qaytıp ber», o'zbek dramaturgi Bagdasarovtın' «Jıg'ılg'ang'a judırıq», tu'rkmén dramaturgi N.Gullaevtın' «Keyipli kelin», qırğ'ız dramaturgi N.Zakievtn' «A'ke ta'g'diri», ta'jik dramaturgi M.Baxtiydn' «Mekteptegi muh'abbat» pesaların atap o'tiwge boladı. Bul shıg'armalar qaraqalpaq teatrının' repertuarın ken'eytiw menen birge qaraqalpaq dramaturgiyasın da bayıttı.

Ulıwmalastırıp aytqanda g'a'rezsizlik da'wirinde qaraqalpaq dramaturgiyası usınday o'zinsheliklerge iye boldı. Ol a'debiyattın' basqa tu'rlerine salıstırğ'anda a'zzi rawajlandı. Bul da'wirde ko'birek komediya janrına itibar berildi. A'sirese, jen'il ku'łki tuwdıratug'ın h'a'r qıylı tamashalar teatrda ko'birek saxnalastırıldı. Drama janrında shıgarmalar dım az jazıldı. Al tragediya janrı bolsa ulıwma itibardan shette qaldı.

Sorawlar.

1. Ha'zirgi dramaturgiyanın' rawajlanıw barısı h'aqqında aytıp berin'.
- 2.A.O'talievtn' «Ernazar Alako'z» dramasının' ideya-mazmunı qanday?
- 3.Q.Matmuratovtın' «Bir u'yde eki o'mir», «A'keli jetimler», «O'mirbek h'a'm tazsha», «Aq tekesh h'a'm ko'k tekesh» komediyaları h'aqqında aytıp berin' h'a'm olardın' dramaturgiyadag'ı ornı qanday?

G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyattanıw iliminin' h'a'rta'repleme o'sip rawajlanıwı

JOBA:

1. Ha'zirgi ku'ndegi a'debiyattanıw ilimi.

2.A'debiyattanıw iliminin' rawajlanıw bag'darlari h'aqqında.

G'a'rezsizlik da'wirine kelip a'debiyattanıw ilimi de h'a'rta'repleme rawajlanıw jolına iye boldı. Qaraqalpaq a'debiyattanıw ilimin jaqsı izertlep u'yreniwde qaraqalpaq ilimpazları u'lken xızmet atqarıp atır. Ma'selen, XX a'sir qaraqalpaq a'debiyattanıw ilimin rawajlandırıwda N.Da'wqaraev, M.Nurmuxamedov, S.Axmetov, Q.Maqsetov, Q.Mambetov h'a'm t.b. ilimpazlar

ko'p miynetler etti. Olardın' ilimiy miynetleri qaraqalpaq a'debiyatının' h'a'rta'repleme bag'darların ashıp beriwde u'lken bah'alı jumuslar ekeni ma'lim.

Qaraqalpaq a'debiyatınw ilimi teoriya, poeziya, proza, dramaturgiya h'a'm t.b. tarawları boyınsha izertlendi. Ja'ne bul tarawlar ele de dawam etip qiyatır. Usı tarawlardı izertlep rawajlandırıwda belgili ilimpazlar Yu.Paxratdinov, A'.Paxratdinov. Q.Ja'rimbetov, Q.Orazımbetov, Q.Allambergenov, S.Bah'adırova, B.Genjemuratov, jas ilimpazlardan P.Allambergenova, Z.Bekbergenova, A.Hamidova, D.Paxratdinov, B.Da'wletov, S.Matekeev, E.Eshniyazova, O.Gaylieva h'a'm t.b. xızmetleri u'len. Sonday-aq olardın' ilimiy miynetleri qaraqalpaq a'debiyatınwının' bazı bir ma'selelerin izertlewge bag'ishlang'an

A'debiyat teoriiyası tarawı boyınsha belgili ilimpazlar S.Axmetov, Q.Ma'mbetov, Q.Ja'rimbetov, J.Esenov h'a'm t.b. miynetleri bah'alı miynetlerden bolıp tabıladı.

Belgili a'debiyatshı S.Axmetov o'zinin' «Qaraqalpaq sovet poeziyası» atlı monografiyasında qaraqalpaq shayırlarının' shıg'armalarının' ko'rkemliginin' artıp baratırǵ'anlıǵ'ın, forma tan'lawdag'ı izleniwshilikti, qosıq qurılısındag'ı jan'alıqlardı ashıp beredi. Usı poeziya tarawında G'a'rezsizlik da'wirinde filologiya ilimlerinin' doktorı Q.Orazımbetov «Ha'zirgi da'wirdegi qaraqalpaq poeziyasında ko'rkem formalardıń evolyutsiyası h'a'm tipologiyası» degen ilimiy miynetin jazdı. Onda h'a'zirgi qaraqalpaq poeziyasındag'ı shayırlarımızdın' ko'rkem forma jaqtan izleniwshilik alıp barg'anlıǵ'ı, h'a'zirgi qaraqalpaq poeziyasındag'ı ko'rkem formalardıń janrlıq o'zgeshelikleri h'a'm formaları h'aqqında teoriyalıq pikirler aytqan. Ol o'z miynetinde h'a'zirgi shayırlardıń ko'rkem izleniwshilikleri h'aqqında bılay deydi: «Shayırdın' o'z shıg'armalarına jan'a forma izlestiriwge do'retiwshilik penen qatnas jasawı qosıqtın' tabısın belgileytug'ın kriteriyalardıń biri».

Proza tarawında da birqansha ilimiy miynetler payda boldı. Bul tarawda S.Bah'adırova, P.Nurjanov sıyaqlı ilimpazlardın' miynetleri u'lken a'h'miyetke iye.

Q.Ayımbetovtın', T.Allanazarovtın' jumısları qaraqalpaq dramaturgiyasının' ayırım teoriyalıq ma'selelerin sheshiwge bag'darlanadı. Dramturgiya boyınsha B.Tursinov, A.Ja'rimbetovtın' ilimiy maqalaları h'a'm t.b. bar.

Mine a'debiyattanıw ilimi usınday tarawlarda rawajlanıp atır.

1. A'debiyattın' lirika janrının' izertleniwine sholiw.

2. Poeziya tarawının' izertleniwindegi bashı wazıypalar.

Ko'rkem ədəbiyattın' ko'p g'ana məseleleri, əsirese, lirika janrının' rawajlanıwı, ko'rkemlik qa'siyetleri məselesi barlıq ədəbiyatshılardın' dıqqat-itibarın o'zine tartıp keldi. Sonın' ushın h'əzirgi ku'nge shekem qaraqalpaq ədəbiyattanıw iliminde teoriyalıq məselelerge, qosıq qurılısına bag'ishlang'an birqansha ilimiy miynetler ju'zege keldi. Filologiya ilimlerinin' doktorı S.Axmetovtın' du'zgen «Ədəbiyattanıw terminlerinin' qısqasha so'zligi» (No'kis, 1972) miynetinde ədəbiyattanıw iliminin' barlıq tarawları, sonın' ishinde qosıq elementleri: uyqas, bənt, ırg'aq sıyaqlı məseleleri jo'ninde tu'sinik berilgen h'əm bul miynet poeziyanın' ko'rkem formaların biliwde h'əm u'yreniwde qunlı miynetlerden bolıp tabıladı.

Belgili a'debiyatshı Q. Muratbaevtın' «Qaraqalpaq poeziyasında qosıq qurılısı» (No'kis,1977) degen miynetinde qosıq o'lshemleri, ritm, uyqas, buwnaq, tarmaq sıyaqlı məseleler jo'ninde ken'nen so'z etiledi. Bul jumısta izleniwshi qaraqalpaq qosıq qurılısın tu'rkiy tilles xalıqlardın' poeziyası menen tipologiyalıq xarakterde ekenin materiallarg'a su'yengen h'alda izertlegen.

Prof. K.Məmbetovtın' «Ədəbiyat teoriyası» (No'kis,1995) atlı monografiyasında da ədəbiyattın' barlıq tarawları menen birgelikte lirika h'əm onun' ko'rkem formaları h'aqqında teoriyalıq sıpatlamalar beriledi.

Filologiya ilimlerinin' doktorı Q.Orazımbetovtın' «Həzirgi dövirdə qaraqalpaq lirikasında körkəmlik izlenişlilik» (No'kis, 1992) atlı kandidatlıq dissertatsiya jurnısında həm «Həzirgi qaraqalpaq lirikasında körkəm formaların' evolyutsiyası həm tipologiyası» (No'kis, 2004) atlı monografiyalıq jurnısında həzirgi qaraqalpaq lirikası jurnində söz ete otırıp, körkəm forma salasında da rəvəjlənişdın' bəri ekenin izertlegen. Sonın' işində qaraqalpaq ədəbiyatında erkin qoşıqlardın' janrlıq özinsəlikləri, olardın' formalıq qəsiyyətleri, olardı payda etetug'ın tiykarg'ı elementlər, qoşıqtın' du'zilisi sıyaqlı məsələlər körkəm tekstlik materiallarga' tiykarlang'an h'alda izertlegen həm tiyisli jurnmaqlar şıg'arılğ'an.

Filologiya ilimlerinin' doktorı Q.Jərimbetovtın' «XIX əsir qaraqalpaq lirikasının' janrlıq qəsiyyətleri həm rəvəjləniş tarixı» (No'kis,2004) degen monografiyalıq jurnısında qaraqalpaq lirikasının' milliy körkəmlik sag'aları, XIX əsirdəgi qaraqalpaq lirikasının' janrlıq özgeşəlikləri anıqlanıp klassifikatsiyalanadı.

1970-2000-jıllar qaraqalpaq poeziyasının' rəvəjləniş özinsəlikləri h'aqqında qaraqalpaq ədəbiyattanıw ilimində bəri qansha izertlewler payda boldı. Olardan: Z.Bekbergenovanın' «Həzirgi zaman qaraqalpaq poeziyasında xalıq awızeki poetikasının' da'stu'rleri (70-80-jıllar)» (No'kis, 1995) degen kandidatlıq dissertatsiya jurnısında 70-80-jıllar qaraqalpaq poeziyasında xalıq awızeki poetikasındag'ı da'stu'rlerdin', qosıq formalarının' şayırılar T.Jumamuratov, İ.Yusupov, T.Ma'tmuratov h'a'm t. b. poeziyasında qollanıw özinsəlikləri h'aqqında bəri alı pikirler ayılğ'an.

A.Hamidova «İ.Yusupovtın' tvorçestvosı h'a'm Evropa ədəbiyatı (A'əbiy baylanışlar h'a'm ədəbiy təsirler məsələsi)» (No'kis, 1999) degen kandidatlıq dissertatsiya jurnısında Evropa ədəbiyatının' ədəbiy təsirinin' qaraqalpaq ədəbiyatındag'ı körinisin bəgili şayır İ.Yusupovtın' lirikası mısasında jəqsı analizlegen.

M.Ma'mbetovanin' «İ. Yusupov poeziyasının' qosıq qurılısı» (No'kis, 1999) atlı kandidatlıq dissertatsiya jumısında da qosıq elementleri: uyqas, o'lshe, ba'nt, buwnaq h'aqqında ken'nen toqtalıp, olardıń qosıqtı payda etiwdegi a'h'miyeti shayır İ.Yusupovtıń qosıqları mısasında izertlengen.

E.Eshniyazovanın' «To'lepbergen Ma'tmuratovtıń lirikası (İdeyalıq-tematikalıq, janrlıq h'a'm ko'rkemlik o'zinshelikleri)» (No'kis,2000) degen kandidatlıq dissertatsiya jumısında da usı da'wir qaraqalpaq poeziyasının' rawajlanıw o'zinshelikleri, ideya-tematikalıq bag'darlardı, qaraqalpaq lirikasının' janrları sıyaqlı ma'seleler tek g'ana belgili shayır T.Ma'tmuratovtıń do'retiwshiligi mısasında anıqlang'an. Sonday-aq, bul dissertatsiyada T.Ma'tmuratovtıń do'retiwshiliginde ken'nen qollanılǵan erkin qosıqlardıń janrlıq, formalıq qa'siyetleri boyınsha da jaqsı teoriyalıq pikirler aytilg'an

D.Paxratdinov o'zinin' «İ.Yusupov lirikasında Shıǵ'ıs klassikleri da'stu'rleri (A'debiy baylanıslar h'a'm ta'sirler h'aqqında)» (No'kis,2001) degen kandidatlıq dissertatsiyasında qaraqalpaq poeziyasında Shıǵ'ıs klassiklerinin' do'retken obrazlarının', Shıǵ'ıs poeziyası da'stu'rlerindegi ideyalıq bag'dardıń h'a'm Shıǵ'ıs klassiklerinin' janrlarının' h'a'zirgi qaraqalpaq poeziyasında sa'wleleniw belgili shayır İ.Yusupovtıń do'retiwshiligi mısasında izertlegen. Shayırdıń lirikası Shıǵ'ıs klassikleri Nawayı, Fizulı, Maqtımqulı h'a'm t.b. shayırlardıń do'retiwshiligi menen salıstırılıp u'yrenilgen.

Usınday ilimiy miynetler 1990-2000-jıllar qaraqalpaq poeziyasının' rawajlanıw jag'dayların, h'a'r ta'replemeli jetiskenliklerge eriskenligin anıqlawda u'lken a'h'miyetke iye.

Qaraqalpaq poeziyasındag'ı erkin qosıqlar h'aqqında filologiya ilimlerinin' kandidadı P.Nurjanovtıń «Verlibr h'aqqında oylar» («Əmiwdərya», 1990, N 4), atlı maqalası da diqqatqa ılayıq. Avtor o'z maqalasında erkin qosıqqa teoriyalıq sıpatlama beriw menen birge o'zinen buring'ı erkin qosıqtı

izertlegen rus ilimpazlarının' qosıqtın' janrlıq h'əm formalıq jaqtan o'zinshelikleri h'aqqında aytqan pikirlerine de o'zinin' ko'z qarasın bildiredi. Bul maqala qaraqalpaq ədebiyatında erkin qosıqlardı u'yreniwde əh'miyetligi menen belgilenedi. E.Eshniyazovanın' «T.Ma'tmuratovtın' do'retiwshiliginde erkin qosıq forması» («A'miwda'rya», 1998, № 1-2), Q.Yusupovtın' «Erkin qosıq qaraqalpaq ədebiyatında jan'alıq pa?». («Jas Leninshi», 1991, 12-noyabr), H.Ayımbetovtın' «Appaq dumanlar atında» («Jas Leninshi», 1990, 5-yanvar) sıyaqlı avtorlardın' maqalaları qaraqalpaq ədebiyatında erkin qosıqlardın' o'zine tən janrlıq qəsiyetleri, onın' basqa ko'rkem formalardan ayırmashılıqları h'aqqında jazıldı.

Sorawlar.

- 1.Ha'zirgi a'debiyattanıwdın' izertleniwindegi baslı ma'seleler h'aqqında aytıp berin'.
- 2.Ha'zirgi ilimiy izertlewlerge sholıw jasan'.
3. Ha'zirgi jas ilimpazlardın' ilimiy miynetleri h'aqqında aytıp berin'.

Paydalanılǵ'an a'debiyatlar

1. Nurjanov P. Da'wir talabı h'a'm ko'rkem a'debiyat. No'kis, 1992
- 2.Nurjanov P. G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq prozası. No'kis, 2003
- 3..Ma'mbetov Q. A'debiyat teoriyası. No'kis, 1995
- 4.Orazımbetov.Q. Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formalardın' evolyutsiyası h'a'm tipologiyası.No'kis, 2004.
- 5.Ja'rimbetov Q. XIX əsir qaraqalpaq lirikasının' janrlıq qəsiyetleri h'əm rawajlanıw tariyxı. No'kis, 2004

Tema: 1990-jıllardag'ı qaraqalpaq a'debiyat sını. Usı tarawdın' izertleniwindegi ma'seleler.

Juwmaqlaw. Solay etip, g'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpak a'debiyatı a'sirler dawamında rawajlanıp kelgen qaraqalpaq a'debiyatının' da'stu'rlerin bunnan bılay da jalǵ'astırıp xalqımızdın' ruxıy baylıǵ'ın ele de tolıqtırıwg'a, olardın'

estetikalıq du'nyasın bayıtıwg'a xızmet atqardı. A'debiyatımızdın' tu'r h'a'm janrları tu'rlendi, tematikası ken'eydi. En' baslısı jazıwshı-shayırlarımız buring'ı awqam da'wirinde qa'liplesip qalg'an qızıl ideologıyanın' siltewi boyınsha shıg'arma jazıw qusag'an illetinen qutıldı. Baspa so'z, a'debiyat u'stinen ornatılǵ'an qadag'alaw alıp taslandı. Bunın' barlıǵ'ı a'debiyatımızda ju'z bergen unamlı o'zgerisler edi.

O'ZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI HA'M ORTA ARNAWLI BILIM
MINISTRRLIGI

BERDAQ ATINDAG'I QARAQALPAQ MA'MLEKETLIK UNIVERSITETI

Qaraqalpaq filologiyası

**A'debiyat teoriyası h'a'm oqıtıw metodikası kafedrasının'
oqıtıwshısı**

F.i.k. Gaylieva Ogulaydın' "G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatı"
pa'ninen

1-basqısh magistrlerge o'z betinshe jumıslarının'

İS REJESİ

(5A220100 - A'debiyattanıw qa'nigeligi magistr bag'darındag'ı
magistrler ushın)

No'kis – 2008

A'debiyattanıw qa'nigeligi magistr bag'darındag'ı 1-basqısh magistrleri (I-semestr) o'z betinshe islew 28 saatqa mo'lsherlengen bag'darlamag'a tiykarlanıp du'zildi. Ol bag'darlama Ministrlik ta'repinen tayanış joqarg'ı oqıw ornı etip belgilengen O'zbekstan Respublikası milliy universiteti qaraqalpaq filologiyası fakultetinin' usınısı menen O'zMU ilimiy-metodikalıq ken'esi ta'repinen tastıyqlag'an oqıw bag'darlaması (O'zMU, Tashkent, 2004-jıl) tiykarıda du'zilip, Qaraqalpaq ma'mleketlik universiteti

Qaraqalpaq a'debiyatı kafedrası ma'jilisiin'

_____2007-jıl N__ bayalaması menen tastıyqlawg'a usınıldı

Kafedra baslıg'ı

f.i.d.. Q.Ja'rimbetov

Qaraqalpaq filologiyası fakultetinin' oqıw-metodikalıq ken'esi
ma'jilisinin' _____2007-jıl N__ bayanlaması menen tastıyqlawg'a usınıldı

Kafedra baslıg'ı:

f.i.d.Q.Ja'rimbetov

Qaraqalpaq filologiyası fakultetinin' oqıw-metodikalıq ken'esi ma'jilisinin'
_____2007-jıl №__ bayanlaması menen tastıyqlawg'a usınıldı.

Qaraqalpaq filologiyası

fakultetinin' dekanı:

f.i.d.Q.Orazımbetov

Oqıw isleri boyınsha

prorektor:

dots. M.İbragimov

Du'zgen:

f.i.k. O.Gaylieva

A'debiyatniw qa'nigeligi 1-basqish magistrlerge «G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatı» pa'ninen o'z betinshe jumıslarının'

İS REJESİ

1. Teorihalıq jaqtan o'zlestiriliwi kerek temalar (saat)

№	Temalar	Saat	Orılanatug'ın waqtı	Orınlanatug'ın ornı
1	G'a'rezsizlik da'wirindegi a'debiyatıg'ı baslı o'zgerisler	2	Mart	QMU kitapxanası
2	Ha'zirgi a'debiy protsesstin' rawajlanıwına o'z u'lesin qosıp atırg'an jazıwshı-shayırlardıń do'retiwshiligi menen tanısw.	4	Mart	QMU oqıw zalları
3	G'a'rezsizlik da'wirinde do'retilgen prozalıq shıg'armalardı izertlep u'yreniw, h'a'm olarg'a sholıw jasaw.	4	Mart	QMU elektron kitapxanası
4	Usı da'wirde prozadag'ı ulıwmaa tendentsiyanı anıqlaw.	2	Mart	QMU oqıw zalı İnternet klass. Kitapxana
5	Prozada jan'a da'wir qah'armanın jaratıw problemasın anıqlaw	2	Mart	QMU kitapxanası
6	Usı da'wirde prozada janrlıq ko'ptu'rliliklin' payda bolıwı. (Jazıwshılardıń do'retiwshiliklerin analizlew arqalı anıqlaw).	4	mart	QMU kitapxanası
7	T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqnama», «Tu'rkiynama», «O du'nyag'a atama xatlar» roman-esselerin tallaw	4	mart	QMU kitapxanası
8	Esse janrının' rawajlanıw bag'darları	2	mart	QMU kitapxanası. Oqıw zalı
9	O.A'bdiraxmanovtın' «Aralım-da'rtim menin'» essesinin' ideyalıq, tematikalıq bag'ıtı	2	mart	QMU kitapxanası

10	Povest janrındag'ı ko'rkemlik izleniwshilik. (Jazıwshılardıń povestlerin analizlew arqalı anıqlaw).	4	mart	QMU kitapxanası
11	G.Esemuratovnıń povestlerinde h'ayal-qızlar teması	2	Aprel	QMU kitapxanası
12	G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq romanlarına sholıw jasaw.	2	aprel	QMU kitapxanası
13	A.Sultanovtın' «Do'h'met» romanının' obrazlar sisteması	2	aprel	QMU kitapxanası
14	Sh.Seytovtın' «Jaman shıg'anaqtag'ı Aq tuba» romanının' ideyalıq bag'ıtı.	2	aprel	QMU kitapxanası
15	Q.Ma'mbetovtın' «Tu'rkistan», H.Hamidovtın' «Ushqın» romanların' ideyalıq, tematikalıq, janrlıq o'zgeshelikleri	4	Aprel	
16	Ha'zirgi a'debiy protsesste poeziya. Son'g'ı 15 jılıqtag'ı qaraqalpaq poeziyasının' rawajlanıw tendentsiyasın anıqlaw	2	Aprel	
17	İ.Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirdegi poeziyası.	4	Aprel	
18	Sh.Seytovtın' erkin qosıqlarının' ko'rkemlik o'zgeshelikleri.	2	Aprel	
19	S.İbragimovtın', X.Da'wletnazarovtın' nasırıy qosıqlarının' ko'rkem forması ma'selesı.	2	Aprel	
20	J.İzbasqanov, T.Sa'rsenbaev, K.Karimov, H.Ayımbetovlardın' lirikaların janrlıq, tematikalıq, ideyalıq tallaw	4	Aprel	
21	Ha'zirgi a'debiy protsesstin' izertleniw ma'selelerin anıqlaw	2	Aprel	

2. Referat jumislari

	Temalar	Orilnatug'in waqti
1.	G'a'rezsizlik da'wirindegi ko'rkem a'debiyatga'ı o'zgerisler	Aprel
2.	G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatının' qa'liplesiwindegi tiykarg'ı jag'daylar	Aprel
3.	Ha'zirgi da'wir qaraqalpaq a'debiyatının' rawajlanıw bag'darlari.	aprel
4.	XX a'sir qaraqalpaq a'debiyatının' da'wirlerine bah'a beriw.	Aprel
5.	Ha'zirgi a'debiy protsesste proza janrı	Aprel
6.	Prozadag'ı ulıwma tendentsiyalar.	Aprel
7.	Prozada jan'a da'wir qah'armanın jaratıw probleması.	Aprel
8.	Prozada kishi epik janrlardıń rawajlanıwı. (Jazıwshılardıń gu'rrin', ocherklerin tallaw)	Aprel
9.	Qaraqalpaq a'debiyatında janrlıq kshp tu'rliliktin' payda bolıwı.	Aprel
10.	G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatında esse janrının' rawajlanıwı.	Aprel
11.	T.Qayıpbergenovtıń «Qaraqalpaqnama», «Tu'rkiynama», «O du'nyag'a atama xatlar» roman-esselerinin' ideyalıq, tematikalıq, janrlıq bag'ıtı.	Aprel
12.	S.Bah'adırowanın' esse janrındag'ı shıg'armaları.	Aprel
13.	Povest janrındag'ı ko'rkemlik izleniwshilik.	Aprel
14.	Z.Bekbergenovanın' «Hayal ta'g'diri» povestinin' ko'rkemlik o'zgesheligi.	Aprel
15.	G.Esemuratovanın' povestlik shıg'armalarında h'ayal-qızlar obrazı.	Aprel
16.	Sh.Seytovtıń «İsine tigilip tirkelsin» povestinde syujet qurıw ma'selesı.	Aprel
17.	H.O'temuratovanın' gu'rrin'leri.	Aprel
18.	K.Smamutov gu'rrin'lerinde ko'rkemlik sheberlik.	Aprel
19.	Sh.Seytovtıń «Ko'p edi ketken tırnalar» povestinin' ideyası h'a'm probleması.	Aprel
20.	Roman janrının' a'debiyatta tutqan ornı.	Aprel
21.	H.Hamidovtıń «Ushqın» romanının' ideya-tematikalıq, janrlıq o'zgeshelikleri.	Aprel
22.	A'.Paxratdinovtıń «So'ylenbegen tariyx» romanının' ko'rkemlik o'zgesheligi.	Aprel
23.	O.A'bdiraxmanovtıń «Bosag'a» romanında Nazar obrazı.	Aprel
24.	K.Raxmanovtıń «Aqıbet» romanında jerkenishlilik	Aprel

	kategoriyası	
25.	Ko'rkem a'debiyatta h'a'zirgi ku'nnin' qah'armanin jaratıwdag'ı qıymshılıqlar.	Aprel
26.	Ha'zirgia'debiy protsess h'a'm poeziya	Aprel
27.	G'a'rezsizlik da'wirinde qaraqalpaq poeziyasının' rawajlanıw tendentsiyası.	Aprel
28.	İ.Yusupovtın' poeziyasında g'a'rezsizlik teması.	Aprel
29.	İ.Yusupovtın' «Watan topırag'ı» poemasının' ko'rkemlik o'zinsheligi.	Aprel
30.	S.İbragimovtın' lirikasında ko'rkemlik izleniwshilik.	Aprel
31.	X.Da'wletnazarovtın' lirikasın janrlıq, tematikalıq, ideyalıq tallaw	Aprel
32.	B.Genjemuratovtın' «Qıtay jipegindegi bitik» poemasının' ko'rkemlik o'zgesheligi	Aprel
33.	Bgenjemuratovtın' lirikasında ko'rkem forma ma'selesı.	Aprel
34.	Ha'zirgi a'debiy protsesste dramaturgiyanın' ornı.	Aprel
35.	S.Xojaniyazovtın' «Su'ymegenge su'ykenbe» shıg'armasında syujet h'a'm konflikt.	Aprel
36.	A'.A'tepovtın' «Ten'in tapqan qız» dramasında syujet	Aprel
37.	T.Qayıpbergenovtın' «Aydos baba» dramasında Aydos biy obrazı.	Aprel
38.	Ha'zirgi a'debiy protsesstin' izertleniw jag'dayı.	Aprel
39.	G'a'rezsizlik da'wirinde a'debiyattanıw iliminin' h'a'r ta'repleme o'sip rawajlanıwı.	Aprel
40.	G'a'rezsizlik da'wirinde a'debiyattanıw ilimi tarawlarının' rawajlanıwı.	Aprel

41.	Qaraqalpaq a'debiyattanıw iliminde a'debiy baylanıslar ma'selesı.	Aprıl
42.	A'debiyat teoriyası tarawının' izertleniwi.	Aprıl
43.	Q.Ja'rimbetovtın' «XIX a'sir qaraqa'lpaq lirikasınıń janrlıq qa'siyetleri h'a'm rawajlanıw tariyxı» miynetinin' a'debiyattanıwdag'ı ornı	Aprıl
44.	Q.Orazımbetovtın' «Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formalardıń evolyutsiyası h'a'm tipologiyası» miynetinin' a'h'miyeti.	Aprıl

Ko'rkem tekstler menen islesiw (10 saat)

№	Temalar atı	İslenetug'ın jumıslar	A'debiyatlar
1.	İ.Yusupovtın' «O'mir sag'an ashıqpan» lirikalıq toplamındag'ı qosıqlar mısasında	Teoriyalıq jaqtan tallaw	Q.Orazımbetovtın' «Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formalardın' evolyu-tsiyası h'a'm tipologiyası» N.2004
2.	T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqpan. Ta'wekel-shimen» toplamında ko'r-kem sheberlik ma'selesı.	Teoriyalıq analiz	P.Nurjagovtın' «G'a'rezsiz-lik da'wirindegi qaraqalpaq prozası» N. 2003
3.	G.Esemuratovanın' povestlerinde h'ayal-qızlar obrazı	Teoriyalıq analiz	P.Nurjagovtın' «G'a'rezsiz-lik da'wirindegi qaraqalpaq prozası» N. 2003
4.	O.Abdıraxmanovtın' «O'jet» pesasında ko'r-kem sheberlik ma'selesı	Teoriyalıq analiz	A.Ja'rimbetov «O.A'bdiraxmanovtın' «O'jet» pesa-sında konflik h'a'm xarakter. «A'.» 2006, №4

Ha'zirgi a'debiy protsess pa'ni boyışa a'debiyatlar

	Avtorı	A'debiyattın' atı	Baspası	Tili
1.	Koll.avtor	Qaraqalpaq a'debiyatı tariyxı	No'kis, "Qaraqalpaqstan", 1986'	Qq.
2.	Axmetov S.	Qaraqalpaq a'debiy sını	No'kis, "Qaraqalpaqstan" baspası, 1993	Qq.
3.	Abdusamatov X	Dramaturgiya nazariyası	Toshkent, 2001.	Wzb.
4.	Nurjanov P.	G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq prozası	No'kis, 2003.	Qq
5.	Ja'rimbetov Q.	«XIX a'sir qaraqa'lpaq lirikasının' janrlıq qa'siyetleri h'a'm rawajlanıw tariyxı»	No'kis «Bilim», 2004	Qq
6.	Q.Orazımbetov	«Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formalardın' evolyutsiyası h'a'm tipologiyası»	No'kis, «Bilim»,.2004.	Qq
7.	Rasulov A.	Tanqid talqin bah'olash	Toshkent,	Wzb.

			«Fan», 2006	
8.	A'bdiev A.	Qaraqalpaq a'debiyatında fantastikalıq janrdın' payda bolıwı.	No'kis, 1995.	Qq
9.	O'temuratova H.	Qaraqalpaq tariyxıy romanının' poetikası.	No'kis, 1997.	Qq
10.	Orınbetova N.	1980-jıllardag'ı qaraqalpaq romanında xarakter ma'selesı..	No'kis, "Qaraqalpaqstan", 1999.	Qq
11.	Wtewliev İ.	Jan dawısı	No'kis, 1993	Qq
12.	Gaylieva O.	Ha'zirgi qaraqalpaq poeziyasında aralıq formaldın' janrlıq h'a'm formalıq qa'siyetleri.	No'kis, 2006	Qq
13.	Kollektiv	Filologik tadqiqotlar	Toshkent, 2006	Wzb

O'zbetinshe jumıstı bah'alaw kriteriyası

Ag'ımdag'ı bah'alaw AB-8

AB	55-70%	71-85 %	86-100%
8 ball	4,40-5,60	5,68-6,80	6, 88-8

Shegaralıq bah'alaw ShB-10

ShB	55-70%	71-85%	86-100%
10 ball	5,5-7	7,1-8,5	8,6-10

Pa'n oqıtıwshısı:

f.i.k. O.Gaylieva

O'ZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI HA'M ORTA ARNAWLI BILIM
MINISTRRLIGI

BERDAQ ATINDAG'I QARAQALPAQ MA'MLEKETLIK UNIVERSITETI

Qaraqalpaq filologiyası

Qaraqalpaq a'debiyatı kafedrasının' oqıtıwshısı
F.i.k. Gaylieva Ogulaydın' "G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatı"
pa'ninen

1-basqısh magistrlerge o'z betinshe jumıslarının'

İS REJESİ

(5A220100 - A'debiyattanıw qa'nigeligi magistr bag'darındag'ı
magistrler ushın)

No'kis - 2007

A'debiyatni o'qish qanigligi magistr bag'darindagi 1-basqish magistrleri (I-semestr) o'z betinshe islew 28 saatqa mo'lsherlengen bag'darlamag'a tiykarlanip du'zildi. Ol bag'darlama Ministrlik ta'repinen tayanish joqarg'i oqiw ornı etip belgilengen O'zbekstan Respublikası milliy universiteti qaraqalpaq filologiyası fakultetinin' usınısı menen O'zMU ilimiy-metodikalıq ken'esi ta'repinen tastıyqlag'an oqiw bag'darlaması (O'zMU, Tashkent, 2004-jıl) tiykarıda du'zilip, Qaraqalpaq ma'mleketlik universiteti

Qaraqalpaq a'debiyatı kafedrası ma'jilisiin'

_____2007-jıl N__ bayalaması menen tastıyqlawg'a usınıldı

Kafedra baslıg'ı

f.i.d.. Q.Ja'rimbetov

Qaraqalpaq filologiyası fakultetinin' oqıw-metodikalıq ken'esi
ma'jilisinin' _____2007-jıl N__ bayanlaması menen tastıyqlawg'a usınıldı

Kafedra baslıg'ı:

f.i.d.Q.Ja'rimbetov

Qaraqalpaq filologiyası fakultetinin' oqıw-metodikalıq ken'esi ma'jilisinin'
_____2007-jıl №__ bayanlaması menen tastıyqlawg'a usınıldı.

Qaraqalpaq filologiyası

fakultetinin' dekanı:

f.i.d.Q.Orazımbetov

Oqıw isleri boyınsha

prorektor:

dots. M.İbragimov

Du'zgen:

f.i.k. O.Gaylieva

A'debiyatniw qa'nigeligi 1-basqish magistrlerge «G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatı» pa'ninen o'z betinshe jumıslarının'

İS REJESİ

1. Teorihalıq jaqtan o'zlestiriliwi kerek temalar (saat)

№	Temalar	Saat	Orılanatug'ın waqtı	Orınlanatug'ın ornı
1	G'a'rezsizlik da'wirindegi a'debiyatıg'ı baslı o'zgerisler	2	Mart	QMU kitapxanası
2	Ha'zirgi a'debiy protsesstin' rawajlanıwına o'z u'lesin qosıp atırg'an jazıwshı-shayırlardıń do'retiwshiligi menen tanısw.	4	Mart	QMU oqıw zalları
3	G'a'rezsizlik da'wirinde do'retilgen prozalıq shıg'armalardı izertlep u'yreniw, h'a'm olarg'a sholıw jasaw.	4	Mart	QMU elektron kitapxanası
4	Usı da'wirde prozadag'ı ulıwmaa tendentsiyanı anıqlaw.	2	Mart	QMU oqıw zalı İnternet klass. Kitapxana
5	Prozada jan'a da'wir qah'armanın jaratıw problemasın anıqlaw	2	Mart	QMU kitapxanası
6	Usı da'wirde prozada janrlıq ko'ptu'rlilikтин' payda bolıwı. (Jazıwshılardıń do'retiwshiliklerin analizlew arqalı anıqlaw).	4	mart	QMU kitapxanası
7	T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqnama», «Tu'rkiynama», «O du'nyag'a atama xatlar» roman-esselerin tallaw	4	mart	QMU kitapxanası
8	Esse janrının' rawajlanıw bag'darları	2	mart	QMU kitapxanası. Oqıw zalı
9	O.A'bdiraxmanovtın' «Aralım-da'rtim menin'» essesinin' ideyalıq, tematikalıq bag'ıtı	2	mart	QMU kitapxanası

10	Povest janrındag'ı ko'rkemlik izleniwshilik. (Jazıwshılardıń povestlerin analizlew arqalı anıqlaw).	4	mart	QMU kitapxanası
11	G.Esemuratovnıń povestlerinde h'ayal-qızlar teması	2	Aprel	QMU kitapxanası
12	G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq romanlarına sholıw jasaw.	2	aprel	QMU kitapxanası
13	A.Sultanovtın' «Do'h'met» romanının' obrazlar sisteması	2	aprel	QMU kitapxanası
14	Sh.Seytovtın' «Jaman shıg'anaqtag'ı Aq tuba» romanının' ideyalıq bag'ıtı.	2	aprel	QMU kitapxanası
15	Q.Ma'mbetovtın' «Tu'rkistan», H.Hamidovtın' «Ushqın» romanların' ideyalıq, tematikalıq, janrlıq o'zgeshelikleri	4	Aprel	
16	Ha'zirgi a'debiy protsesste poeziya. Son'g'ı 15 jılıqtag'ı qaraqalpaq poeziyasının' rawajlanıw tendentsiyasın anıqlaw	2	Aprel	
17	İ.Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirdegi poeziyası.	4	Aprel	
18	Sh.Seytovtın' erkin qosıqlarının' ko'rkemlik o'zgeshelikleri.	2	Aprel	
19	S.İbragimovtın', X.Da'wletnazarovtın' nasırıy qosıqlarının' ko'rkem forması ma'selesı.	2	Aprel	
20	J.İzbasqanov, T.Sa'rsenbaev, K.Karimov, H.Ayımbetovlardın' lirikaların janrlıq, tematikalıq, ideyalıq tallaw	4	Aprel	
21	Ha'zirgi a'debiy protsesstin' izertleniw ma'selelerin anıqlaw	2	Aprel	

2. Referat jumislari

	Temalar	Orilnatug'in waqti
45.	G'a'rezsizlik da'wirindegi ko'rkem a'debiyatga'ı o'zgerisler	Aprel
46.	G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq a'debiyatının' qa'liplesiwindegi tiykarg'ı jag'daylar	Aprel
47.	Ha'zirgi da'wir qaraqalpaq a'debiyatının' rawajlanıw bag'darlari.	aprel
48.	XX a'sir qaraqalpaq a'debiyatının' da'wirlerine bah'a beriw.	Aprel
49.	Ha'zirgi a'debiy protsesste proza janrı	Aprel
50.	Prozadag'ı ulıwma tendentsiyalar.	Aprel
51.	Prozada jan'a da'wir qah'armanın jaratıw probleması.	Aprel
52.	Prozada kishi epik janrlardıń rawajlanıwı. (Jazıwshılardıń gu'rrin', ocherklerin tallaw)	Aprel
53.	Qaraqalpaq a'debiyatında janrlıq kshp tu'rlilikтин' payda bolıwı.	Aprel
54.	G'a'rezsizlik da'wiri qaraqalpaq a'debiyatında esse janrının' rawajlanıwı.	Aprel
55.	T.Qayıpbergenovtıń «Qaraqalpaqnama», «Tu'rkiynama», «O du'nyag'a atama xatlar» roman-esselerinin' ideyalıq, tematikalıq, janrlıq bag'ıtı.	Aprel
56.	S.Bah'adırovanın' esse janrındag'ı shıg'armaları.	Aprel
57.	Povest janrındag'ı ko'rkemlik izleniwshilik.	Aprel
58.	Z.Bekbergenovanın' «Hayal ta'g'diri» povestinin' ko'rkemlik o'zgesheligi.	Aprel
59.	G.Esemuratovanın' povestlik shıg'armalarında h'ayal-qızlar obrazı.	Aprel
60.	Sh.Seytovtıń «İsine tigilip tirkelsin» povestinde syujet qurıw ma'selesı.	Aprel
61.	H.O'temuratovanın' gu'rrin'leri.	Aprel
62.	K.Smamutov gu'rrin'lerinde ko'rkemlik sheberlik.	Aprel
63.	Sh.Seytovtıń «Ko'p edi ketken tırnalar» povestinin' ideyası h'a'm probleması.	Aprel
64.	Roman janrının' a'debiyatta tutqan ornı.	Aprel
65.	H.Hamidovtıń «Ushqın» romanının' ideya-tematikalıq, janrlıq o'zgeshelikleri.	Aprel
66.	A'.Paxratdinovtıń «So'ylenbegen tariyx» romanının' ko'rkemlik o'zgesheligi.	Aprel
67.	O.A'bdiraxmanovtıń «Bosag'a» romanında Nazar obrazı.	Aprel
68.	K.Raxmanovtıń «Aqıbet» romanında jerkenishlilik	Aprel

	kategoriyası	
69.	Ko'rkem a'debiyatta h'a'zirgi ku'nnin' qah'armanın jaratıwdag'ı qıymshılıqlar.	Aprel
70.	Ha'zirgia'debiy protsess h'a'm poeziya	Aprel
71.	G'a'rezsizlik da'wirinde qaraqalpaq poeziyasının' rawajlanıw tendentsiyası.	Aprel
72.	İ.Yusupovtın' poeziyasında g'a'rezsizlik teması.	Aprel
73.	İ.Yusupovtın' «Watan topırag'ı» poemasının' ko'rkemlik o'zinsheligi.	Aprel
74.	S.İbragimovtın' lirikasında ko'rkemlik izleniwshilik.	Aprel
75.	X.Da'wletnazarovtın' lirikasın janrlıq, tematikalıq, ideyalıq tallaw	Aprel
76.	B.Genjemuratovtın' «Qıtay jipegindegi bitik» poemasının' ko'rkemlik o'zgesheligi	Aprel
77.	Bgenjemuratovtın' lirikasında ko'rkem forma ma'selesı.	Aprel
78.	Ha'zirgi a'debiy protsesste dramaturgiyanın' ornı.	Aprel
79.	S.Xojaniyazovtın' «Su'ymegenge su'ykenbe» shıg'armasında syujet h'a'm konflikt.	Aprel
80.	A'.A'tepovtın' «Ten'in tapqan qız» dramasında syujet	Aprel
81.	T.Qayıpbergenovtın' «Aydos baba» dramasında Aydos biy obrazı.	Aprel
82.	Ha'zirgi a'debiy protsesstin' izertleniw jag'dayı.	Aprel
83.	G'a'rezsizlik da'wirinde a'debiyattanıw iliminin' h'a'r ta'repleme o'sip rawajlanıwı.	Aprel
84.	G'a'rezsizlik da'wirinde a'debiyattanıw ilimi tarawlarının' rawajlanıwı.	Aprel

85.	Qaraqalpaq a'debiyattanıw iliminde a'debiy baylanıslar ma'selesı.	Aprıl
86.	A'debiyat teoriyası tarawının' izertleniwi.	Aprıl
87.	Q.Ja'rimbetovtın' «XIX a'sir qaraqa'lpaq lirikasınıń janrlıq qa'siyetleri h'a'm rawajlanıw tariyxı» miynetinin' a'debiyattanıwdag'ı ornı	Aprıl
88.	Q.Orazımbetovtın' «Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formalardıń evolyutsiyası h'a'm tipologiyası» miynetinin' a'h'miyeti.	Aprıl

Ko'rkem tekstler menen islesiw (10 saat)

№	Temalar atı	İslenetug'ın jumıslar	A'debiyatlar
1.	İ.Yusupovtın' «O'mir sag'an ashıqpan» lirikalıq toplamındag'ı qosıqlar mısasında	Teoriyalıq jaqtan tallaw	Q.Orazımbetovtın' «Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formalardın' evolyu-tsiyası h'a'm tipologiyası» N.2004
2.	T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqpan. Ta'wekel-shimen» toplamında ko'r-kem sheberlik ma'selesı.	Teoriyalıq analiz	P.Nurjagovtın' «G'a'rezsiz-lik da'wirindegi qaraqalpaq prozası» N. 2003
3.	G.Esemuratovanın' povestlerinde h'ayal-qızlar obrazı	Teoriyalıq analiz	P.Nurjagovtın' «G'a'rezsiz-lik da'wirindegi qaraqalpaq prozası» N. 2003
4.	O.Abdıraxmanovtın' «O'jet» pesasında ko'r-kem sheberlik ma'selesı	Teoriyalıq analiz	A.Ja'rimbetov «O.A'bdiraxmanovtın' «O'jet» pesa-sında konflik h'a'm xarakter. «A'.» 2006, №4

Ha'zirgi a'debiy protsess pa'ni boyışha a'debiyatlar

	Avtorı	A'debiyattın' atı	Baspası	Tili
14.	Koll.avtor	Qaraqalpaq a'debiyatı tariyxı	No'kis, "Qaraqalpaqstan", 1986'	Qq.
15.	Axmetov S.	Qaraqalpaq a'debiy sını	No'kis, "Qaraqalpaqstan" baspası, 1993	Qq.
16.	Abdusamatov X	Dramaturgiya nazariyası	Toshkent, 2001.	Wzb.
17.	Nurjanov P.	G'a'rezsizlik da'wirindegi qaraqalpaq prozası	No'kis, 2003.	Qq
18.	Ja'rimbetov Q.	«XIX a'sir qaraqa'lpaq lirikasının' janrlıq qa'siyetleri h'a'm rawajlanıw tariyxı»	No'kis «Bilim», 2004	Qq
19.	Q.Orazımbetov	«Ha'zirgi qaraqalpaq lirikasında ko'rkem formalardın' evolyutsiyası h'a'm tipologiyası»	No'kis, «Bilim»,.2004.	Qq
20.	Rasulov A.	Tanqid talqin bah'olash	Toshkent,	Wzb.

			«Fan», 2006	
21.	A'bdiev A.	Qaraqalpaq a'debiyatında fantastikalıq janrdın' payda bolıwı.	No'kis, 1995.	Qq
22.	O'temuratova H.	Qaraqalpaq tariyxıy romanının' poetikası.	No'kis, 1997.	Qq
23.	Orınbetova N.	1980-jıllardag'ı qaraqalpaq romanında xarakter ma'selesı..	No'kis, "Qaraqalpaqstan", 1999.	Qq
24.	Wtewliev İ.	Jan dawısı	No'kis, 1993	Qq
25.	Gaylieva O.	Ha'zirgi qaraqalpaq poeziyasında aralıq formaldın' janrlıq h'a'm formalıq qa'siyetleri.	No'kis, 2006	Qq
26.	Kollektiv	Filologik tadqiqotlar	Toshkent, 2006	Wzb

O'zbetinshe jumıstı bah'alaw kriteriyası

Ag'ımdag'ı bah'alaw AB-8

AB	55-70%	71-85 %	86-100%
8 ball	4,40-5,60	5,68-6,80	6, 88-8

Shegaralıq bah'alaw ShB-10

ShB	55-70%	71-85%	86-100%
10 ball	5,5-7	7,1-8,5	8,6-10

Pa'n oqıtıwshısı:

f.i.k. O.Gaylieva

Variant 1

1. G'a' rezsizlik da'wirindegi lirikada ko'rkemlik izleniwshilik.
2. Ha'zirgi a'debiy protsess tu'sinigine teoriyalıq anıqlama.
3. Ha'zirgi da'wir qaraqalpaq a'debiyatının' rawajlanıw bag'darlarına sholiw.
4. Ha'zirgi da'wir a'debiyatında roman janrı.
5. XX a'sirdin' son'g'ı 10 jıllıg'ındag'ı qaraqalpaq dramaturgiyasının' jag'dayı h'aqqında mag'lıwmat.

Variant 2

1. Ha'zirgi da'wirge ulıwma sıpatlama.
2. A'debiyattag'ı prozanın', poeziyanın', dramaturgiyanın' rawajlanıw bag'darları.
3. Usı da'wirdegi ko'rkem shıg'armalardın' ideya-tematikasındag'ı o'zgerisler.
4. A'debiyattın' tu'r h'a'm janrlarg'a bo'liniwi. Olardın' tariyxına na'zer h'a'm h'a'zirgi ko'rinishleri.
5. Qaraqalpaq a'debiyatında esse janrının' payda bolıwı.

Variant 3

1. Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiyatında poema janrı.
- Ғ. Povestlik shıg'armalardın' janrlıq o'zgeshelikleri.
3. Prozanın' rawajlanıw tendentsiyaları.
- Ң. Esse janrına teoriyalıq sıpatlama.
5. S.İbragimovtın' do'retiwshiligindegi ko'rkemlik izlenisler.

Variant 4

1. Esse janrının' rawajlanıwında T.Qayıpbergenov, S.Bah'adırova, A.Da'wletmuratov, O.A'bdiraxmanov h'.t.b. xızmeti.
2. A'debiyat teoriiyası tarawının' izertleniwinde prof.Q.Ma'mbetovtın' xızmeti.
3. Ha'zirgi a'debiyattag'ı baslı o'zgerisler.
4. Ha'zirgi a'debiy protsesste proza.
5. A'debiyatın tarawının' izertleniwinde S.Axmetovtın' ornı..

Variant 5

1. T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqpan. Ta'wekelshimen» shıg'armasının' ideya-mazmunı.
2. Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiyatında poema janrı.
3. X.Da'wletnazarovtın' lirikasında ko'rkemdik izleniwshilik.
4. G'a'rezsizlik da'wirindegi a'debiyattag'ı baslı tematika.
5. Qaraqalpaq a'debiyatında dramaturgiya.

Variant 6

1. A'debiyattag'ı janrlardı anıqlaw.
2. B.Genjemuratovtın' «Qıtay jipegindegi bitik» poeması.
3. T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqnama» roman-essesi..
4. Ha'zirgi a'debiyattanıwda a'debiy sın tarawının' izertleniwi.
5. Qaraqalpaq a'debiyatında poeziyanın' rawajlanıwı.

Variant 7

1. Ha'zirgi a'debiy protsesstin' izertleniwi.
2. G'a'rezsizlik da'wirinde do'retilgen roman-esse janrı.
3. Ha'zirgi romanlarda qah'arman obrazın jaratıw ma'selesı.
4. Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.
5. Lirikada ko'rkem forma ma'selesı.

Variant 8

1. Ha'zirgi lirikadag'ı ko'rkem forma ma'selesin izertlewde Q.Orazımbetovtın' ilimiy miynetlerinin' ornı.
2. Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.
3. İ.Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirdegi poeziyası
4. Prozanın' janrlıq jaqtan rawajlanıwı.
5. Ha'zirgi dramaturgiyanın' rawajlanıwı.

Variant 9

1. A'debiy sın tarawının' izertleniwindegi ma'seleler.
2. Ha'zirgi a'debiyattag'ı esse janrının' ideyalıq-tematikalıq, ko'rkemlik o'zinshelikleri h'aqqında.

3. Ha'zirgi dramaturgiyadag'ı jag'day.

4. A'debiyattanıw iliminde a'debiyat teoriyasın izertlewdegi ma'seleler.

5. Prozadag'ı ko'rkemlik izleniwshilikler.

Variant 10

1. Esse janrının' rawajlanıwı.

2. Ha'zirgi qaraqalpaq shayırlarının' do'retpelerinin' a'debiy protsesske ta'siri.

3. Ha'zirgi a'debiyatta janrlıq ko'ptu'rliliktin' payda bolıwı.

4. Roman janrının' rawajlanıwındag'ı tendentsiyalar.

5. Ha'zirgi poemalarg'a sholıw.

Variant 11

1. T.Qayıpbergenovtın' «Tu'rkiynama» do'retpesinin' ideya-mazmunı.

2. Lirikadag'ı ko'rkem forma h'a'm og'an sırtqı a'debiy ta'sir.

3. Gu'rrin' janrının' o'zgeshelikleri. Ha'zirgi gu'rrin' lerge sholıw.

4. S.Bah'adırovanın' esse janrındag'ı do'retpelerinin' ideyası.

5. J.İzbasqanovtın' lirikasında ko'rkem forma.

Variant 12

1. A'debiyattın' lirika janrının' izertleniwine sholıw.

2. Poeziya tarawının' izertleniwindegi baslı wazıypalar.

3. A'debiyattanıw iliminin' rawajlanıw bag'darları.

4. A'debiyat teoriyası tarawının' izertleniwi.

5. Ha'zirgi da'wir a'debiyatının' aldındıg'ı da'wir a'debiyattan tiyqarg'ı jetiskenlikleri.

Variant 13

1. Esse janrının' rawajlanıwında T.Qayıpbergenov, S.Bah'adırova, A.Da'wletmuratov, O.A'bdiraxmanov h'.t.b. xızmeti.

2. Prozadag'ı ko'rkemlik izleniwshilikler.

3. Ha'zirgi a'debiyatdag'ı janrlıq, formalıq izlenisler.
4. Ha'zirgi a'debiy protsesste proza.
5. A'debiy sını tarawının' izertleniwindeki ma'seleler.

Variant 14

1. G'a'rezsizlik da'wirindeki ko'rkem a'debiyatdag'ı o'zgerisler.
2. Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiyatında poema janrı.
3. Usı da'wir povestlerinin' ideya-tematikası h'aqqında.
4. Poeziyanın' janrlıq jaqtan rawajlanıwı.
5. Qaraqalpaq a'debiyatında dramaturgiya.

Variant 15

- ə. G'a'rezsizlik da'wirinde povestlik shıg'armalarg'a sholıw.

2. İ. Yusupov «Watan topırag'ı», B. Genjemuratov «Qıtay jipegindeki bitik» poemaların talqılaw.

3. A'debiyattanıw iliminin' G'a'rezsizlik da'wirdeki rawajlanıw bag'darları.
4. Ha'zirgi a'debiyattanıwda a'debiy sını tarawının' izertleniwi.
5. Esse janrının' rawajlanıwı.

Variant 16

2. Ha'zirgi a'debiy protsesstin' izertleniwi.
2. G'a'rezsizlik da'wirinde do'retilgen roman-esse janrı.
3. Ha'zirgi romanlarda qah'arman obrazın jaratıw ma'selesi.
4. Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.
5. Lirikada ko'rkem forma ma'selesi.

Variant 17

1. Ha'zirgi lirikadag'ı ko'rkem forma ma'selesin izertlewde Q. Orazımbetovtın' ilimiy miynetlerinin' ornı.
2. Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.
3. İ. Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirdeki poeziyası
4. Prozanın' janrlıq jaqtan rawajlanıwı.
5. Ha'zirgi dramaturgiyanın' rawajlanıwı.

Variant 18

- 1.A.Xalmuratovtın' «Ja'nnet bag'ı» romanının' ideya-tematikası.
- 2.İ.Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirindegi poemaları.
- 3.Povest janrın rawajlandırıwda G.Esemuratovanın' ornı.
- 4.G'a'rezsizlik da'wirindegi ko'rkem a'debiyattag'ı o'zgerisler.
- 5.Ha'zirgi prozada janrlıq izleniwshilik.

Variant 19

- 1.Lirikanın' rawajlanıwındag'ı baslı ma'seleler.
- 2.G'a'rezsizlik da'wirindegi lirikada ko'rkemlik izleniwshilik.
- 3.Ha'zirgi a'debiy protsesste poeziya.
- 3.Ha'zirgi da'wir qaraqalpaq a'debiyatının' baslı a'debiy janrları.
- 4.Ha'zirgi da'wir a'debiyatında povest janrı.

Variant 20

1. G'a'rezsizlik da'wirine ulıwma sıpatlama.
- 2.XX a'sirdin' son'g'ı 10 jıllıg'ındag'ı qaraqalpaq dramaturgiyasının' jag'dayı h'aqqında mag'lıwmat.
- 3.Usı da'wirdegi ko'rkem shıg'armalardın' ideya-tematikasındag'ı o'zgerisler.
- 4.A'debiyattın' tu'r h'a'm janrlarg'a bo'liniwi. Olardın' h'a'zirgi ko'rinishleri.
5. Qaraqalpaq a'debiyatında roman-esse janrının' payda bolıwı.

Variant 21

- 1.Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiyatında nasrıy qosıq forması.
- Ғ. Povestlik shıg'armalardın' janrlıq o'zgeshelikleri.
- 3..S.İbragimovtın' erkin qosıqlarının' ko'rkem forması ma'selesı.
- Ң. Esse janrına teoriyalıq sıpatlama.
- 5.İ.Yusupovtın' do'retiwshiligindegi ko'rkemlik izlenisler.

Variant 22

- 1.Dramaturgiya janrının' rawajlanıwındag'ı baslı ma'seleler.
2. A'debiyat teorıyası tarawının' izertleniwinde prof.Q.Ma'mbetovtın' xızmeti.
3. Ha'zirgi a'debiyattag'ı baslı ko'rkem formalar..
4. Poeziyanın' h'a'zirgi jag'dayı.
- 5.A'debiyatın tarawının' izertleniwinde S.Axmetovtın' ornı..

Variant 23

1. T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqnama» shıg'armasının' ideya-mazmunı.
2. Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiyatında poema janrı.
3. X.Da'wletnazarovtın' lirikasında ko'rkemlik izleniwshilik.
4. G'a'rezsizlik da'wirindegi a'debiyattın' rawajlanıw tendentsiyası..
5. Qaraqalpaq a'debiyatında dramaturgiya.

Variant 24

1. A'debiyattag'ı janrlardı anıqlaw.
2. A.O'talievtn' «Ernazar Alako'z» dramasının' ideya-tematikası.
3. T.Qayıpbergenovtın' «Qaraqalpaqnama» roman-essesi..
4. Ha'zirgi a'debiyattanıwda a'debiy sın tarawının' izertleniwi.
5. Qaraqalpaq a'debiyatında poeziyanın' rawajlanıwı.

Variant 25

3. Ha'zirgi a'debiy protsesstin' izertleniwi.
2. G'a'rezsizlik da'wirinde do'retilgen roman-esse janrı.
3. Ha'zirgi romanlarda qah'arman obrazın jaratıw ma'selesı.
4. Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.
5. A.O'talievtn' «Ernazar Alako'z» dramasının' tematikası.

Variant 26

1. İ.Yusupovtın' h'a'zirgi lirikadag'ı ko'rkem forma ma'selesin izertlewde Q.Orazımbetovtın' ilimiy miynetlerinin' ornı.
2. Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.
3. İ.Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirdegi poeziyası
4. Prozanın' janrlıq jaqtan rawajlanıwı.
5. Ha'zirgi dramaturgiyanın' rawajlanıwı.

Variant 27

1. A'debiy sın tarawının' izertleniwindegi ma'seleler.
2. Ha'zirgi a'debiyattag'ı esse janrının' ideyalıq-tematikalıq, ko'rkemlik o'zinshelikleri h'aqqında.

3. Ha'zirgi dramaturgiyadag'ı jag'day.
4. A'debiyattanıw iliminde a'debiyat teoriyasın izertlewdegi ma'seleler.
5. Prozadag'ı ko'rkemlik izleniwshilikler.

Variant 28

1. Esse janrının' rawajlanıwı.
2. Ha'zirgi qaraqalpaq shayırlarının' do'retpelerinin' a'debiy protsesske ta'siri.
3. Ha'zirgi a'debiyatta janrlıq ko'ptu'rliliktin' payda bolıwı.
4. Roman janrının' rawajlanıwındag'ı tendentsiyalar.
5. Ha'zirgi poemalarg'a sholıw.

Variant 29

1. T.Qayıpbergenovtın' «Tu'rkiynama» do'retpesinin' ideya-mazmunı.
2. Lirikadag'ı ko'rkem forma h'a'm og'an sırtqı a'debiy ta'sir.
3. Gu'rrin' janrının' o'zgeshelikleri. Ha'zirgi gu'rrin' lerge sholıw.
4. S.Bah'adırovanın' esse janrındag'ı do'retpelerinin' ideyası.
5. J.İzbasqanovtın' lirikasında ko'rkem forma.

Variant 30

1. A'debiyattın' lirika janrının' izertleniwine sholıw.
2. Poeziya tarawının' izertleniwindegi baslı wazıypalar.
3. A'debiyattanıw iliminin' rawajlanıw bag'darları.
4. A'debiyat teoriyası tarawının' izertleniwi.
5. Ha'zirgi da'wir a'debiyatının' aldındıg'ı da'wir a'debiyattan tiyqarg'ı jetiskenlikleri.

Variant 31

1. Esse janrının' rawajlanıwında T.Qayıpbergenov, S.Bah'adırova, A.Da'wletmuratov, O.A'bdiraxmanov h'.t.b. xızmeti.

2. Prozadag'ı ko'rkemlik izleniwshilikler.
3. Ha'zirgi a'debiyattag'ı janrlıq, formalıq izlenisler.
4. Ha'zirgi a'debiy protsesste proza.
5. A'debiy sını tarawının' izertleniwindeki ma'seleler.

Variant 32

1. G'a'rezsizlik da'wirindeki ko'rkem a'debiyattag'ı o'zgerisler.
2. Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiyatında poema janrı.
3. Usı da'wir povestlerinin' ideya-tematikası h'aqqında.
4. Poeziyanın' janrlıq jaqtan rawajlanıwı.
5. Qaraqalpaq a'debiyatında dramaturgiya.

Variant 33

- a. G'a'rezsizlik da'wirinde povestlik shıg'armalarg'a sholıw.
2. B. Genjemuratov «Qıtay jipegindegi bitik» poemaların talqılaw.
3. A'debiyattanıw iliminin' G'a'rezsizlik da'wirdegi rawajlanıw bag'darları.
4. Ha'zirgi a'debiyattanıwda a'debiy sını tarawının' izertleniwı.
5. Esse janrının' rawajlanıwı.

Variant 34

1. İ. Yusupov «Watan topırag'ı» poemasının' ideya-tematikası..
2. G'a'rezsizlik da'wirinde do'retilgen roman-esse janrı.
3. Ha'zirgi romanlarda qah'arman obrazın jaratıw ma'selesı.
4. Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.
5. Lirikada ko'rkem forma ma'selesı.

Variant 35

1. Ha'zirgi lirikadag'ı ko'rkem forma ma'selesin izertlewde
- Q. Orazımbetovtıń ilimiy miynetlerinin' ornı.
2. Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.
3. İ. Yusupovtıń G'a'rezsizlik da'wirdegi poeziyası
4. Prozanın' janrlıq jaqtan rawajlanıwı.
5. Ha'zirgi dramaturgiyanın' rawajlanıwı.

Variant 36

- 1.A.Xalmuratovtın' «Ja'nnet bag'ı» romanının' ideya-tematikası.
- 2.İ.Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirindegi poemaları.
- 3.Povest janrın rawajlandırıwda G.Esemuratovanın' ornı.
- 4.G'a'rezsizlik da'wirindegi ko'rkem a'debiyattag'ı o'zgerisler.
- 5.Ha'zirgi prozada janrlıq izleniwshilik.

Variant 37

- 1.Lirikanın' rawajlanıwındag'ı baslı ma'seleler.
1. Ha'zirgi a'debiy protsesste dramaturgiyanın' ornı.
- 3.Ha'zirgi a'debiyatta janrlıq, stillik izlenisler.
- 4.Prozadag'ı formalıq izlenisler.
- 5.Ha'zirgi da'wir a'debiyatına ulıwma sıpatlama.

Variant 38

1. İ.Yusupovtın' h'a'zirgi lirikadag'ı ko'rkem forma ma'selesin izertlewde
- Q.Orazımbetovtın' ilimiy miynetlerinin' ornı.
- 2.Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.
- 3.İ.Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirdegi poeziyası
- 4.Prozanın' janrlıq jaqtan rawajlanıwı.
- 5.Ha'zirgi dramaturgiyanın' rawajlanıwı.

Variant 39

- 1.A'debiy sın tarawının' izertleniwindegi ma'seleler.
- 2.Ha'zirgi a'debiyattag'ı esse janrının' ideyalıq-tematikalıq, ko'rkemlik o'zinshelikleri h'aqqında.
- 3.Ha'zirgi dramaturgiyadag'ı jag'day.
- 4.A'debiyattanıw iliminde a'debiyat teoriyasın izertlewdegi ma'seleler.
- 5.Prozadag'ı ko'rkemlik izleniwshilikler.

Variant 40

- 1.Esse janrının' rawajlanıwı.
- 2.Ha'zirgi qaraqalpaq shayırlarının' do'retpelerinin' a'debiy protsesske ta'siri.

3. Ha'zirgi a'debiyatta janrlıq ko'ptu'rlilikdin' payda bolıwı.
4. Roman janrının' rawajlanıwındag'ı tendentsiyalar.
5. Ha'zirgi poemalarg'a sholıw.

Variant 41

1. T.Qayıpbergenovtın' «Tu'rkiynama» do'retpesinin' ideya-mazmunı.
2. Lirikadag'ı ko'rkem forma h'a'm og'an sırtqı a'debiy ta'sir.
3. Gu'rrin' janrının' o'zgeshelikleri. Ha'zirgi gu'rrin' lerge sholıw.
4. S.Bah'adırovanın' esse janrındag'ı do'retpelerinin' ideyası.
5. J.İzbasqanovtın' lirikasında ko'rkem forma.

Variant 42

1. A'debiyattın' lirika janrının' izertleniwine sholıw.
2. Poeziya tarawının' izertleniwindegi baslı wazıypalar.
3. A'debiyattanıw iliminin' rawajlanıw bag'darları.
4. A'debiyat teoriyası tarawının' izertleniwi.
5. Ha'zirgi da'wir a'debiyatının' aldındı'ı da'wir a'debiyattan tiyqarg'ı jetiskenlikleri.

Variant 43

1. Esse janrının' rawajlanıwında T.Qayıpbergenov, S.Bah'adırova, A.Da'wletmuratov, O.A'bdiraxmanov h'.t.b. xızmeti.
2. Prozadag'ı ko'rkemlik izleniwshilikler.
3. Ha'zirgi a'debiyattag'ı janrlıq, formalıq izlenisler.
4. Ha'zirgi a'debiy protsesste proza.
5. A'debiyatın tarawının' izertleniwindegi ma'seleler.

Variant 44

1. G'a'rezsizlik da'wirindegi ko'rkem a'debiyattag'ı o'zgerisler.
2. Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiyatında poema janrı.
3. Usı da'wir povestlerinin' ideya-tematikası h'aqqında.

4. Poeziyanın' janrlıq jaqtan rawajlanıwı.

5. Qaraqalpaq a' debiyatında dramaturgiya.

Variant 45

ə. G'a'rezsizlik da'wirinde povestlik shıg'armalarg'a sholıw.

2. İ. Yusupov «Watan topırag'ı», B. Genjemuratov «Qıtay jipegindegi bitik» poemaların talqılaw.

3. A'debiyattanıw iliminin' G'a'rezsizlik da'wirdegi rawajlanıw bag'darları.

4. Ha'zirgi a'debiyattanıwda a'debiy sın tarawının' izertleniwi.

5. Esse janrının' rawajlanıwı.

Variant 46

4. Ha'zirgi a'debiy protsesstin' izertleniwi.

2. G'a'rezsizlik da'wirinde do'retilgen roman-esse janrı.

3. Ha'zirgi romanlarda qah'arman obrazın jaratıw ma'selesı.

4. Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.

5. Lirikada ko'rkem forma ma'selesı.

Variant 47

1. Ha'zirgi lirikadag'ı ko'rkem forma ma'selesin izertlewde

Q. Orazımbetovtın' ilimiy miynetlerinin' ornı.

2. Povestlik shıg'armalardıń janrlıq o'zgeshelikleri.

3. İ. Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirdegi poeziyası

4. Prozanın' janrlıq jaqtan rawajlanıwı.

5. Ha'zirgi dramaturgiyanın' rawajlanıwı.

Variant 48

1. A. Xalmuratovtın' «Ja'nnet bag'ı» romanının' ideya-tematikası.

2. İ. Yusupovtın' G'a'rezsizlik da'wirindegi poemaları.

3. Povest janrın rawajlandırıwda G. Esemuratovanın' ornı.

4. G'a'rezsizlik da'wirindegi ko'rkem a'debiyattag'ı o'zgerisler.

5. Ha'zirgi prozada janrlıq izleniwshilik.

Variant 49

1. Lirikanın' rawajlanıwındag'ı baslı ma'seleler.
2. G'a'rezsizlik da'wirindegi lirikada ko'rkemlik izleniwshilik.
3. Ha'zirgi a'debiy protsesste poeziya.
3. Ha'zirgi da'wir qaraqalpaq a'debiyatının' baslı a'debiy janrları.
4. Ha'zirgi da'wir a'debiyatında povest janrı.

Variant 50

1. G'a'rezsizlik da'wirine ulıwma sıpatlama.
2. XX a'sirdin' son'g'ı 10 jıllıg'ındag'ı qaraqalpaq dramaturgiyasının' jag'dayı h'aqqında mag'lıwmat.
3. Usı da'wirdegi ko'rkem shıg'armalardın' ideya-tematikasındag'ı o'zgerisler.
4. A'debiyattın' tu'r h'a'm janrlarg'a bo'liniwi. Olardın' h'a'zirgi ko'rinishleri.
5. Qaraqalpaq a'debiyatında roman-esse janrının' payda bolıwı.

Test sorawları

Xazirgi adebiy protsess paninen

Test sorawları

1 2 4 4 1 1 3 3 4 1 4 3 4 1 2 2 3 1 4 1 4 2 1 4 4 1 4 3 4 4 2 2 2 4 4 3 1 3 2 4 2 2 4 3 1 2 2
1 1 3 2 4 4 1 1 3 3 4 1 4 3 4 1 2 2 3 1 4 1 4 2 1 4 4 1 4 3 4 4 2 2 2 4 4 3 1 3 2 4 2 2 4 3 1
2 2 1 1

@1

Garezsizlik dauirinde doretilgen "Uatan topıragı" poemasının avtorı kim?

- A. İ.Yusupov
- V. T.Jumamuratov
- S. A.Dabılov
- D. S.Nurımbetov

@2

Xazirgi prozadagı baslı janrlar kaysılar?.

- A. Lirika
- V. roman, esse
- S. poema
- D. povest

@3

"Kıtay jipegindegi bitik" atlı shıgarma kaysı janrda jazılğan?.

A. Drama

V. Satira

S. proza

D. poema janrında

@4

K.Allambergenovtın "Darya tartılğan jıllar" romanında kaysı dauir uakıyası suuretlenedi.

A. 20-jıllardagı uakıyalar

V. Urıs dauirindegi uakıyalar

S. Urıstan keyingi dauirdegi uakıyalar

D. Bugingi turmıs uakıyaları

@5

"O dunyaga atama xatlar" roman-essesinin avtorı kim?

A.T.Kayıpbergenov

V.İ.Yusupov

S. G.Esemuratova

D. Sh.Seytov

@6

"Poskan el" romanının avtorı kim?

A. K.Mambetov

V. T.Kayıpbergenov

S. S.Axmetov

D. İ.Yusupov

@7

"Xazirgi karakalpak lirikasında korkem formalardın evolyutsiyası xam tipologiyası" atlı ilimiy miynetin avtorı kim?

A.K.Jarimbetov

V. K.Mambetov

S. K.Orazımbetov
D. T.Kayıpbergenov

@8

"Paygambarlar xam shaytanlar" atlı shıgarmanın avtorı kim?

A. A.Begimov
V. J.Aymurzaev, İ.Yusupov
S. S.İsmaylov
D. A,V

@9

"Aralım-dartım menin" atlı essesinin avtorın anıklan.

A. A.Shamuratov
V.T.Allanazarova
S. P.Tilegenov
D. O.Abdiraxmanov

@10

O.Abdiraxmanovtın kaysı shıgarması YuNESKO sıylığına miyasar boldı?

A. "Aralım-dartım menin"
V. "Akshagul"
S. "Turkiynama"
D. "Karakalpaknama"

@11

"...Akırında, janıma tınıshlık beriu maksetinde, ol kalay soylegen bolsa, dal sol turında yadında kalganları boyınsha kagazga tusirdim. Umılğanları bolsa onın ruuxıy, sonın kalgan dos-yaranları, auladları keshirip koyar".

degen katarlar kaysı jazıushının doretpesinen alıngan?.

A. X.Axmetov
V. İ.Fazılov
S. D.Nazbergenov
D. T.Kayıpbergenov

@12

T.Kayıpbergenovtın "...Akırında, janıma tınıshlık beriu maksetinde, ol kalay soylegen bolsa, dal sol turinde, yadında kalganları boyınsha kagazga tusirdim. Umılğanları bolsa onın ruuxıy, sonında kalgan dos-yaranları, auladları keshirip koyar degen pikirleri kaysı shıgarmasına arналған?

- A. "Kazakbay"
- V. "Karakalpaknama"
- S. "Turkiynama"
- D. "Kalbimnin kamusı"

@13

T.Kayıpbergenov "Turkiynama" shıgarmasının payda bolıuı joninde kanday pikir aytkan edi?

- A. "A.Muusaevtın doretıushiligi xakkında yadnama"
- V. "Bul kitaptın payda boluında menin shakirtlerim jardem berdi"
- S. "Dastannın jariyalanıuı"

D. "...Akırında, janıma tınıshlık beriu maksetinde, ol kalay soylegen bolsa, dal sol turinde, yadında kalganları boyınsha kagazga tusirdim. Umılğanları bolsa onın ruuxıy, sonında kalgan dos-yaranları, auladları keshirip koyar"

@14

XX asırdın 90-jıllarındağı karakalpak adebiyatı kaysı dauir adebiyatı dep ataldı?

- A. Garezsizlik dauirinin adebiyatı
- V. 70-80-jıllar karakalpak adebiyatı
- S. 6080-jıllar karakalpak adebiyatı
- D. 65-70-jıllar karakalpak adebiyatı

@15

İ.Yusupovka tiyisli poemalılık shıgarmalar kaysı katarda berilgen?

- A. "Ernazar alakoz", "Jigit boldık"
- V. "Uatan topıragı", "Aktrisanın ıgbalı"
- S. "Gulim-Tayman", "Geluas"
- D. "Tilek jolında", "Tenin tapkan kız"

@16

T.Kayıpbergenovka "Karakalpak dastanı" shıgarması ushın kanday ulken atak berildi ?

- A. Doslık ordeni
- V. O'zbekstan kaxarmanı
- S. Xalk artisti
- D. Miynet singen kaxarman

@17

"Ushkın" romanının avtorın tabın.

- A. İ.Yusupov
- V.T.Kayıpbergenov
- S. X.Xamidov
- D.Sh.Seytov

@18

N.Toreshovanın kalemine tiyisli bolgan dastandı tabın.

- A. "Yalganshı"
- V. "Allandı umıtpa"
- S. "Allada da esap bar"
- D. "Aysultan"

@19

"Kutlı jol" pesası kaysı jazıushının shıgarması tiykarında jazılğan?

- A. T.Kayıpbergenov "Turkiynama"
- V. İ.Yusupov "Uatan topıragı"
- S. K.Allambergenov "Darya tartılğan jıllar"
- D. Sh.Seytov "Xalkabad"

@20

"Shariyar" pesasının avtorı?

- A. T.Matmuratov
- V. A.O'teniyazova
- S. B.Baymurzaev
- D. M.Nızanov

@21

Lepesbay kaysı romannın bas kaxarmanı?

A. «Xalkabad»

V. "Ushkın"

S. "Paygambarlar xam shaytanlar"

D. "Terbenbes"

@22

Aral tragediyasına arnalıp jazılğan shıǵarma...

A. "Ushkın"

V. "O dunyaga atama xatlar"

S. "Turkiynama"

D. "Terbenbes"

@23

"Ayyemgi Turkstan adebiyatında birinshi roman-esse, XX asir turkiy adebiyatında bolsa, daslepki nama" -dep A.Yakubov kaysı shıǵarmanı baxaladı?

A. "Karakalpaknama"

V. "Turkiynama"

S. "Xalkabad"

D. "O dunyaga atama xatlar"

@24

Kaysı karakalpak jazıushısı Oraylık Aziya xalıqları adebiyatında birinshi bolıp roman-esse janrın doretti?

A. S.BaXadırova

V. O.AbdiraXmanov

S. Sh.Seytov

D.T.Kayıpbergenov

@25

Amirxan kaysı shıǵarmada unamsız obraz etip suuretlenedi?

A. M.Daribaev "Mınlardıń biri" povestinde

V. K.Sultanov "Ak darya" romanında

S. İ.Yusupovtın "Aktrisanın ıǵbalı" poemasında

D. Sh.Seytovtin "Jaman shıganaktıǵı aktuba" romanında

@26

Kaysı shıgarmanın korkem kurılısında milliy-epikalık xam realistlik oylau dasturlerinin, mifologiyalıq xam realistlik sıpatlardın birigip ketiui berilgen?

A. "Paygambarlar xam shaytanlar"

V. "Akshagul"

S. "Minayım"

D. "Kalbimnin kamusı"

@27

X.Dauletnazarov poemaları kaysı katarda berilgen

A. "Periyzat", "Urıs dartleri", "Aysanem"

V. "Menin juldızım", "Mamelek oy"

S. "Jaksı adamnın juregi", "Gures"

D. "İyesiz jurt", "Karakalpak bayazı", "Ziyuariy shejire"

@28

Karakalpak adebiyatında roman janrının tiykarın salıushı

A. O'.Ayjanov "Aral kushagında"

V. X.Seytov "Mashakatlı baxıt"

S. A.Begimov "Balıkshının kızı"

D. J.Aymurzaev "Amiudarya boyında"

@29

90-jılları jazılǵan prozalık shıgarmalardı tabın?

A. "Karakalpak kızı", "Bir auız soz", "Ajiniyaz"

V. "Konırat", "Tagdir", "Shımbay"

S. "Ajiniyaz", "Jetimnin juregi", "Karakalpaknama"

D. "Terbenbes", "Kalbimnin kamusı", "Darya tartılǵan jıllar"

@30

XX asırdın 30-jıllarındaǵı repressiyada majburiy oz uatanın tark etken uatanlaslarımızdın ayanışlı tagdirin soz etetugin shıgarma xam onın baslı kaxarmanı kim?

- A. "Baxıtlı miynet" gurrininde Sadulla
- V. "Karakalpak kızı" romanında Jumagul
- S. "Kıtay jipegindegi bitik" poemasında Mode
- D. "Uatan topıragı" poemasında Abdisamed

@31

B.Baymurzaevtın kalemine tiyisli pesalık shıgarmalardı anıqlan.

- A. "Shegarada", "Jana adamlar"
- V. "Baddiua", "Palektin gardishi"
- S. "Ush batırdın anası", "Arman"
- D. "Arman", "Yalganshi"

@32

T.Kayıpbergenovtın kaysı shıgarmasına "M.Kashgariy atındagı jer juzilik sıylık" berildi?

- A. "Kalbimnin kamusı"
- V. "Karakalpaknama"
- S. "O dunyaga atama xatlar"
- D. "Turkiynama"

@33

"O'mirbek lakki" komediyası, "İskender patshanın tusi" pesalarının avtorı?

- A. T.Jumamuratov
- V. İ.Yusupov
- S. T.Matmuratov
- D. M.Daribaev

@34

İ.Yusupovtın kaysı shıgarması ozinin mazmunı jagınan uzak tariyxtı eske tusiretugın, patriotlık maktanış sezimlerdi, filosofiyalık oy-pikirlerdi ozinde jamleydi.

- A. "Ayt sen Ajiniyazdın kosıklarınan"
- V. "Kegeyli"
- S. "Ana tilime"
- D. "Kudiretli shınar Xakkında"

@35

Bul menin idiraldı iri suykimli doretpem edi,-dep jazadı İ.Yusupov-Shayırlık degen "lazzetli surginge" aydalıuım usı poemadan baslandı.

İ.Yusupov kaysı shıgarmasın nazerde tutkan?

A. "Akatsiya gullegen jerde"

V. "Dala armanları"

S. "Tumaris"

D. "Joldas mugallım"

@36

T.Kayıpbergenovtın kaysı shıgarmasında tariyxımızda "tubalaushılık jılları" dep atalgan dauır shınlığı soz etiledi?

A. "Karakalpak kızı"

V. "Karakalpaknama"

S. "Kozdin karashığı"

D. "Karakalpak dastanı"

@37

Kuudalau temasına arналган адебиу doretpeler kaysı katarda anık berilgen?

A. "O'mir sokpakları", "Zaman gardishi", "Mında bir keshirim"

V. "Turkiynama", "Dostın sıırı", "Kızımau"

S. "Karakalpaknama", "Poskan el", "Karaken"

D. "Turk kızı", "Turkistan", "Ushkın"

@38

T.Kayıpbergenov ozinin kaysı shıgarmısna "Gubirli-sıbırlılardan 8 dapter reportaj-esse" - dep janrlık at beredi?

A. Karakalpaknama

V. Turkiynama

S. Kalbimnin kamusı

D. O dunyaga atama xatlar

@39

Karakalpak lirikasının milliy korkemlik sagaların XIX asır mısasında izertlegen ilimpaz kim?

A. K.Orazimbetov

V. K.Jarimbetov

S. S.Axmetov

D. K.Mambetov

@40

Garezsizlik daurinde adebiyattani iliminde I.Yusupovtin doretiushiligine Evropa adebiyatının tasiri meseleleri kim tarepinen izertlendi?

A. E.Eshniyazova

V. D.Paxratdinov

S. Z.Bekbergenova

D.A.Xamidova

@41

B.Genjemuratovtin kosik xam poemalari birinshi marte R.Musurmon tarepinen ozbek tiline audarma islenip, kanday atama menen baspadan shikti?

A. "Kunlardan bir kun"

V. "Ukuzdarë bitiklari"

S. Boboturk suzi"

D. "Kirk yil karvon tortdim"

@42

Garezsizlik dauiri jillarindagi prozalik shigarmalar kaysi katarda berilgen?

A. "Turkstan", "Jiyren", "Doxmet"

V. "Darya tartilgan jillar", "Tagdirles", "Gures"

S. "Poskan el", "Jana adamlar", "Shirashilar"

D. "Xalkabad", "Karakalpak kizi", "Poskan el"

@43

Amanbay obrazi kaysi shigarmada soz etiledi?

A. "Xalkabad"

V. "Baxadir"

S. "Karakalpak kizi"

D. "Ushkin"

@44

Kaysı shıgarmada milliy paluanshılık xakkında soz etiledi xam onın baslı kaxarmanı kim?

- A. "Student kız" povestinde Raxila
- V. "Ushkın" romanında İbrayım
- S. "Karabuura" romanında O'.Aytımov
- D. "Tumaris xam Kir" shıgarmasında Tumaris

@45

Aral tragediyasının akıbetlerine arnalgan shıgarma...

- A. "Tenizdin jini"
- V. "Korabller"
- S. "Jetimnin juregi"
- D. "Jin-jıpırlar uyası"

@46

"Turkstan" romanı kaysı shıgarmanın ushinshi romanı bolıp esaplanadı?

- A. "Karakalpaknama"
- V. "Poskan el"
- S. "Doxmet"
- D. "Mamanbiy"

@47

Xosh, teniz suyiklim! Jaralı janday,

O'lim xalatında urasan Xallas.

Menin kaygım amfibiya adamday,

Sensiz kırdı jasap sauva bola almas.

Kosık katarları kaysı shayırdın kalemına tiyisli?

- A. T.Jumamuratov "Tiklengen tuu"
- V. İ.Yusupov "Aral elegiyaları"
- S. K.Raxmanov "Jaralı jurekler"
- D. K.Raxmanov "Eglengen baXar"

@48

Kaysı shıgarma doslik xakkında, tagdirles xalıklardıń otken omiri xam bugingisi xakkında jazılǵan bolıp tabıladı?

- A. "Jetimnin juregi"
- V. "Gilemshi Xayal xakkında xakıykatlık"
- S. "Karakalpaknama"
- D. "Dala armanları"

@49

Tragediyalıq sıpatka iye bolǵan shıgarma...

- A. " Jin-jıpırlar uyası"
- V. "Ak tuba"
- S. "Aral elegiyaları"
- D. "Karakalpaknama"

@50

İ.Yusupovtın Garezsizlik dauirinde doretgen poeması...

- A. "Uatan topırığı"
- V. "Kıtay jipegindegi bitik"
- S. "Yalganshı"
- D. "Allada da esap bar"

@51

"Allada da esap bar" shıgarmanın avtorı kim?

- A. N.Toreshova
- V. K.Raxmanov
- S.A.Otepbergenov
- D. B.Genjemuratov

@52

Kuudalau temasına arnalǵan "Kara bultlar" shıgarmasının avtorı kim?

- A. T.Allanazarov
- V. J.Aymurzaev
- S. S.Baxadırova
- D. A.Paxratdinov

@53

B.Genjemuratovtın poema janrında jazgan shıgarması...

A. "Uatan topıragı"

V. "Saratan"

S. "Gilemshi xayal xakkında xakıykatlık"

D. "Kıtay jipegindegi bitik"

@54

K.Allambergenovtın kaysı romanında bugingi turmıs uakıyaları kaysı dauir uakıyaları suuretlenedi.

A. "Omır sokpakları"

V. "Doxmet"

S. "Akıbet"

D. "Darya tartılğan jıllar"

@55

T.Kayıpbergenovtın kalemıne tiyisli shıgarmanı anıqlan.

A. "O dunyaga atama xatlar"

V. "Doxmet"

S. "Ushkın"

D. "Darya tartılğan jıllar"

@56

K.Mambetov karakalpaklar tariyxına baylanışlı kaysı romandı jazdı?

A. "Poskan el"

V. "Ushkın"

S. "Omır sokpakları"

D. "Soylenbegen tariyx"

@57

"Omır sokpakları" shıgarmasının avtorı...

A.Yu.Paxratdinov

V. K.Mambetov

S. A.Paxratdinov

D. T.Kayıpbergenov

@58

S.İsmaylovtn fantastikalik sıpatga iye bolgan shıgarması...

A. "Tenizdin jini"

V. "Jurek galaktikası"

S. "Paygambarlar xam shaytanlar"

D. A,V

@59

"Soylenbegen tariyx" shıgarmasının avtorın anıklan.

A. A.Shamuratov

V.T.Allanazarova

S. Yu.Paxratdinov

D. A.Paxratdinov

@60

YuNESKO sıylığına miyassar bolgan "Aralım-dartım menin" shıgarmasının avtorı?

A. O.Abdiraxmanov

V. T.Kayıpbergenov

S. P.Tilegenov

D. B.Genjemuratov

@61

İ.Fazılovtn omir turmısına baylanıslı memuarlık shıgarma...

A. "Akıbet"

V. "Gubirli-sıbırlılardan 8 dapter reportaj-esse"

S. "Omır shejiresi"

D. "Jigırma togız jastan eliu jaska shekem tyurmada"

@62

T.Kayıpbergenov "...ol kalay soylegen bolsa, dal sol turinde, yadında kalganl boyınsha kagazga tusirdim.. " - dep kaysı shıgarmasın nazerde tutkan?

A. "Karakalpak kızı"

V. "Karakalpaknama"

S. "Turkiynama"

D. "Kalbimnin kamusi"

@63

T.Kayıpbergenov "Turkiynama" shıgarmasının payda bolıuı joninde kaday pikir aytkan edi?

A. "A.Muusaevtıń doretıushiligi xakkında yadnama"

V. "Bul kitaptın payda bolıuında menin shakirtlerim jardem berdi"

S. "Dastannın jariyalanıuı"

D. "...Umılğanları bolsa onın ruuxıy, sonında kalğan dos-yaranları, auladları keshi koyar"

@64

Garezsizlik dauirinin adebiyatı dep kaysı dauirlerdi ataymız?

A. XX asirdin 90-jıllarındaǵı karakalpak adebiyatın

V. XX asirdin 70-80-jıllar karakalpak adebiyatın

S. XX asirdin 6080-jıllar karakalpak adebiyatın

D. XX asirdin 65-70-jıllar karakalpak adebiyatın

@65

"Uatan topıraǵı", "Aktrisanın ıǵbalı" poemalıq shıgarmalar kaysı shayırdın kalemı tiyisli?

A. B.Genjemuratov

V. İ.Yusupov

S. S.İbragimov

D. Sh.Ayapov

@66

T.Kayıpbergenov kaysı shıgarması ushın "O'zbekstan kaxarmanı" degen ulken ataktı aldı ?

A. "Turkiynama"

V. "Karakalpak dastanı"

S. "O dunyaga atama xatlar"

D. "Kalbimnin kamusi"

@67

X.Xamidovtın kalemine tiyisli shıgarmanı anıqlan.

A. "Darya tartılğan jıllar"

V. "Soylenbegen tariyx"

S. "Ushkın"

D. "Akıbet"

@68

"Yalganshı" dastanının avtorı?

A. N.Toreshova

V.S.Baxadırova

S. A.Oteniyazova

D. M.Jumamuratova

@69

Sh.Seytovtın "Xalkabad" shıgarması tiykarında kaysı pesa jazıldı?

A. "Palektin gardishi"

V. "Dagdir sokkısı"

S. "Ekstrens"

D. "Kutlı jol"

@70

T.Matmuratovtın kalemine tiyisli pesalık shıgarma...

A. "Shariyar"

V. "Dagdir sokkısı"

S. "Umit ushkını"

D. "Bultlı kunler"

@71

"Terbenbes" romanında bas kaxarmanı kim?

A. Otemis

V. Abdisamed

S. Akshagul

D. Lepasbay

@72

T.Kayıpbergenovtın "O dunyaga atama xatlar" shıgarması kaysı temaga arnalıp jazılğan edi?

- A. Paraxatshılık
- V. Aral tragediyasına
- S. İnsan xam onın turmısı
- D. A, S juuaplar durıs

@73

- A.Yakubov "Karakalpaknama" shıgarmasın kaday baxaladı?
- A. "Ayyemgi Turkstan adebiyatında birinshi roman-esse, XX asır turkiy adebiyatında bolsa, daslepki nama"
- V. "İlimiy publitsistikalık shıgarmalardıń toplamı edi".
- S. "Birinshi romantikalık shıgarmalardıń jıyıntığı"
- D. Anık juuap jok

@74

Karakalpak jazıushısı T.Kayıpbergenov Oraylık Aziya xalıqları adebiyatında birinshi bolıp kaysı janrdı dorette?

- A. Poema
- V. Dastan, terme
- S. Povest, ocherk
- D. roman-esse janrın

@75

Sh.Seytovtın "Jaman shıganaktaǵı aktuba" romanında unamsız obraz...

- A. Abdisamed
- V. Mode xan
- S. Lepas
- D. Amirxan

@76

"Paygambarlar xam shaytanlar" shıgarmasının korkem kurılısındaǵı baslı sıpatlar...

A.Milliy-epikalık xam realistlik oylau dasturlerinin, mifologiyalıq xam realistlik sıpatlar

- V. Didaktikalik, akıl-nasiyatlık sıpatlar
- S. turmis noksanlıkların suuretlev sıpatları
- D. Anık juuap jok.

@77

"İyesiz jurt", "Karakalpak bayazı", "Ziyuariy shejire" poemalarının avtorı kim?

- A. İ.Yusupov
- V. B.Genjemuratov
- S. A.Otepbergenov
- D. X.Dauletnazarov

@78

Karakalpak adebiyatında roman janrının tiykarın salıushı

- A. O'.Ayjanov "Aral kushagında"
- V. X.Seytov "Mashakatlı baxıt"
- S. A.Begimov "Balıkshının kızı"
- D. J.Aymurzaev "Amiudarya boyında"

@79

"Terbenbes", "Kalbimnin kamusı", "Darya tartılğan jıllar" atamasındagı prozalık shıgarmalar kaysı dauirde jazıldı?

- A. 60-jıllarda
- V. 70-jıllarda
- S. 70-80-jıllarda
- D. 90-jıllarda

@80

İ.Yusupovtın "Uatan topıragı" poemasının bas kaxarmanı...

- A. Sadulla
- V. Jumagul
- S. Mode
- D.Abdisamed

@81

"Baddiua", "Palektin gardishi" pesalık shıgarmalardın avtorın anıklan.

A. A.Oteniyazova

V. B.Baymurzaev

S. T.Matmuratov

D. M.Nızanov

@82

T.Kayıpbergenovtın "Karakalpaknama" shıgarmasına kaday sıylık berildi?

A. Nauayı atındagı mamleketlik sıylık

V. M.Kashgariy atındagı jer juzilik sıylık

S. Amir Temur atındagı sıylık

D. Durıs juuap jok.

@83

İ.Yusupovtın kalemine tiyisli komediyalık shıgarmanı anıklan.

A. "Eki dunyanın aueresi"

V. "O'mirbek lakkı"

S. "Omirbek xam tazsha"

D. "Bir uyde eki omir"

@84

"Garezsizlik dauirindegi karakalpak prozası" atamasındagı monografiyanın avtorı kim?

A. S.Baxadırova

V. J.Kaniyazova

S. K.Jarimbetov

D. P.Nurjanov

@85

İ.Yusupov "Joldas mugallım" shıgarması xakkında kaday pikir bildirdi?

A. Gullen xalkımga sauga etip jazgan edim

V. Uatanımın topıragındagı shıgarmalarım

S. Bul menin omirimdegi dastanım

D. Shayırlık degen "lazzetli surginge" aydalıuım usı poemadan baslandı.

@86

T.Kayıpbergenovtın kaysı shıgarmasında tariyxımızda "tubalaushılık jılları" dep atalgan dauir shınlığı soz etiledi?

- A. "Karakalpak kızı"
- V. "Karakalpaknama"
- S. "Kozdin karashığı"
- D. "Karakalpak dastanı"

@87

"O'mir sokpakları", "Zaman gardishi", "Mında bir keshirim" shıgarmalarının baslı tematikası...

- A. Kuudalau
- V. Uatannın martleri
- S. Karakalpak tariyxı
- D. Didaktikalık

@88

T.Kayıpbergenov ozinin "Kalbimnin kamusi" shıgarmasın kanday janr dep ataydı?

- A. "Ocherkler"
- V. "Povetten asıp otken shıgarmalar toplamı"
- S. "Gubirli-sıbırılılardan 8 dapter reportaj-esse"
- D. "Dastan"

@89

K.Jarimbetov karakalpak lirikasın kaysı sagalar boyınsha izertlegen ilimpaz?

- A. milliy korkemlik sagaların XX asir mısasında
- V. milliy korkemlik sagaların XIX asir mısasında
- S. milliy korkemlik sagaların XVI asir mısasında
- D. milliy korkemlik sagaların XVII asir mısasında

@90

Garezsizlik dauirinde adebiyattanı iliminde A.Xamidova kaysı shayırdın doretiushiligine Evropa adebiyatının tasiri maselelerin izertledi?

- A. K.Raxmanov
- V.S.İbragimov

S. T.Kabulov

D. İ.Yusupov

@91

B.Genjemuratovtın "Ukuzdarë bitiklari" atamasındagi kosık Xam poemaları kim tarepinen birinshi marte ozbek tiline audarma islenip, baspadan shıktı?

A. A.Oripov

V. R.Musurmon

S. G.Matyakubova

D. Muxammad Yusuf

@92

X.Xamidovtın "Student kız" povestinin syujetindegi baslı masele...

A. Paraxatshılık

V. Adep-ikramlılık, moral

S. Ugit-nasiyat, shanarak

D. Durıs juuap jok.

@93

"Karabuura" romanında baslı kaxrman kim?

A. T.Otemisov

V. P.Tilegenov

S. M.Jumanazarov

D. O'.Aytımov

@94

"Karabuura" romanında kanday tema soz etiledi?

A. Doslık, tuuskanlık

V. Paraxatshılık

S. milliy paluanshılık

D. Bir kaxarman turmısın sauleleniui

@95

O.Oteulievtn "Tenizdin jini" shıgarması kanday temaga arналgan?

A. Aral tragediyasının akıbetlerine

V. Korabllerden turmısına

S. Jer topırak meselelerine
D. Balıkshılık kasibine

@96

"Poskan el" shıgarmasının ushinshi romanı kaysı?

- A. "Karakalpaknama"
- V. " Turkstan "
- S. "DoXmet"
- D. "Mamanbiy"

@97

Kuudalauga ushıragan Allayar Dosnazarovtın obrazı kaysı shıgarmada berilgen?

- A. "Darya tartılğan jıllar"
- V. "Doxmet"
- S. "Ushkın"
- D. "Akıbet"

@98

İ.Yusupovtın "Gilemshi Xayal xakkında xakıykatlık" shıgarmasının mazmunı..

- A. Jetimnin juregi
- V. doslık xakkında, tagdirles xalıklardıń otken omiri xam bugingisi xakkında
- S. Karakalpaknama
- D. Dala armanları

@99

J.Aymurzaevtin omirbayanlık povesti kaysı?

- A. "Jetimnin juregi"
- V. "Jin-jıpırlar uyası"
- S. "Manziller"
- D. "Omır sınagı"

@100

A. Abdievting "Jin-jıprırlar uyası" atamasındagı shıgarması mazmunı jagınan kaday sıpatka iye?...

- A. Tragediyalık sıpatka
- V. Satiralık sıpatka
- S . Komediyaalık sıpatka
- D. Didaktikalık sıpatka